

T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ONUNCU 2014
KALKINMA 2018
PLANI

GIDA ÜRÜNLERİ VE GÜVENİLİRLİĞİ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

2023

T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ONUNCU 2014
KALKINMA 2014
PLANI 2018

GIDA ÜRÜNLERİ VE GÜVENİLİRLİĞİ

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2014

ISBN 978-605-4667-63-5

YAYIN NO: KB: 2867 - ÖİK: 717

Bu çalışma Kalkınma Bakanlığının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazara aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Kalkınma Bakanlığının iznini gerektirmez.

Bu yayın 750 adet basılmıştır.

ÖNSÖZ

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küresel düzeyde geleceğe dönük risklerin ve belirsizliklerin sürdüğü, değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni dengelerin olduğu bir ortamda Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçevede ele alan temel bir strateji dokümanıdır.

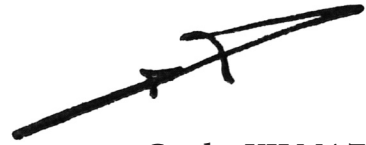
Ülkemizde kalkınma planlarının hazırlık aşamasında yürütülen Özel İhtisas Komisyonları çalışmaları çerçevesinde 50 yılı aşkın katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesimi temsilcileri ile akademik çevrelerin bir araya geldiği özel ihtisas komisyonu çalışmaları, 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı hazırlıklarında da çok önemli bir işlevi ifa etmiştir.

5 Haziran 2012 tarihinde 2012/14 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde makroekonomik, sektörel, bölgesel ve tematik konularda 20'si çalışma grubu olmak üzere toplam 66 adet Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuştur. Ülkemizin kalkınma gündemini ilgilendiren temel konularda oluşturulan Komisyonlarda toplam 3.038 katılımcı görev yapmıştır.

Bakanlığımızın resmi görüşünü yansıtmamakla birlikte; Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Gruplarında farklı bakış açıları ile yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, Onuncu Kalkınma Planının hazırlanmasına perspektif sunmuş ve plan metnine girdi sağlamıştır. Komisyon çalışmaları sonucunda kamuoyuna arz edilen raporlar kurumsal, sektörel ve bölgesel planlar ile çeşitli alt ölçekli planlar, politikalar, akademik çalışmalar ve araştırmalar için kaynak dokümanlar olma niteliğini haizdir.

Plan hazırlık çalışmaları sürecinde oluşturulan katılımcı mekanizmalar yoluyla komisyon üyelerinin toplumumuzun faydasına sundukları tecrübe ve bilgi birikimlerinin ülkemizin kalkınma sürecine ciddi katkılar sağlayacağına olan inancım tamdır.

Bakanlığım adına komisyon çalışmalarında emeği geçen herkese şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Grubu raporları ile bu raporların sunduğu perspektifle hazırlanan Onuncu Kalkınma Planının ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Cevdet YILMAZ
Kalkınma Bakanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
EKLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
KOMİSYON ÜYELERİ.....	xi
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	3
2.1. Dünyada Genel Durum.....	3
2.2. Türkiye’de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler	6
2.2.1. Sektörün Ülke Ekonomisindeki Yeri.....	6
2.2.2. Sektörde Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemindeki Gelişmelerin Değerlendirmesi	15
2.3. İlişkili Sektörlerde Temel Gelişmelerin Gıda ve İçecek Sektörlerine Yansıması.....	28
2.4. Sektördeki Diğer Gelişmeler ve Gıda Güvenilirliği Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi	32
2.5. AB İlişkilerinde Gıda Güvenilirliği Konusundaki Gelişmeler	41
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞME EĞİLİMLERİ.....	44
3.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri	44
3.2. Türkiye’deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları.....	49
4. SEKTÖRÜN GZTF ANALİZİ VE REKABET GÜCÜ DEĞERLENDİRMESİ.....	57
5. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ	60
5.1. Uzun Vadeli Hedefler.....	60
5.2. Onuncu Kalkınma Planı Hedefleri.....	60
5.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar	61
5.4. Temel Amaç Ve Politikalara Dönük Eylemler Ve Uygulama Stratejileri	65
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKÇA.....	89
EKLER.....	93

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gıda Sanayii İmalatı ve Tüketici Fiyatlarında Gelişmeler	6
Tablo 2: Gıda ve İçecek Sanayiinde İşletme Sayısı (Adet) ve İmalat Sanayiindeki Payı	7
Tablo 3: Gıda ve İçecek Sanayiinde İstihdam (Kişi) ve İmalat Sanayiindeki Payı.....	8
Tablo 4: Gıda ve İçecek Sanayiinde Üretim Değeri (Milyon TL) ve İmalat Sanayiindeki Payı.....	9
Tablo 5: Gıda ve İçecek Sanayiinde Faktör Maliyetiyle Katma Değer (Milyon TL) ve İmalat Sanayiindeki Payı.....	10
Tablo 6: Gıda ve İçecek Sanayiinde Satış Ciroları (Milyon TL) ve İmalat Sanayiindeki Payı.....	10
Tablo 7: Türkiye Dış Satım Değeri (Milyon Dolar) ve Gıda ve İçecek Sanayiinin Payı.....	11
Tablo 8: Türkiye Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar) ve Gıda-İçecek Sanayii	12
Tablo 9: Gıda ve İçecek Sanayii Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)	13
Tablo 10: Tarım ve Gıda Ürünlerinde Bazı Dış Ticaret Verileri.....	14
Tablo 11: Türkiye’de Gıda Alt-sektörlerinde Yoğunlaşma Düzeyleri	17
Tablo 12: Yabancı Sermayeli Firma Sayısının Sektörel Gelişimi (Adet)	19
Tablo 13: Uluslararası Yatırım Girişlerinin Sektörel Gelişimi (Milyon Dolar).....	20
Tablo 14: Tüketim Harcamaları Dağılımı İçinde Gıda ve İçecek Ürünlerinin Oranı (%)	21
Tablo 15: Gıda ve İçecek Sanayiinde Teşvik Belgeli Yatırımların Gelişimi	21
Tablo 16: Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları İçinde Gıda ve İçecek Sanayiinin Dağılımı ...	22
Tablo 17: Türkiye’de Harcama Gruplarına Göre Ar-Ge Yatırımları.....	23
Tablo 18: 2006-2012 KKYDP Projelerinin Sektörel Dağılımı.....	35
Tablo 19: Dünya Gıda-İçecek Ürünleri Dış Ticareti (Milyar Dolar,2011)	46
Tablo 20: Özel İhtisas Komisyonunun Makro Dönüşüm Alanlarına Katkıları	87

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Gıda Fiyatları Endeksindeki Değişim (2002-2004=100).....	4
---	---

EKLER

Ek Tablo 1: Gıda ve İçecek Sanayiinde İşletme Sayılarının Alt Dallara Göre Dağılımı ..	93
Ek Tablo 2: Gıda ve İçecek Sanayiinde İstihdamın Alt Dallara Göre Dağılımı (Kişi)	94
Ek Tablo 3: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Üretim Değeri	95
Ek Tablo 4: Türkiye’de Gıda ve İçecek Sanayiinde Faktör Maliyetiyle Alt Dallara Göre Katma Değer (Milyon TL)	97
Ek Tablo 5: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Satış Ciroları	99
Ek Tablo 6: Gıda ve İçecek Sanayi Ürünleri Dış Satımı	101
Ek Tablo 7: Gıda ve İçecek Sanayi Ürünleri Dış Alımı	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GTHB	: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
IPA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
OIE	: Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCBYDT	: T.C. Başbakanlık Yatırım Destek Ve Tanıtım Ajansı
TGDF	: Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

KOMİSYON ÜYELERİ

(Başkan, Raportör ve Koordinatör hariç soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.)

BAŞKAN

Ebru AKDAĞ

RAPORTÖR

Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

KOORDİNATÖR-MODERATÖR

Dr. Taylan KIYMAZ

Meyve Suyu Endüstrisi Derneği

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Kalkınma Bakanlığı

ÜYELER

Büşra AFŞAR

Ezgi AKTAŞ YEŞİL

Erdem AKTEKİN

Aslıhan ARIKAN

Prof. Dr. Nevzat ARTIK

R. Petek ATAMAN

Selçuk BAĞCI

Prof. Dr. Alev BAYINDIRLI

Prof. Dr. Dilek BOYACIOĞLU

Necdet BUZBAŞ

Evren BÜKÜLMEZ

Ertuğrul ÇELİKCAN

Dr. Mustafa ÇETİNDAG

Saner DEDE

Eda DEMİR

Dr. Bediha DEMİRÖZÜ

Şebnem GÜRBÜZ

Kübra GÜRTAŞ

Şeyda İKİZ

İrem KARABAŞ

Ali KAT

Dicle Gözde KOÇYİĞİT

Prof. Dr. Hamit KÖKSEL

Vural KURAL

M. Jale LEBLEBİCİ

TÜBİTAK

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Rekabet Kurumu

Ambalaj Sanayicileri Derneği

Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

TMMOB Gıda Mühendisleri Odası

Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği

ODTÜ Mühendislik Fakültesi

İTÜ Mühendislik Fakültesi

Türkiye Gıda Sanayii İşverenleri Sendikası /
TOBB Gıda Meclisi

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

TÜBİTAK

Avrupa Birliği Bakanlığı

Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği

Avrupa Birliği Bakanlığı

Türkiye Ekonomi Politikaları Araşt. Vakfı

KOSGEB

Ekonomi Bakanlığı

Ekonomi Bakanlığı

Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği

Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Türkiye Un Sanayicileri Federasyonu

Şeker Kurumu

Nazan MARAŞ
Dr. İsmail MERT

Dr. İbrahim Sani ÖZDEMİR
M. Cengiz ÖZKAN
Melahat ÖZKAN
Samim SANER
Prof. Dr. Şebnem TAVMAN
Harun TOKAY
Dilek ÜLGÜRAY
Bengisu VURAL ÖZENÇ
E. Feyhan YAŞAR
Fatih YILDIRIM
Funda YILMAZ
Metin YURDAGÜL
Elif YÜCEL
Zeki ZORBAZ

Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Der. Fed.
Türkiye Gıda ve İçecek San. Dernekleri Fed./
Ambalajlı Süt Üreticileri Derneği
TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi
TÜSİAD Tarım Grubu
Tüm Gıda Dış Ticaret Derneği
Gıda Güvenliği Derneği
Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
DPT Müsteşarlığı
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TOBB İçecek Meclisi
Şeker Kurumu
Kalkınma Bakanlığı
Mutfak Ürünleri ve Margarin San. Der.
Türkiye Süt, Et, Gıda San. ve Ür. Birliği
Türkiye Yem Sanayicileri Birliği

YÖNETİCİ ÖZETİ

İnsanlar için vazgeçilmesi mümkün olmayan gıdanın sürdürülebilir ve güvenilir temini, toplumların sağlığı, geleceği ve bağımsızlığı açısından son derece önemlidir. Gıdaların arzının talebi etkileyen unsurlar dikkate alınarak geliştirilmesi günümüzde sektörel büyümenin önemli bir unsuru olarak görülmektedir.

Gıda ve içecek üretim faaliyetinin geliştirilmesinde yakın ilişkili olduğu tarım sektörünün gelişimi de aynı şekilde önemlidir. Tarımsal üretim gıdanın güvenli geleceğinin teminatıdır. Tarımsal üretimdeki dalgalanmalar; gıda üretim maliyeti, son ürün fiyatları ve ticaretin seyrinde kendini gösterir. Fiyat artışlarına karşı satın alma gücünde ortaya çıkan durağanlık, talebin geri çekilmesine ve sektörel büyüme hızının azalmasına neden olmaktadır. Talep esnekliği düşük olan gıda ürünlerinde bu durum biraz daha gecikmeli olsa da, düşük gelir gruplarının piyasalardaki değişimlerden etkilenmesi hızlı olmakta ve geniş kitlelerin nitelikli beslenememesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışılığın hala çözülemediği gıda alanında, artan fiyatların da etkisi ile düşük nitelikli gıda ürünlerine yönelim artabilmektedir.

Dünyada son dönemlerde gıda alanı ile ilgili sorunlar gündemi işgal etmektedir. Bu yönüyle yeterli ve dengeli beslenme sürecinde gıda güvenliği, gıda güvenilirliği, gıda savunması, gıda stokları, tarımsal yapı ve hammadde kaynaklarının maliyeti, tarımsal ürünlerin alternatif kullanım alanları, çevre kirliliği ve çevrenin korunması gibi konular ön plana çıkmıştır.

Gıda sanayiini yakından etkileyen gıda güvenilirliği alanında, Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi boyunca dünyada gıda ürünlerine yönelik yeni tehditlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkelerin gelişmiş veya gelişmekte olma durumlarına göre de bu tehditler farklılık göstermektedir. Bu dönemde dünyadaki önemli gelişmelerden biri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gıda güvenilirliği sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Gıda Güvenilirliği Modernizasyon Kanununun, 2010 yılı sonunda, ABD için yeni ilkelerle kabul edilmesidir. Önemli bir ticaret ortağımız olan Avrupa Birliği'nde gıda güvenliği mevzuatının 2004 yılı sonrası yeniden oluşturulmasıyla 2000'li yılların ikinci yarısı söz konusu uygulamaların yaygınlaştırılması ve tüketicileri korumaya yönelik yeni bilimsel çalışmalar sonucu mevzuat ve uygulamalarının geliştirilmesiyle geçmiştir.

Türkiye'de gıda işletmelerinin küçük ölçekli yapısı, kayıt dışılık, sermaye yetersizlikleri devam ederken, son dönemlerde, gıda ve içecek alanlarında Avrupa Birliği'ne uyumun da getirdiği ivme ile güvenilir gıda üretimi, gıdanın taşınması, depolanması ve pazarlanması gibi konularda ise önemli ilerlemeler sağlanmaktadır. Ülkemizde gıda top-tancılığı ve perakendeciliği artan nüfusun ve özellikle de genç nüfusun etkisi ile hızlı gelişme göstermektedir. Kentleşme ve toplumsal yaşam düzeyi ile anlayışındaki değişimler de sektörel büyümeyi artırarak, gıda ve içecek üretim faaliyetinin ekonomiye etkisini yükseltmektedir. Fakat büyümenin sürekliliği ve risklere karşı sürdürülebilirliğinde, sektörel geri ve ileri bağlantıların güçlü organizasyonlarla kurulması gerekmektedir. Özellikle başta sermaye olmak üzere hammadde, işgücü, ara malı, enerji ve altyapıdan oluşan

girdi piyasalarının gıda ve içecek sektörü ihtiyaçlarını uygun fiyatla ve sürekli biçimde giderebilmesi önemlidir.

Ekonomide yerel ve ulusal düzeyde birçok faaliyetle ilişki içinde olan gıda ve içecek sektörü sürekli değişim halinde olup teknolojik gelişmelere açıktır. Kırsal kaynakların kullanılması, işgücünün değerlendirilmesi ve alt yapının geliştirilmesinde gıda önem kazanmaktadır. Bölgesel gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde kırsal alanlara yapılan gıda ve içecek sanayii yatırımlarının önemi büyüktür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2003-2010 döneminde ülkemizde faktör maliyetiyle hesaplanan gayrisafi yurt içi hasılda gıda ve içecek sanayiinin imalat sanayii içindeki payının ortalama %11-14 arasında olduğu anlaşılmaktadır. Gıda ve içecek işletmelerinin sayısı 40 binin üzerinde olup bu sayı imalat sanayii işletmelerinin yıllara göre yaklaşık %10-12 arasında değişen bir oranını oluşturmaktadır. İşletme sayısındaki fazlalık çok sayıda küçük işletmenin sektörde yer aldığına işaret etmektedir. İmalat sanayiinde istihdam edilenlerin yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık %10-13'ü yine gıda ve içecek sanayiinde çalışmaktadır.

Sektörde 500'den fazla yabancı sermayeli şirketin yatırımı bulunmakta ve söz konusu firmaların ülkemizin yurt dışına açılmasında önemli bir kazanç olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, sektörün Ar-Ge'ye ayırdığı kaynakların imalat sanayii içerisindeki payının %3'lerde kalması küresel rekabet açısından geliştirilmesi gereken bir yön olarak görülmektedir.

Türkiye'de gıda işletmelerinde üretim artışı sağlamada ve kapasite kullanımını arttırmada, gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu gibi tarımla etkin koordinasyonu sağlamak gerekir. Gıda ve içecek sanayiinde yaratılan kapasite kullanımının yıllardır %60-70 düzeyinde kalmasının temelinde, nitelikli hammadde yetersizliği, teknik bilgi, sermaye yetersizliği, üretim ve satış alanlarında karşılaşılan sorunlar yatmaktadır.

Gıda ve içecek sanayiinin halk sağlığı açısından güvenli biçimde üretim yapmasının ülkemizdeki gıda güvenilirliğine dair yapının doğru beşeri ve mali kaynaklarla yürütülmesi ve AB ile yürütülmekte olan tam üyelik müzakereleri çerçevesinde 2010 yılında müzakerelere açılmış olan Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı'nın kapanış kriterlerinin yerine getirilmesine bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, tarımsal üretimin işlendiği tüm süreçlerin yakından izlenerek güvenilir ürünün tüketiciye ulaşmasını sağlayacak altyapının kurulması önemli görülmektedir.

Ülkemizde gıda sanayii net dış ticaret fazlası veren bir sanayi dalı olarak dikkati çekmektedir. Bu bağlamda, sektörün dünya ekonomisinde yükselen tüketim eğilimlerine, krizlere ve değişimlere, bu arada ülke içinde değişen arz ve talep koşullarına uyumu ve yeni gelişmelere karşı kısa ve uzun vadeli stratejilerinin belirlenmesi zorunludur.

Bu süreçte, Onuncu Kalkınma Planı öncesinde sanayi yapısının güncel biçimde ortaya konulması, vizyonun belirlenmesi, küresel rekabet ortamında potansiyel yapı yanın-

da gelişmeler dikkate alınarak rekabet gücünün değerlendirilmesi ve nihayetinde bütünsel olarak sektörel planlamanın yapılması ve sürdürülebilir yapıların tasarlanması önemlidir.

Bu çerçevede, gıda ve içecek sektörünün vizyonu; *“Tarımsal potansiyeli değerlendiren ve yeni teknolojileri etkin kullanarak geliştiren, sürdürülebilir, kayıt dışılık sorununu çözümlemiş, rekabetçi, katma değeri yüksek ürün üreten, gıda güvenilirliği kurallarının uygulandığı ve etkili denetlendiği bir sektör oluşturmak”* şeklindedir.

Onuncu Kalkınma Planının 2014-2018 yıllarını kapsayan dönemi için sektöre aşağıdaki hedefler önerilmektedir.

1. Mevzuatın tüm paydaşlar tarafından bilinir ve uygulanabilir yapıya ulaştırılması
2. Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini
3. Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması
4. Kamu-özel sektör koordinasyonu, sivil toplum/meslek örgütü dayanışmasının artırılması
5. Gıda sektörüyle ilgili olarak üretim, tüketim ve sağlık verilerini gerçek ve doğru yansıtan ülkesel bazda istatistiki verilerin kayıt altına alınması
6. Kayıt dışılığın önlenmesi, etkin denetim sağlanması ve gıda güvenliğinin temini
7. İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirilmesi
8. Çevrenin korunması ve yeşil büyümeyi sağlamaya yönelik maliyetlerin azaltılması için gerekli düzenlemelerin yapılması
9. Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara girilmesi
10. Gıda sektörünün haksız yere karalanmasını engellemek amacıyla bilgi kirliliğinin önlenmesi
11. Sektörün gıda güvenliğine yönelik alt yapısının iyileştirilmesi için modernizasyon sürecinin belirli desteklerle etkin şekilde işletilmesi.

Sektörde temel dönüşümün yakalanması için; gıda işletmelerinin üretiminde güvenilirliği sağlamak üzere modernizasyon gereklerinin yerine getirilmesi, iç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve/veya özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirilmesi, sektörde tüketici bilincinin artırılması, sektörde bütün paydaşların benimsenebileceği ve güvenebileceği risk değerlendirme-iletişim sistemlerinin kurulmasına yönelik bir yapının oluşturulması gereği ortaya konulmuştur.

1. GİRİŞ

Gıda sanayii, imalat sanayiinin tarım, hayvancılık ve balıkçılıktan elde edilen bitkisel ve hayvansal hammaddeyi, uygulanan çeşitli işlemlerle, raf ömrü uzun ve tüketime hazır ürünlere dönüştüren bir koludur (Ekşi vd., 2010). Gıda ürünleri, ürünlerin mevsimi dışı tüketimine olanak tanır. Gıda sanayii işleyeceği hammaddenin temininden başlayarak, tüketiciye gıda ürünlerinin kaliteli ve güvenilir bir şekilde sunulması ve hazır hale getirilmesine kadar geçen bütün süreçleri kapsamaktadır.

Gıdanın insan hayatının vazgeçilemez en temel ihtiyacı olması, toplum sağlığı ve gelişimi bakımından büyük önem taşıması, bu alanda çalışan işletme ve aracı faaliyetlerinde bulunanların artışı ve etkinliği, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin politika aracına dönüşmesi gibi nedenler günümüzün en önemli konularından biri haline gelmesine neden olmuştur. Günümüzde bu alanlarda hükümetlerin yürüttükleri politikalar ve işletmelerin stratejileriyle ‘sürdürülebilir gıda üretimi ve tüketimi’ yönünde çalışmalar artmaktadır (TTGV, 2011). Bu nedenle, gıda üretimi ve gıda güvenliği ile birlikte gıda işletmelerine uygun hammadde temini koşullarının sağlanması giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Gıda sanayiinin temel yapı taşı tarım sektörüdür ve tarımsal üretimdir. Gıda sanayiinin aynı zamanda tüketici, çevre, enerji, teknik ve teknoloji gibi faktörlerle de karşılıklı ilişki içinde olmasının getirdiği dinamik yapı sürekli plan ve stratejiler düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır. Gıda sanayiinin işleyeceği, hammadde fiyatlarındaki değişim, kuraklık, kalite farklılığı gibi nedenler hammadde kaynaklarının daha verimli kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Gıda emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar küresel gıda fiyatlarına sürekli artış olarak yansımaktadır. Benzer şekilde gelir ve alışkanlık düzeyine bağlı olarak tüketici taleplerinin değişmesi de gıda işletmelerini yenilikçi olmaya ve ileri teknolojiler kullanmaya teşvik etmektedir. Bu süreçte işletmelerin yatırım, Ar-Ge faaliyetlerine yönelimleri, kriz ve diğer faktörlere bağlı olarak ölçeklerinde genişleme ya da daralma sıkça görülmektedir. Özetle gıda işletmelerinin rekabette başarılı olmaları için değişen koşullara uyum sağlamaları ve yapılanmaları zorunlu olmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gıda tüketimi, artan nüfusu da dikkate aldığımızda önemli bir parametredir. Büyük potansiyeli bulunan gıda sektörünün son dönemlerdeki değişimi, küçük ve orta ölçekli yapıya karşın küçümsenmemelidir. Ancak genel anlamda sektör işletmelerinin yenilik kapasitelerinin düşüklüğü, araştırma kurumları ve üniversiteler ile işbirliklerinin yetersizliği, tüketici güvenliğini sağlayacak standart ve uygulamaların yeterince dikkate alınmaması ve ana hammadde kaynağını sağlayan tarımsal üretim süreçleri ile uyumdaki sorunlar, gıda sektörünün rekabet gücünü azaltan temel sorunlar olarak görülmektedir. Bu nedenle bu Kalkınma Planı çalışmalarında en büyük imalat sanayilerinden biri olan gıda sanayiinde, üretim-tüketim zincirinin içerildiği, bütünleşmenin sağlanabileceği, dünyadaki gelişme ve eğilimlerin sektöre olumlu yönde yansıtılabileceği, ilişkili olduğu sektörlerle uyumun artırılacağı, Ar-Ge, teknoloji geliştirme ve yenilik odaklı çalışmaların geliştirilmesi ve örnek projelerin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (Çoksöyler, 2010).

Gıda sanayii alanında çok sayıda alt sektör bulunmaktadır. Gıda ürünleri üretim-satış sürecinde farklı aşamalar yer almaktadır ve sanayinin birçok sektör ile ilişkisi söz konusudur. Her aşamada çeşitli teknik ve teknolojilerin uygulama alanı vardır. Bu bakımdan her bir alt sektör ve alan için ayrıntılı inceleme ve irdelemeye gerek duyulmadan makro bazda değerlendirmeler ve gelişmeler bu raporda ele alınmaktadır. Ancak yer yer özel önem taşıyan mikro ölçekli konulara da çalışmada yer verilmektedir.

Gıda alanındaki işletmelerin sınıflandırılmasında önceki plan ve çalışmalar ile istatistiklerden veri alımını kolaylaştırıcı sınıflamalar dikkate alınmıştır. Gıda sanayii içerisinde içecek ürünlerine de yer verilmiştir.

Çalışmada sektörel gelişmeler zaman serileri olarak yıllar bazında değişmelerle verilmektedir. Uygun veri serilerinde Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) öncesi ve Plan sürecindeki yıllara ilişkin veriler ortalama değerlerle karşılaştırılmaktadır. Bu raporda Plan öncesi yıllar için 2000 yılı başından günümüze elde edilen verilerle değerlendirme yapılmaktadır.

Gıda ve içecek sanayii sektörü başlıca dokuz alt sektörden oluşmaktadır. Uluslararası standart sanayi sınıflaması-3 (ISIC-3) ve AB Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiksel Sınıflandırılması (NACE) sistemlerine göre, gıda ve içecek sanayii tarımsal hammaddelerin bir ya da birden fazla işleme tabi tutulması ile elde edilen ürünleri kapsamaktadır. Bu dokuz alt sektör; et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, su ürünleri, tahıl ve nişasta ürünleri, meyve-sebze işleme, bitkisel ve hayvansal ham ve katı yağlar, diğer gıda ürünleri, yem sanayi ve içecek imalatı sektörleridir. İstatistik altyapısının gelişmesiyle birlikte söz konusu temel alt sektörlerin alt grupları itibarıyla ürün ve sektör temelinde veriler sunulmaya başladığından bu çalışmada yeri geldikçe ilgili ayrıntılara yer verilmektedir.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

2.1. Dünyada Genel Durum

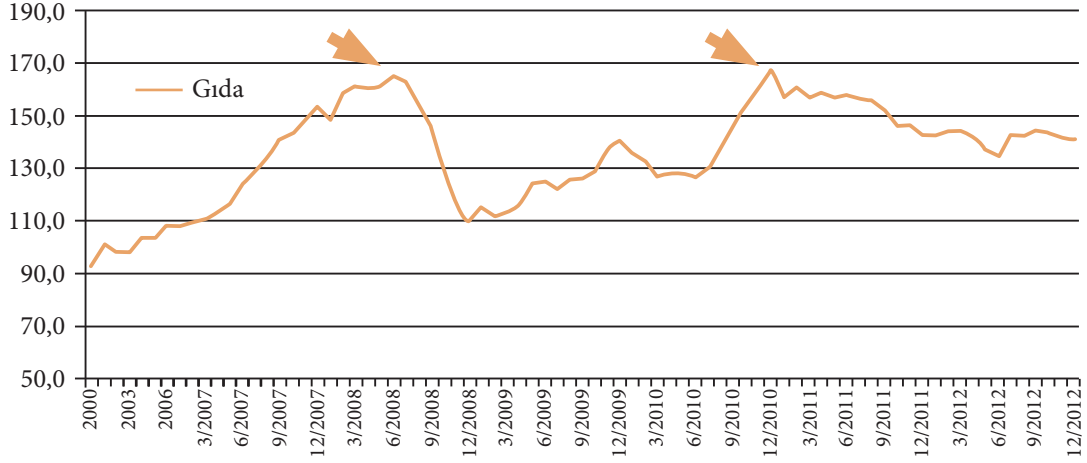
Gıda, insanların en temel gereksinimi ve insanın biyolojik ve fiziksel gelişimi için temini zorunlu bir madde olduğundan günümüzde küresel yapının benimsendiği dünyamızda her toplumda gıda ürünlerine talebin karşılanması amacıyla çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Öte yandan, ürün dağıtımı, üretimi ve paylaşımını içeren arz ve talep yönüyle sorunlar sıkça gündeme gelmektedir. Bu bakımdan bir yandan üretim önündeki engellerin azaltılması, diğer yandan da paylaşımcı politika ve tedbirlerin göz ardı edilmemesi beklenmektedir.

Dünya gıda arzı ve talebi 2000’li yıllardan sonra sürekli ve hızlı bir değişim içinde olmuş, bu durum gıda fiyat oynaklıklarında da rol oynamıştır. Bu değişimin temel nedenlerini doğal nedenler ve iklim değişikliği, enerji kaynakları ve girdi kaynaklarındaki fiyat artışları, nüfus artışı, gıda ürünlerinin alternatif kullanım alanlarının (biyo-yakıt gibi) gelişmesinde aramak mümkündür. Diğer yandan, dünyanın Asya gibi bazı bölgelerinde çeşitli ülkelerin kalkınma hızlarındaki artış ve gıda tüketiminde değişim de dünya gıda talebini farklılaştırmıştır. Bu arada yükselen gıda fiyatları bu alanda yatırımların tarım ve gıdaya yönelimini artırmıştır. Buna karşılık, gıda ürünleri borsalarında aşırı spekülasyon davranışları ise ürün fiyatlarının yapay olarak artmasına ve dalgalanmasına neden olmuştur. Son olarak, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kural ve çalışma amaçlarına uymayan araçlarla yürütülen ihracat kısıtlamaları da gıdanın önündeki ticari engelleri artırarak dağıtımını zorlaştırmıştır. Nüfusu yüksek olan ve satın alma gücü giderek artan Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan ve kimi Asya ülkelerinde toprak satın alma/kiralama suretiyle üretimde bulunduğu bilinmektedir (Koç, 2012). Büyük yatırımcıların toprak ve sermaye üzerinde artan egemenlikleriyle de gıda arz zincirinde başta perakendecilik üzere işleme ve tarımsal girdi tedarik aşamalarında yoğunlaşma artmıştır (Rehber, 2012).

Belirtilen tüm bu gelişmelerin sonucunda, dünyada gıda fiyatları artmaktadır ve bu artış kalıcı bir durum oluşturarak gıda güvenliği sorunu yaratmaktadır. Ancak bu durum gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler için aynı sonuçları oluşturmamakta, aradaki uçurumu artırmaktadır. Gidilen noktada gıda kökenli bunalım ve savaşların, özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde arttığı görülmektedir. Mevcut durum özellikle az gelişmiş ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinde, yoksul hane halkında ve kırsal nüfus üzerinde olumsuz durumlar oluşturmakta ve büyük yıkıcı etkiler ve riskler yaratmaktadır.

Gıda fiyat endeksinin gelişimi incelendiğinde bu artışın özellikle 2004-2008 döneminde hızlandığı, 2008 yılının ikinci döneminden 2009 yılının aynı dönemine kadar bir süre azaldığı fakat daha sonraki dönemde yeniden hızlanarak 2011 yılı başlarında dünya gıda fiyatları endeksinin zirve noktasına ulaştığı gözlenmektedir.

Şekil 1: Dünya Gıda Fiyatları Endeksindeki Değişim (2002-2004=100)

Kaynak: FAO

Artan gıda fiyatları ile dünya gıda ithalatının 2011 yılında 1,3 trilyon Dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu değer bir önceki yıla göre 250 milyar Dolar daha fazladır. Fiyatların sürekli ve belirsiz bir şekilde değişiminin ekonomi içinde birçok etkileri vardır. Fiyatlardaki aşırı değişim, tarım ve gıda üreticileri için piyasa düzenini sorunlu hale getirmektedir. Özellikle yüksek fiyat düzeyi, yoksulluk sınırı ve bunun altında yer alan tüketiciler için bir tehdit unsurudur. Ayrıca, yüksek fiyatlar ve hızlı fiyat değişimleri, işletmelerin geleceğe yönelik tahminleri ve buna bağlı olarak yapılanma, strateji belirleme ve planlama yapmaları açısından risk ve belirsizliği artırmaktadır. Bu bağlamda, makro bazda, ortaya çıkan kaos ortamı, küresel düşünceden yerelle ve birliktelikten bireyselliğe doğru dönüşüme neden olmaktadır. Bu süreç dış ticarete serbestleşme ve uzmanlaşmanın önünü tıkamaktadır (Güneş, 2012).

Buna karşılık tüm yönleriyle gıda kaynaklı sorunlara karşı küresel düzeyde önlemler alınmaya başlanmış, gıda sorunu tüm uluslararası kurum ve kuruluşların temel konularından biri haline gelmiştir. Gıda alanı ile ilgili sorunlar küresel düzeyde dünyanın temel sorunları arasında gündemi son dönemlerde sürekli işgal etmektedir. Bu çerçevede, tarımsal yatırımların geleceği, ölçek sorunu, yeterli ve dengeli beslenme bağlamında gıda güvenliği, gıda güvenilirliği, gıda savunması, gıda stokları, gıda arz ve talebinde etkili faktörlerin olumsuz olanlarının etkisinin en aza indirgenmesi, gıda hammadde kaynaklarının maliyeti ve alternatif kullanım alanları, çevre, yeşil enerji gibi konular ön plana çıkmıştır. Yukarıda belirtilen sorunlar;

- Gıda ve içecek alanında faaliyette bulunan işletmelerin üretim gücünün azalmasına neden olmakta,
- İşletmelerin risk ve belirsizlik ortamında, üretim gücünü oluşturan kapasiteye ve yeni yatırımlara ilişkin kararlarını belirsizleştirmekte,

- Gıda ürünleri ticaretini, var olan kısıtlamalarla azaltmakta,
- Girdi maliyetlerinin gıda ürünlerinde fiyat artışları yaratmasıyla, talep düzeyinin azalmasına neden olmakta,
- Hammaddelerde, talebin biyoyakıt sektöründen de gelmesi nedeniyle, temin sorunu yaratmakta,
- Tarımsal hammaddelerin yeterli kalite, miktar ve küresel piyasa koşullarında rekabet edilebilir fiyatlarda teminini engellemektedir.

Gıda güvenilirliği alanına bakıldığında, Dokuzuncu Kalkınma Plan dönemi boyunca dünyada gıda ürünlerine yönelik yeni tehditlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkelerin gelişmiş veya gelişmekte olma durumlarına göre de bu tehditler farklılık göstermektedir. Analiz yöntemlerindeki ihtisaslaşma ve gelişme, gıda kontrolünün yaygınlaşması ve tüketici bilincinin gelişmesiyle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, tüketici sağlığını tehdit edecek gıda kaynaklı birçok yeni hastalık gündeme gelmektedir.

Son dönemlerde gıda alanında var olan gelişme ve sorunlar, bu alanda farklı kavramların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Bunlar gıda savunması, gıda koruma, gıda egemenliği vb. gibi her geçen gün önemi daha da çok artan kavramlardır. Bu kavram ve tanımlar, toplumsal değişimler ve gıda alanlarındaki gelişmelere koşturucu olarak gelişmektedir. Son zamanlarda özellikle gelişmiş ülkelerden örneğin ABD’de federal kurumlarca “gıda güvenilirliği” ve “gıda savunmasını” kapsayacak bir terim olarak “gıda koruma” kavramı benimsenmektedir (Güneş 2012). Dünyada sektörün tüketici talebi ve bilinci doğrultusunda daha güvenilir yöntemlerle hammadde tedarik, üretim ve dağıtımına yönelmesi gerekmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde dünyadaki önemli gelişmelerden biri olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde gıda güvenilirliği sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Gıda Güvenilirliği Modernizasyon Kanunu (Food Safety Modernization Act) 2010 yılı sonunda kabul edilmiştir. Bu Kanunla ABD, Avrupa Birliği (AB) gıda mevzuatı uygulamalarına yakınsamış ve tehlike ortaya çıkmadan bertaraf etme ve daha sıkı gıda denetimi ve ithalat yapılan ülkelerde işletme denetimi gibi yeni ilkeler getirmiştir.

Önemli bir ticaret ortağımız olan AB’de gıda güvenliği mevzuatının 2004 yılı sonrası oluşturulmasıyla 2000’li yılların ikinci yarısı söz konusu uygulamaların yaygınlaştırılması ve tüketicileri korumaya yönelik yeni bilimsel çalışmalar sonucu mevzuat ve uygulamalarının geliştirilmesiyle geçmiştir. AB’ye yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinin yeni gıda mevzuatına uyumu ve tek pazara entegrasyonu bir diğer önemli gelişme eksenini oluşturmuştur.

2.2. Türkiye’de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler

2.2.1. Sektörün Ülke Ekonomisindeki Yeri

Bu bölümde gıda sanayiinin Dokuzuncu Kalkınma Planı öncesi ve Plan döneminden günümüze gelene kadar genel yapısı ve gelişimi ortaya konulacaktır. Genel yapısı içinde kuruluş sayısı, kapasite ve kullanım düzeyi, işyeri ve istihdam yapısı, üretim, katma değer ve satış hacmi, iç ve dış talepteki gelişmeler ve fiyat düzeyi, yatırımlar, yabancı sermaye girişleri, tüketim eğilimindeki gelişmeler ve bunlarla ilgili göstergeler ortaya konulacaktır. 2000’li yıllarla birlikte zaman serisine göre verilecek bu gelişmelerle sanayinin durum tespiti, bağlı olduğu tarım sektöründeki gelişmeler de dikkate alınarak yapılacaktır.

Türkiye’de gıda sanayii alanı sürekli değişim ve gelişim içindedir ve bu durum sadece Türkiye için değil, aynı zamanda tüm dünya için de geçerlidir. Son dönemlerde çeşitli nedenlerle gıda hammadde kaynaklarının arzındaki dalgalanmalar ile büyük ölçüde buna bağlı fiyat değişimleri, var olan hammadde kaynaklarının daha verimli ve etkili kullanılmasını zorunlu kılmış; iç ve dış talebin değişmesi ise gıda sanayiini daha yenilikçi olmaya ve ileri teknolojiler kullanmaya zorlamıştır. Bu nedenler gıda sanayiini aynı zamanda gıda güvenilirliği, çevre bilinci, gıda ticareti ve gıda işletmelerinin rekabet edebilirliklerini de göz önünde bulundurmaya sevk etmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, Türkiye ekonomisi içinde gıda ve içecek sanayii önemli bir yere sahiptir. Gıda sanayii üretim endeksi 2006-2012 döneminde imalat sanayii endeksine göre daha istikrarlı bir artış göstermiştir. Özellikle 2009 yılında yaşanan ekonomik sorunlardan daha az etkilenen bir sektör konumundadır. Fiyatlar dikkate alınır- sa, gıda ürünleri fiyatları endeksinin TÜFE’den daha hızlı yükseldiği özellikle 2009 yılı sonrasında gıda ürünleri fiyatlarının dünyada yaşanan genel eğilimlere paralel olarak hızlı arttığı görülmektedir. Ancak 2007-2008 yılında tarımsal ürün fiyatlarında yaşanan aşırı fiyat artışlarının sektöre gecikmeli yansıdığı belirtilebilecektir.

Tablo 1: Gıda Sanayii İmalatı ve Tüketici Fiyatlarında Gelişmeler

Yıllar	İmalat Sanayii Üretim Endeksi (2005=100)	Gıda Ürünleri Üretim Endeksi (2005=100)	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)	Gıda ve Alkolsüz İçecekler Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)
2006	107,2	105,9	129,8	124,4
2007	114,4	109,1	141,0	139,2
2008	112,7	112,7	155,8	157,3
2009	99,9	112,3	165,4	169,7
2010	114,3	120,5	178,5	186,6
2011	124,8	128,0	188,4	195,9
2012	127,3	130,5	205,8	213,8

Kaynak: TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, gıda ve içecek işletmelerinin sayısı 2003 yılında 27,6 bin iken 2006-2010 döneminde ortalama 35-36 bin adete yükselmiştir. İmalat sanayi işletmelerinin %10-12 arasında değişen oranını gıda ve içecek işletmeleri oluşturmaktadır. Bu dönemde işletme sayısı üçte birden fazla artış göstermiştir.

Gıda işletmelerinin %70'ini fırıncılık, bisküvi ve pastane tipi işyerleri oluşturmaktadır. Kalan %30 işletmenin (yaklaşık 10 bin işletme) ise ağırlıklı tahıl ürünlerinin öğütülmesi, meyve-sebzelerin işlenmesi, paketlenmesi ve saklanması, mandıralar ile diğer süt ve süt ürünü işletmeleri, şekerleme ve kakaolu ürün imalatı konusunda faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. İçecek üreten işletmelerde ise maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi yapanlar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Tablo 2: Gıda ve İçecek Sanayiinde İşletme Sayısı (Adet) ve İmalat Sanayii İçindeki Payı

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
İmalat Sanayii	236.275	309.841	316.596	321.652	320.815	299.928
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	27.618	36.728	31.069	34.781	40.077	35.631
Gıda Ürünleri İmalatı	27.407	36.321	30.635	34.315	39.579	35.172
İçecek İmalatı	211	407	434	466	454	459
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı/İmalat San. (%)	11,7	11,8	9,8	10,8	12,5	11,9
Gıda Ür. İmalatı/İmalat San.(%)	11,6	11,7	9,7	10,7	10,8	11,7
İçecek İmalatı / İmalat San. (%)	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,15

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 1'e bakınız.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 2012 yılında derlediği bilgilere göre, kayıtlı gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten işletme sayısı 64.997, satış yapan işletme sayısı 201.290 ve toplu tüketime sunan işletme sayısı ise 147.167 olarak düzenlenmiştir. Kayıt kapsamı dışındaki gıda işletmeleri ise onay kapsamında yer almaktadır. 2012 yılının son dönemine kadar Türkiye genelinde, onay kapsamında yer alan 5.639 gıda işletmesinden sadece 669 gıda işletmesi Bakanlıktan onay veya şartlı onay almıştır. Onay almamış gıda işletmelerine 17 Aralık 2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik" hükümlerine göre geçiş süreci verilmiştir. Bu işletmeler, onay alıncaya kadar 5996 sayılı Kanundan önce almış oldukları "Çalışma İzni ve Gıda Sicili" belgeleri ile faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan mevzuatla birlikte son dönemdeki değişik uygulamalardan biri de hayvansal ürün işleme tesislerinin

hijyenik koşullarını 31/12/2012 tarihine kadar “Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik” hükümlerine uygun hale getirerek onay belgesi almaları, bu tarihe kadar uyum sağlayamayacak işletmelerin ise modernizasyon planlarını Bakanlığa sunmalarının zorunlu tutulmasıdır. Söz konusu planın Bakanlığa sunulması halinde uyum süresinin 31/12/2013 tarihine kadar uzatılabileceği belirtilmiştir. Diğer gıda işletmelerinde de 31/12/2013 tarihine kadar mevzuatta belirtilen hijyen şartlarının sağlanması ve kayıt belgesi alınması gerekmektedir.

TÜİK yıllık sanayi istatistiklerine göre; Türkiye’de sanayi işletmelerinde çalışanların yıllara göre ortalama %10-13’ü gıda ve içecek sektöründe istihdam edilmektedir. Gıda ve içecek alanında çalışanların sayısının yıllara göre değişimi dalgalanma göstermekle birlikte Dokuzuncu Plan döneminde 1,2 kat artmıştır. Gıda ve içecek alanındaki istihdam artışı diğer sektörlerle yakın düzeydedir. 2007 yılı hariç olmak üzere sektörde faaliyette bulunan işletmelerde istihdam edilenlerin sayısı artış göstermiştir.

Tablo 3: Gıda ve İçecek Sanayiinde İstihdam (Kişi) ve İmalat Sanayii İçindeki Payı

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
İmalat Sanayii	2.181.718	2.684.240	2.776.303	2.858.485	2.584.773	2.852.352
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	275.773	315.196	311.791	328.653	349.135	384.484
Gıda Ürünleri İmalatı	264.834	304.572	301.108	317.713	337.176	371.624
İçecek İmalatı	10.939	10.624	10.683	10.940	28.380	12.860
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı/İmalat San. (%)	12,6	11,7	11,2	11,5	13,5	13,5
Gıda Ürünleri İmalatı / İmalat Sanayii (%)	12,1	11,3	10,8	11,1	13,0	13,0
İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	0,5	0,4	0,4	0,4	1,1	0,5

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 2’ye bakınız.

İstihdamın gıda ve içecek alt sektörlerine göre dağılımında ise çalışanların genelde diğer gıda imalatı başlığında bulunan işletmelerde yer aldıkları, bunun içinde de yaklaşık 125 bin kişinin ekmek, taze fırıncılık ürünleri ve taze kek imalatı ile peksimet, bisküvi imalatı, pastacılık ürünleri alanında çalıştıkları görülmektedir. İstihdamın en az olduğu gıda alanı, su ürünleri işlenmesi ve muhafazası alanıdır.

Türkiye’de Gıda ve İçecek sanayiinde etkin olan işletmelerin toplam üretim değerleri 2003-2010 yılları arasında 34,1 milyar TL’den 85 milyar TL’ye yükselmiştir (Tablo-4). Plan dönemi içerisinde 2010 yılında önceki yıllarda artmış olan tarımsal hammadde fiyatlarının gıda fiyatlarına yansıdığı ve özellikle et ve süt ürünlerinin değerlerinde önem-

li yükselişler yaşandığı gözlenmektedir. İmalat sanayi üretim değeri içinde gıda ve içecek sanayiinin payı %12-15 arasında değişmektedir. Sektörde ise, üretim değerinin 1/3'ünü diğer gıda imalatı oluşturmaktadır. Bunun içinde kakao, çikolata ve şeker-şekerleme, ek-mek, taze fırıncılık ürünleri ve taze kek imalatı önde yer almaktadır.

2003-2010 yılları arasında gıda ve içecek ürünlerinin faktör maliyetiyle katma değeri 7 milyar TL'den 13 milyar TL'ye sürekli artış eğilimi göstermiştir (Tablo-5). Gıda sanayiinin sanayi sektörü katma değerinden aldığı pay %4-5 arasındayken imalat sanayii katma değerinden aldığı pay ise %14'lere kadar yükselmektedir. Plan döneminde yıllık ortalama büyüme oranı ise cari fiyatlarıyla %13 civarındadır.

Tablo 4: Gıda ve İçecek Sanayii Üretim Değeri (Milyon TL) ve İmalat Sanayii İçindeki Payı

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
İmalat Sanayii	224.285	379.215	414.733	477.137	420.381	524.469
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	34.069	50.075	56.406	66.732	69.504	84.984
Gıda Ürünleri İmalatı	32.023	46.860	52.617	62.244	64.664	79.476
İçecek İmalatı	2.046	3.215	3.789	4.488	7.107	5.508
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	15,2	13,2	13,6	14	16,5	16,2
Gıda ürünleri imalatı / İmalat Sanayii (%)	14,3	12,3	12,7	13,0	15,4	15,2
İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	0,9	0,8	0,9	0,9	1,7	1,0

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 3'e bakınız.

Tablo 5: Gıda ve İçecek Sanayiinde Faktör Maliyetiyle Katma Değer (Milyon TL) ve İmalat Sanayii İçindeki Payı

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
İmalat Sanayii	56.357	74.798	79.000	93.804	84.735	99.228
Gıda Ü. ve İçecek İmalatı	7.388	8.001	9.165	10.984	11.856	13.042
Gıda Ürünleri İmalatı	6.824	7.192	8.190	9.819	10.571	11.630
İçecek İmalatı	564	808	975	1.165	1.285	1.412
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	13,1	10,7	11,6	11,7	14,0	13,1
Gıda ürünleri imalatı / İmalat Sanayii (%)	12,1	9,6	10,4	10,5	12,5	11,7
İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	1,0	1,0	1,2	1,2	1,5	1,4

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 4'e bakınız.

Türkiye'de gıda ve içecek sanayiinin 2003-2010 yılları arasında cirosu 34,3 milyar TL'den 88,7 milyar TL'ye yükselmiştir. Plan dönemi içerisinde ciro değeri cari fiyatlarla sürekli artmış ve yılda ortalama %14,1 büyüme olmuştur. İmalat sanayii içinde gıda-içecek sanayiinin oranı %16 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo-6).

Tablo 6: Gıda ve İçecek Sanayiinde Satış Ciroları (Milyon TL) ve İmalat Sanayii İçindeki Payı

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
İmalat Sanayii	230.691	397.917	435.893	499.431	449.457	552.772
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	34.355	52.410	58.306	69.918	73.446	88.767
Gıda Ürünleri İmalatı	32.375	49.208	54.490	65.420	68.524	83.229
İçecek İmalatı	1.980	3.202	3.816	4.498	7.244	5.537
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı / İmalat San.(%)	14,9	13,2	13,4	14	16,3	16,0
Gıda ürünleri imalatı / İmalat San. (%)	14,0	12,4	12,5	13,1	15,2	15,0
İçecek İmalatı / İmalat Sanayii (%)	0,9	0,8	0,9	0,9	1,6	1,0

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 5'e bakınız.

Türkiye gıda ve içecek ürünleri ihracatı sürekli artmış ve 2012 yılı itibarıyla 10 milyar Dolara yaklaşmıştır. İmalat sanayii içinde %5-7 oranına sahip olan gıda ve içecek ürünleri dış satımı, küresel gıda krizi döneminde azalmıştır. Ancak 2010-2012 döneminde krizin etkisinin atlatılmasıyla ihracat değeri eski düzeyinden daha yüksek değerlere ulaşmıştır.

Tablo 7: Türkiye Dış satım Değeri (Milyon Dolar) ve Gıda ve İçecek Sanayiinin Payı

Yıllar	Sanayi	Madencilik- Taş Ocak.	İmalat Sanayii	Gıda ve İçecek Sanayii	Gıda- İçecek Sanayii/ İmalat Sanayii	Elektrik Gaz ve Su	Toplam İhracat Değeri
2006	81.515	1.145	80.245	4.340	5,41	125	85.534
2007	102.911	1.661	101.081	5.165	5,11	169	107.273
2008	127.416	2.155	125.188	6.476	5,17	73	132.027
2009	97.272	1.683	95.449	5.931	6,21	140	102.143
2010	108.335	2.687	105.467	6.703	6,36	181	113.883
2011	128.961	2.806	126.007	8.884	7,05	149	134.907
2012	146.641	3.162	143.290	9.522	6,65	190	152.561

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Alt sektörler bazında işlenmiş sebze ve meyve ile öğütülmüş tahıl ürünlerinin ihracatta ilk sırayı aldıkları, bunları bitkisel ve hayvansal yağlar, kakao, çikolata ve şekerleme, başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddelerinin izledikleri görülmektedir. Gıda ve içecek ihracatında AB ülkeleri yanında Irak, Suudi Arabistan ve Libya gibi Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile ABD önemli pazarlardır.

Türkiye gıda ve içecek ithalatı da artış göstermektedir. İthalat 2012 yılı itibarıyla 5 milyar Doları geçmiştir. İmalat sanayii içinde gıda ve içecek sanayiinin ithalat oranı %2-3 düzeyindedir.

Türkiye’de gıda ve içecek dış alımında en yüksek payı bitkisel ve hayvansal yağlar almaktadır. Son yıllarda hayvansal ürünler, özellikle de et ve et ürünleri ile başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri ithalatındaki artış dikkat çekmektedir. Gıda ve içecek ürünleri ithalatında son yıllarda ABD, Ukrayna, Malezya, AB ülkeleri, Rusya Federasyonu öne çıkmaktadır.

Türkiye gıda ve içecek sanayii dış ticarete fazla veren ve ekonomiye olumlu etkilerde bulunan bir sanayidir. Sanayinin dış ticaret fazlası yıllara göre sürekli artmakta olup bu rakam 2012 yılında 4,4 milyar Doları bulmuştur.

Tablo 8: Türkiye Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar) ve Gıda-İçecek Sanayii

Yıllar	Sanayi	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	İmalat Sanayi	Gıda ve İçecek Sanayii	Elektrik, Gaz ve Su	Toplam
2006	-50.915	-20.889	-30.133	1.885	107	-54.043
2007	-56.363	-23.655	-32.856	2.503	148	-62.790
2008	-58.502	-33.495	-25.064	2.713	58	-69.937
2009	-34.400	-18.942	-15.582	3.023	123	-38.785
2010	-62.985	-23.942	-39.900	3.273	161	-71.661
2011	-92.379	-34.526	-57.915	3.979	62	-105.879
2012	-71.833	-39.085	-32.938	4.400	190	-83.976

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Gıda ve içecek sanayii içinde dış ticaret fazlasının en büyük olduğu alt sanayi dalları işlenmiş sebze ve meyve, öğütülmüş tahıl ürünleri, kakao, çikolata ve şekerleme ve fırın ürünleridir.

Yıllardır dış ticarete ithalat bağımlısı olunan bitkisel yağ sektörü hammadde ihtiyacının %70'e yakın kısmını bu yolla karşılamaktadır. Örneğin genellikle ayçiçeği yağı Rusya ve Ukrayna'dan, palm yağı ise Malezya'dan ithal edilmektedir. Ancak, ithalatta her geçen yıl hammadde sıkıntısı artmakta, ihracatçı ülkeler kendi kırma sanayilerini kurduklarından yağlı tohum talebinin karşılanmasında güçlük çekilmektedir. Bu durumda ham yağ ithalatı yapılmakta, bu da ülkenin katma değer kaybına sebep olmaktadır. Önümüzdeki yıllarda ham yağ bulmakta da güçlük çekilebilecek, ülkemiz rafine edilmiş ambalajlı yağ ithal etmek zorunda kalabilecektir. Ayrıca tohumdan elde edilen ikinci ürün küspe ülke hayvancılığında önemli bir hammadde olup, ihtiyaç ithalat ile karşılanmaktadır.

**Tablo 9: Gıda ve İçecek Sanayii Ürünlerinde Dış Ticaret Dengesi
(Milyon Dolar , ISIC Rev.3)**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gıda Ürünleri ve İçecek	1.885	2.503	2.711	3.023	3.279	3.979	4.392
Et ve Et Ürünleri	-354	-343	-263	-38	-349	-602	-39
Balıkçılık Ürünleri	24	14	32	16	7	48	41
İşlenmiş Sebze ve Meyve	1.714	1.977	2.139	2.003	2.279	2.479	2.518
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	-360	-356	-826	-664	-656	-832	-1.282
Süt ve Süt Ürünleri Ürünleri	9	-3	3	22	19	114	110
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri	294	436	630	636	737	1.181	1.132
Nişasta ve Nişastalı Ürünler	-106	-137	-182	-111	-74	-59	-55
Hazır Hayvan Yemleri	-71	-83	-77	-44	-77	-94	-13
Fırıncılık Ürünleri	245	323	387	378	438	566	676
Şeker	38	-17	-25	-21	24	34	-37
Kakao, Çikolata ve Şekerleme	375	507	521	477	520	613	720
Makarna, Şehriye, Kuskus vb. Un ve Unlu Ürünler	77	105	178	144	181	279	352
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Maddeleri	-70	-3	114	174	146	213	201
Mayalı Maddelerden Etil Alkol	-18	-21	-33	-65	-48	-96	-94
Şarap	5	5	3	4	0	0	-1
Bira ve Malt	38	46	60	60	63	56	65
Alkolsüz İçecekler, Maden ve Memba Suları	46	53	54	51	68	80	97

Kaynak: TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, TGDF

Not: Ayrıntılar için Ek-Tablo 6 ve 7'ye bakınız.

Son dönemde Türkiye'nin AB'ye ihrac şansı bulamadığı süt ve süt ürünleri, yumurta ve kanatlı ürünleri gibi gıda maddelerinin söz konusu Birlik üyelerine satışında bazı umut verici geliştirmeler kaydedilmektedir. Süt ve süt ürünlerinde kompozit ürün olarak, yani belli karışımlar içerisinde işlenmiş olarak (örneğin, süttozunun dondurmaya işlenmesi) ihracata başlanması söz konusu olmakla birlikte, bu ihracatı yapacak firmaların AB'den onay almış olmaları gereği göz ardı edilmemelidir. Kanatlı etlerinde ise halen ülkemiz ürünlerinin AB'ye girişinin önü açılmamıştır. Yumurtada hijyen ve izlenebilirlikte kaydedilen gelişmeler, AB'de yumurta fiyatlarının da tırmanmasının yardımıyla, AB'ye ihracatın önündeki engeli kaldırmıştır. Ancak asıl önemli gelişme, Batı'ya yönelik ihracatta değil, Doğu'ya ve Güney'e yönelik ihracattadır. Türkiye bu anlamda ticaretin yönünü Doğu ve Güneyindeki ülkelere çevirerek gıda ticaretini geliştirmektedir.

Ülkemizin Doğusunda bulunan birçok ülke gıda ithalatçısıdır. Çin'i dahil etmesek dahi, 1 milyarın üzerinde nüfus Orta-Güney Asya, Orta Doğu ve Kafkaslarda yaşamaktadır. Özellikle Orta Doğu ülkeleri ve Türkiye Cumhuriyetleri gıda ticaretinin gelişmekte olduğu, ancak Hindistan'la ticari ilişkilerin henüz fazla gelişmediği gözlenmektedir (Kıymaz 2010).

AB'ye yönelik ihracatta, son dönemde daha mütevazı bir artış olurken bunu yaşanan ekonomik krizin talep üzerindeki olumsuz etkilerine bağlamak yerinde olacaktır.

Öte yandan, artan ihracat hammadde ithalatında artışa neden olmaktadır. Hammadde olarak buğday başta olmak üzere tahıllar, yağlı tohumlar ve canlı hayvan ithalatında artış 2011 yılında devam etmiş; kırmızı et ithalatı uzun yıllar sonrasında ilk kez 2010 yılında başlamıştır. İthalattaki hızlı artış nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı her yıl gerilemektedir. Tarımsal ürünler ve gıda ürünleri bir arada değerlendirildiğinde son dönemde ithalatın ihracatı yakaladığı izlenmektedir. İhracatın artırılması konusunda hammadde girdilerinin daha ucuza temin edilmesi ve kalite kriterlerinin sağlanması gerekmektedir.

Gıda ve içecek sanayiinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009 yılındaki yüzde 200 düzeyinden 2011 yılında yüzde 180'lere gerilemiş olmakla birlikte, yine de önemli ölçüde yüksektir. Dolayısıyla, tarımsal ürünlerin ithalatında önemli artışların ihracatın ithalatı karşılama oranlarını aşağıya çektiği izlenmektedir. 2007 yılında yaşanan kuraklık ülkemiz tarımsal ürünler ithalatında önemli bir kırılma yaratırken 2010-2012 döneminde gerek artan gıda fiyatlarının, gerek yurt içi talepte görülen artışın yurt içinden karşılanamamasının ithalatta artışa yol açtığı anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Tarım ve Gıda Ürünlerinde Bazı Dış Ticaret Verileri (Milyon ABD Doları)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bitkisel Hayvansal İşlenmemiş Ürünler+Gıda ve İçecek Ürünleri İhracatı	8.874	10.399,5	10.268	11.622	14.034,6	14.905
Bitkisel Hayvansal İşlenmemiş Ürünler+Gıda ve İçecek Ürünleri İthalatı	7.014	9.914,4	7.356	9.691	13.574	12.624,3
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	126,5	105	139,6	120	103,4	118
Gıda ve İçecek Ürünleri İhracatı	5.164,5	6.476	5.931	6.703	8.884	9.522,6
Gıda ve İçecek Ürünleri İthalatı	2.661	3.763	2.908	3.429,5	4.904,7	5.122,4
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	194	172	204	195,4	181	186

Kaynak: TÜİK

2.2.2. Sektörde Dokuzuncu Kalkınma Planı Dönemindeki Gelişmelerin Değerlendirmesi

Sınırları kalkmış bir dünyada belirli bir sektörün rekabet gücünü yalnızca iç veya dış dinamikler açısından değerlendirmek önemli bir hata olacaktır. Bu bölümde Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde gıda sanayinin rekabetçi gücündeki değişim, hem iç pazar hem de dış pazardaki dinamikler kapsamında değerlendirilecektir.

İç pazar dinamikleriyle başlamak gerekirse, bu noktada en önemli parametrelerden biri kuşkusuz sektöre ait yoğunlaşma istatistikleridir. İşletmelerin faaliyet gösterdiği her farklı ekonomik faaliyet sınıfı, faaliyet türü birimi olarak alınmıştır. Temel alınan yoğunlaşma oranı (CR4), bir ekonomik sınıftaki en büyük 4 işletmenin ciroları toplamının, o ekonomik sınıftaki toplam ciro değerine bölünmesiyle elde edilmiştir. Bu 8 işletme için yapılırsa (CR8) hesaplanmaktadır. Herfindahl (H) indeksi, tüm işletmelerin ciro paylarını dikkate almaktadır. Ağırlıklandırma sisteminden ötürü küçük girişimler arasında olan değişikliklere karşı duyarsızdır. Faaliyet sınıfı altında tek girişim varsa en yüksek değer olan 1'e ulaşır, girişimler eşit büyüklükte ise en küçük değeri olan $1/n$ 'ye ulaşır. İndeks değeri 1'e yaklaştıkça yoğunlaşma yüksek demektir. Genelde yabancı sermayenin yoğun olduğu sektörlerde yoğunlaşma oranları "çok yüksek" çıkmaktadır. Çok sayıda işletmenin bulunduğu, az sayıda işletmenin piyasaya hükmedemediği diğer alt sektörlerde ise yoğunlaşma azalmaktadır.

TÜİK tarafından 2011 yılında yapılan ve 2008 yılı sonuçlarının değerlendirildiği çalışmaya göre, sektörün içecek alt bölümünün genel olarak yoğunlaşmış bir yapı sergilediğinden bahsetmek mümkündür. Gıda alt bölümünün ise genellikle orta veya düşük yoğunlaşma derecesine sahip olduğundan bahsedilebilir. Gıda ve içecek alanında 10 alt sektörde yoğunlaşmanın çok yüksek, 5'inde yüksek, 8'inde orta ve kalan 6'sında ise düşük olduğu belirlenmiştir. Genel olarak oligopol piyasa yapısının bulunduğu gıda ve içecek imalat alanında bazı ilginç yapılar da söz konusudur. Örneğin çok sayıda küçük üreticinin bulunduğu gözlenen dondurma imalatında ve sanayi tipi dondurma üretiminde tekelleşme eğilimi yüksek belirlenmektedir. Bu sonuç, dondurma üreten pastane tipi üretim yerlerinin de piyasada büyüklerle bir arada yer almasıyla ilgilidir (Kıymaz, 2010).

İşletme sayılarının artması nedeniyle, şarap imalatı, su ürünlerinin işlenmesi ve muhafazası ile maden suyu ve alkolsüz içecekler imalatında 2001 yılında çok yüksek olan yoğunlaşma derecesi, 2008 yılında bir derece azalırken, makarna vb. ürünler imalatı, kakaolu ve çikolatalı ürün ve şekerleme imalatı ile süt ve süt ürünlerinde yüksek olan yoğunlaşma derecesi, yine 2008 yılında bir derece azalmıştır. Diğer alt sektörlerde de işletme sayıları artmış ancak yoğunlaşma seviyeleri aynı düzeyde kalmıştır.

Türkiye'de son yıllarda artış gösteren kişi başı milli gelir tüketici tercihlerinin değişmesine yol açmıştır. Tüketiciler gıda güvenilirliği ve gıda kodekslerine daha fazla önem atfetmeye başlamış ve dökme tabir edilen gıdalar yerine, katma değeri yüksek paketlenmiş gıdalara bir yönelme göstermişlerdir. Son dönemlerde Gıda ve İçecek Sanayii'nde oluşturulan katma değer artmıştır. Ancak bu pazarlarda mümkün olan potansiyel sınırla-

rına henüz erişilmemiştir. Paketlenmiş gıdalar, dondurulmuş ürünler, alkolsüz içecekler, şişelenmiş sular ve işlenmiş ve hazır et ve et ürünlerinin gelişme potansiyelinin bulunduğu kabul edilmektedir. Yoğunlaşma da bu alanlarda görülmektedir. Bu sektörlerde artan talep ile birlikte daha çok firmanın sektöre gireceği ve rekabetin artacağından bahsetmek mümkündür. Bu sürecin gıda sanayicisinin kaliteli ürünler üretme iştahını artıracığı, bu durumun ise uluslararası alanda rekabet edebilirliğimizi artıracığı söylenebilecektir (TÜ-SİAD, 2007).

Gıda sanayiinin tüketiciye ulaşma yolu olan perakende sektöründe, hızlı tüketim malları içinde organize perakendecilerin payı artmaktadır. Organize perakendecilerin payı 2004 yılında %30 iken, 2009 yılı itibarıyla %43 düzeyine ulaşmıştır (Rekabet Kurumu, 2012). Organize perakendecilerin gün geçtikçe daha büyük bir pazar payına ulaşması gıda sanayicileri açısından çeşitli sorunlar doğurabilmektedir. Rekabet Kurumu tarafından hazırlanan Türkiye Hızlı Tüketim Malları Perakendeciliği Sektör İncelemesi Nihai Raporu'nda perakendecilerin alıcı güçlerini, bazı durumlarda orantısız olarak tedarikçilere yansıttıklarına yönelik ön bulgular elde edilmiştir (Rekabet Kurumu, 2012). Bu aşamada perakende sektöründe organize perakendecilerin güçlerinin artmasının ve satış ağına giriş için ek ücret talep etmelerinin, uzun vadeli geri ödeme sistemi uygulamalarının ileri dönemlerde orta ve küçük ölçekli gıda üreticilerinin pazara erişiminde bir engel yaratarak rekabetin zedelenmesi sonucunu doğurma riskinden bahsedilebilir.

Tablo 11: Türkiye’de Gıda Alt-sektörlerinde Yoğunlaşma Düzeyleri

Sınıf açıklama	2001				2008				Yoğunlaşma derecesi
	İşyeri sayısı	CR4	CR8	H-İndeksi	Girişim sayısı	CR ₄	CR ₈	H-İndeksi	
Bira imalatı	8	77,2	100,0	0,18	5	99,9	100,0	0,7872	Çok yüksek
Margarin ve benzeri yenilebilir katı yağların imalatı					7	98,6	100,0	0,3491	Çok yüksek
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı					12	96,7	99,2	0,4463	Çok yüksek
Dondurma imalatı					227	96,0	98,6	0,6247	Çok yüksek
Patatesin işlenmesi ve saklanması					23	95,5	99,7	0,6014	Çok yüksek
Ev hayvanları için hazır yem imalatı					8	92,0	100,0	0,5088	Çok yüksek
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiy.im.					16	88,2	96,9	0,3412	Çok yüksek
Şeker imalatı	39	35,9	53,4	0,05	88	83,1	90,6	0,2831	Çok yüksek
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	6	95,8	100,0	0,55	17	81,2	96,8	0,2378	Çok yüksek
Kahve ve çayın işlenmesi					125	73,2	83,7	0,2431	Çok yüksek
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda mad. im.	113	38,3	51,8	0,05	36	69,0	87,8	0,1398	Yüksek
Şarap imalatı	13	73,5	91,5	0,15	92	64,1	73,5	0,1590	Yüksek
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	54	75,0	84,7	0,39	358	56,3	67,2	0,1651	Yüksek
Peksimet, bisküvi, dayanıklı pastane ür. ve kek im.					3455	56,0	76,1	0,1023	Yüksek
Sebze ve meyve suyu imalatı					113	53,0	70,5	0,0955	Yüksek
Balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	16	68,1	84,6	0,2	60	52,0	68,3	0,0932	Yüksek
Kümes hayvanları etlerinin imalatı ve saklanması					48	48,3	73,9	0,0818	Orta
Makarna, şehriye, kuskus vb.unlu mamullerin im.	19	61,6	81,8	0,12	35	47,4	71,9	0,0886	Orta
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	85	61,4	82,1	0,11	895	45,3	65,3	0,0659	Orta
Ham, sıvı ve katı yağların imalatı	95	35,1	48,9	0,05	456	44,5	55,4	0,0711	Orta
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni mad. im					140	41,7	62,3	0,0619	Orta
Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	114	51,8	66,1	0,08	1047	37,2	49,7	0,0486	Orta
Et ve kümes hayvanları ürünlerinin imalatı	99	34,7	50,3	0,05	230	35,6	50,6	0,0517	Orta
Rafine sıvı ve katı yağların imalatı					436	34,2	47,9	0,0427	Orta
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	130	33,0	44,6	0,04	389	27,5	37,0	0,0324	Düşük
Et imalatı ve saklanması					221	23,6	36,0	0,0240	Düşük
B.y.s. sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	234	20,0	29,4	0,02	1246	16,4	24,5	0,0138	Düşük
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	264	18,1	27,5	0,02	4263	14,1	22,1	0,0104	Düşük
Ekmekek, taze fırın ürünleri ve kek imalatı	372	35,5	54,5	0,05	21158	10,7	15,3	0,0040	Düşük
Dışarıya yemek hizmeti sunan işletmeler (catering)					1973	15,6	23,6	0,0120	Düşük

Kaynak: TÜİK

Organize perakendecilerin gelişmesiyle ortaya çıkan özel markalı ürünler (private label) özellikle KOBİ niteliğindeki üreticilerin atıl kapasitelerini değerlendirilebilmeleri için önemli bir fırsattır. Henüz emekleme aşamasında olduğu söylenebilecek bu pazar, gıda sanayicileri için yeni bir fırsat yaratabilecektir. Özel markalı ürünler günümüzde ucuz ürünler olarak talep edilse de, yurt dışındaki örneklerde olduğu gibi, bu ürünlerin katma değeri yüksek tiplerinin de talep edilmeye başlandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, ucuz ürünler küçük sanayiciler için bir fırsat yaratırken, daha kaliteli olarak tabir edilebilecek ürünler de orta/büyük ölçekli firmaların kapasitelerini değerlendirmeleri için bir avantaj yaratabilecektir.

Gıda sektörü bakımından perakendecilik, özellikle de hızlı tüketim malları perakendeciliği, tedarik zincirinin bütün aşamalarındaki fiyat oluşum süreçlerinde ve ürünün nihai tüketiciye ulaşmasındaki kilit rolü dolayısıyla önemli bir sektördür. 2011 itibarıyla toplam perakende içinde %52 paya sahip gıda perakendesinin, 2016 yılına kadar yıllık %9 büyüme ile 233 milyar Dolara ulaşması beklenmektedir. Gıda ürünlerinde ambalaja, şekle ve kaliteye önem verildiği için, merdiven altı üretimden endüstriyel üretime, modern ambalajlama ve pazarlama tekniklerine yönelimde perakende sektörünün katkıları önemli olmuştur. Gıda perakendeciliği pazarı, ekonomik krizlerden görece olarak az etkilenmekle birlikte, Türkiye ekonomisindeki büyüme sektöre oldukça olumlu yansımaktadır. Yükselen gelir seviyesi, genç nüfus ve kentleşmenin hızlı bir şekilde artması, araç sahibi olma oranının yükselmesi organize perakende ticaretin payını artırmaktadır. Ayrıca tüketici alışveriş alışkanlıklarının değişmesiyle beraber AVM'lerin (Alışveriş Merkezleri) sayısının hızla artması, AVM'ler içinde başta hipermarketler ve süpermarketler olmak üzere organize perakende kanalının payını da artırmaktadır. Son yıllarda AVM sayısındaki artış organize gıda perakendeciliğindeki büyümeyi hızlandıran unsurlardan biridir.

Ayrıca perakendecilik sektörü, gıda sektöründe kayıt dışılığın azaltılması ve gıda güvenilirliğinin sağlanmasında da önemli faydalar sağlamıştır. Türkiye'de gıda perakendeciliği için tek bir yoğunlaşma derecesi bulunmamaktadır. Ancak 1990'ların başlarından itibaren önemli değişim geçiren bu alanda hipermarket, süpermarket ve indirim mağazalarının sayısında önemli artışlar olup bu durum yoğunlaşmayı artırmaktadır. Buna karşılık, geleneksel perakendecilerin sayısında ve ciro payında ciddi azalma olmuştur. Örneğin, 1998 yılında 155 bin olan bakkal sayısı, 2008 yılında 113 bine düşmüştür. Geleneksel kanaldan organize zincir perakendeye doğru bir dönüşüm söz konusudur.

Dış parametreler açısından daha sonra ayrıntılı incelenecek olan ihracata bakıldığında, sektörün ihracatının 2004 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde arttığı söylenebilir. Ülkemizin gıda ve içecek sanayii ihracatının sürekli artması, gelişen uluslararası pazardan geri kalmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. İç talebin yavaş da olsa daha nitelikli ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi, sanayinin uluslararası pazarlarda katma değeri yüksek ürünlerdeki rekabet edebilirliğini de artırmaktadır.

İhracatın önemli bir kısmını oluşturan AB ile ticaretin geliştirilmesi açısından tüketiciler, kamu politikaları ve üreticiler nezdinde gelişen bilinç düzeyinin artırılarak devam etmesi önemlidir. AB tarama süreci sonunda gıda güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı

ğı konularının bir arada ele alınması gerektiği vurgulanmış; mevzuat ve sistem uyumunda eksiklikler görülmüştür. Diğer yandan gıda sanayinin dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmesi ve AB'ye uyum için gerekli olan gıda güvenliği kriterlerini sağlamaya devam etmesi, yine gıda sanayii açısından öncelikli hedeflerdendir. Ancak bu gelişme sektördeki finansman ihtiyacının ne ölçüde karşılanabildiğine göre değişecektir.

Türkiye'de iç piyasalarda yoğunlaşma düzeyinde yerli işletmeler yanında, bu alanda yapılan yabancı sermaye yatırımlarının payı da bulunmaktadır. T.C. Merkez Bankası verilerine göre, gıda ve içecek alanındaki yabancı sermayeli işletmeler son yıllarda Türkiye'de yatırımlarını genişletmektedirler. 1954-2004 yıllarını oluşturan 50 yılda sadece 208 firma yatırımda bulunurken, 2005-2011 dönemindeki yabancı sermayeli yatırımlar 300'ü bulmuştur. İmalat sanayinde yatırım yapan işletmelerin 2011 yılında yaklaşık %10'u gıda ve içecek alanındadır. Firmaların çoğunluğunu AB ülkelerinden Almanya, Hollanda, Fransa ve İtalya oluştururken, AB dışından da yatırımlar gerçekleşmektedir. 2012 yılında gıda ve içecek sanayii yatırımlarının sanayi içindeki payında azalma yaşanmıştır.

Küreselleşme ve AB ile ekonomik bütünleşme göz önüne alındığında, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı söz konusudur. Her ülkeden güçlü sermaye girişi Türkiye'nin küreselleşmeye uyumu anlamına gelmektedir. Burada üzerinde durulması gereken sorun, yabancı sermayenin sabit yatırım yerine satın almalara yönelmesi ve bunun istihdam açısından yaratacağı sıkıntılar olmalıdır. Uzun dönemde yatırımlar arttıkça bu sorun aşılabilir.

Tablo 12: Yabancı Sermayeli Firma Sayısının Sektörel Gelişimi (Adet)

Sektörler	1954-2006							1954-2012	
	(Birikimli)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam	
Tarım Sektörü	195	46	52	55	61	64	38	507	
Sanayi Sektörü	3.013	609	649	589	588	633	346	6.406	
Madencilik ve Taş ocakçılığı	227	77	87	73	73	93	15	645	
İmalat Sanayii	2.649	463	454	388	399	414	231	4.980	
Gıda ve İçecek İmalatı	286	34	34	50	63	41	14	520	
Elektrik, Gaz ve Su	137	69	108	128	116	126	100	781	
Hizmetler Sektörü	9.985	2.649	2.470	2.292	2.584	3.137	2.467	24.781	
Toplam	13.193	3.304	3.171	2.936	3.233	3.834	3.031	31.634	

Kaynak: TCMB ve TGDF

Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra hızlanan yabancı sermayeli yatırımların değeri 2007 yılında 20 milyar Dolar düzeyine çıkmışken, bu değer daha sonraları dünya krizine de bağlı olarak azalmış, ancak 2011 yılında yeniden 16 milyar Dolar düzeyine yükselmiştir. Bu süreçte Türkiye’de gıda ve içecek alanına yapılan yabancı yatırımlar gelişme eğilimindedir. İmalat sanayi içinde %19,3 oranında payı bulunan gıda ve içecek alanında yapılan yabancı sermayeli yatırımların değeri en yüksek 2008 yılında 1,3 milyar Dolar düzeyinde iken ilerleyen yıllarda dalgalı bir seyir izlemiş ancak 2012 yılında 2 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir (Tablo-13).

Tablo 13: Uluslararası Yatırım Girişlerinin Sektörel Gelişimi (Milyon Dolar)

Sektörler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tarım Sektörü	6	9	41	48	80	32	38
Sanayi Sektörü	2.100	5.116	5.186	3.889	2.884	7.965	5.433
Madencilik ve Taş ocakçılığı	122	337	145	89	135	146	214
İmalat Sanayii	1.866	4.211	3.971	1.642	923	3.573	4.331
Gıda ve İçecek İmalatı	608	766	1.252	221	123	648	2.139
İmalat Sanayiinde Payı (%)	32,6	18,2	31,5	13,5	13,3	18,1	49,4
Elektrik, Gaz ve Su	112	568	1.070	2.158	1.826	4.226	888
Hizmetler Sektörü	15.533	14.012	9.520	2.315	3.274	8.058	4.497
Toplam	17.639	19.137	14.747	6.252	6.238	16.055	9.968

Kaynak: TCMB ve TGDF

Gıda ürünleri üretimi, talep yapısını oluşturan kültürel ve sosyal etkenler yanında satın alma gücü, fiyat değişimi gibi unsurlara da bağlılık göstermektedir. Özellikle tüketim harcamaları içinde gıdaya yönelik harcamaların oransal değişimi, üretim kapasitesini etkilemede önemlidir. Günümüzde harcama gruplarına göre tüketim harcamaları içinde 2006-2012 yılları arasında gıda ve içecek ürünlerinin oranı %20-24 arasındadır. AMPD (Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği) 2010 Temmuz ayında; gıda cirosunda 12 aylık büyümeyi %4, gıda dışı perakende harcamalarında %19, hazır giyimde ise %31 düzeyinde belirlemiştir. TÜİK rakamlarında ise 2010 yılı ilk yarısı itibarıyla toplam tüketim harcamaları %7 artarken, gıda, alkollü içecek ve tütünde %1,7 oranında kalmıştır. Gıda harcamaları alt ve orta gelir grubu için öncelikli olarak belirlenmiştir. Ortaya konulan her 2 çalışmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de gıda harcamalarında çok küçük artışların olduğu ve bu artışların ancak nüfus artışını karşılayabilecek düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 14: Tüketim Harcamaları Dağılımı İçinde Gıda ve İçecek Ürünlerinin Oranı (%)

Harcama Türleri	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gıda ve alkolsüz içecekler	24,8	23,6	22,6	23,0	21,9	20,7	19,6
Alkollü içecekler, sigara ve tütün	4,1	4,3	3,8	4,1	4,5	4,1	4,2
Diğer	71,1	72,1	73,6	72,9	73,6	75,2	76,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Dokuzuncu Kalınma Planı döneminde Türkiye’de gıda ve içecek alanında sabit yatırımların teşviki için alınan teşvik belgesi sayısı hızla artarken, öngörülen sabit yatırım tutarı iki katına çıkmıştır. Bu dönemdeki teşvik belgeli yatırımlarla istihdamın yılda ortalama 11.500 kişi artması öngörülmüştür.

Gıda ve içecek sanayii Ar-Ge harcamaları 2007-2012 yılları arasında dalgalanma göstermektedir. Ancak bu harcamalarda artış trendi görülmektedir. Sektörün Ar-Ge harcamalarına bakıldığında 2003 yılında, 28,2 milyon TL olan gıda ve içecek sanayii Ar-Ge harcamalarının, 2011 yılının sonunda %169 oranında artarak 75,8 milyon TL’ye ulaştığı; ancak diğer taraftan bu sektördeki Ar-Ge harcamalarının imalat sanayii içindeki payının %6,5’ten %2,9’ a düştüğü görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Türkiye’nin Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki oranı düşüktür (%0,5-1,0).

Tablo 15: Gıda ve İçecek Sanayiinde Teşvik Belgeli Yatırımların Gelişimi

Yıllar	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Başına Sabit Yatırım	Belge Başına İstihdam
2007	383	1.071.900.954	10.856	2.798.697	28
2008	526	1.164.611.399	12.557	2.214.090	24
2009	427	1.316.718.929	11.307	3.083.651	26
2010	605	2.629.046.437	15.533	4.345.531	26
2011	344	2.194.511.654	9.634	6.379.394	28
2012	286	2.081.295.267	8.733	7.277.256	31

Kaynak: TGDF

Tablo 16: Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları İçinde Gıda ve İçecek Sanayiinin Dağılımı (Bin TL)

Yıllar	İmalat Sanayii	Toplam İçindeki Payı (%)	Değişim (%)	Gıda ve İçecek Sanayii	İmalat Sanayii İçindeki Payı (%)	Değişim (%)	Ticari Kesim Ar-Ge Toplamı	Değişim (%)
2003	431.349	80,1	-	28.209	6,5	-	538.560	-
2006	1.185.734	72,8	24	59.997	5,1	103,9	1.629.088	23
2007	1.714.012	68,2	44,6	46.967	2,7	-21,7	2.513.487	54,3
2008	1.954.471	64,1	14	60.754	3,1	29,4	3.048.503	21,3
2009	2.014.640	62,3	3,1	75.253	3,7	23,9	3.235.272	6,1
2010	2.035.381	51,6	1,0	60.859	3,0	-19,1	3.942.908	21,9
2011	2.569.482	53,3	26,2	75.834	2,9	24,4	4.817.272	22,2

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Gıda ve içecek sanayiindeki Ar-Ge çalışmaları için 2011 yılında 75 milyon TL harcanmıştır. Harcamalardaki en büyük alt gider, personel maliyetlerinde yaşanmıştır. Sektörün Ar-Ge faaliyetleri için araştırmacı, teknisyen ve destek personeli istihdam edilmektedir. Kalan harcamalar ise %15 ile makine ve teçhizat, %1,6 ile sabit tesis ve %33,5 ile de diğer cari harcamaları kapsamıştır.

Teknolojik yenilik anlamında da gıda sektöründe gelişme görülmektedir. Bu yapıyla gıda sektörünün rekabet edilebilirlik anlamında bir avantajı vardır. Ancak tarım sektöründe ise, teknolojiden istenilen seviyede faydalanılamamıştır. Bu eksikliğin sebepleri arasında temel araştırmaların yetersizliği, tarım alanındaki teknik araştırmaların zayıflığı, Ar-Ge faaliyetlerine yeteri kadar kaynak ayrılmaması, birincil üreticilerin geçimlik ve bilinçsiz üretim yapması, tarım arazilerinin küçük ve bölünmüş yapısı gibi hususlar belirtilmektedir. Özellikle tarımsal yapı içerisinde süregelen kronik sorunlar, tarımsal yatırımların gelişmesini önlemektedir. Tarımsal alanlardaki arazilerin bölünmüş ve küçük alanlardan oluşmasının neden olduğu sorunların devamı, örneğin meyve plantasyonlarında kapama bahçelerin yetersizliği, hayvancılıktaki düşük ölçekli vb. gibi yapılanmalar, tarımsal üretimde yayım ve örgütlenmeden yeterince yararlanılamaması, verimli üretimin, modern tarım tekniklerinin uygulanmasının ve mekanizasyonda ilerlemelerin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Gıda ve içecek sanayii var olan ve gelişmekte olan teknolojilerden çeşitli düzeylerde faydalanan bir sektördür. Gıda üretimi hammadde temini, nakliye, işleme, ambalajlama ve depolamayı içerisine alan çok çeşitli süreçlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla gıda sanayinin teknolojiden faydalanması, bu süreçleri etkileyebilecek teknolojilerden faydalanması şeklinde anlaşılmalıdır. Bu yönüyle hammadde temini sürecinde özellikle biyoteknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak gıda sanayiinin ihtiyaç duyduğu özelliklere sahip tarımsal hammaddelerin ıslah çalışmalarıyla geliştirilmesi, Türk gıda sanayiinin ge-

lişimi açısından önemlidir. Nakliye/ulaştırma açısından bakıldığında hem hammaddelerin hem de işlenmiş son ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında nakliye ve depolama koşullarındaki teknolojik iyileştirmeler gıda sanayinin gelişimine fayda sağlayacaktır. Uzaktan takip sistemlerine dayalı (GPS) lojistik kontrolü, depolama ve nakliye koşullarının anlık takibini sağlayacak sensör teknolojileri bu alanda ihtiyaç duyulan araştırma alanlarıdır.

Dünyada ve Türkiye’de gıda ve içecek işletmelerinin inovasyon performansları incelendiğinde, ülkemiz işletmelerinin AB ülkeleri işletmelerine oranla daha az inovasyon yaptığı görülmektedir. Özellikle bu açıdan gıda sanayinin karşılaştığı belli başlı temel sorunlar olarak Ar-Ge harcamalarının düşük olması ve teknoloji kullanımının yetersiz kalması, sektörün rekabet edebilirliğinin düşüklüğü belirtilmektedir. Avrupa Birliği’nde gıda sektörüne yapılan Ar-Ge yatırımlarının diğer imalat sektörlerine göre ve özellikle belli başlı ülkelerin gıda sektörleri ile karşılaştırıldığında düşük kaldığı tespit edilmiştir. Buna karşılık Japonya, ABD, Avustralya ve Güney Kore’de gıda sektöründeki Ar-Ge harcamalarının giderek arttığı izlenmektedir (TTGV, 2011).

Tablo 17: Türkiye’de Harcama Gruplarına Göre Ar-Ge Yatırımları (Bin TL)

	Yıl	Personel	Makine- Teçhizat	Sabit Tesis	Diğer Cari	TOPLAM
İmalat Sanayi	2003	116.441	81.334	25.995	207.579	431.349
	2006	361.518	144.315	17.280	662.621	1.185.734
	2007	562.270	346.525	94.781	710.437	1.714.012
	2008	682.012	284.585	88.460	899.414	1.954.471
	2009	848.700	223.512	30.967	911.460	2.014.640
	2010	878.647	178.518	45.026	933.191	2.035.381
	2011	1.106.534	397.897	52.343	1.012.708	2.569.482
Gıda ve İçecek Ürünleri	2003	5.878	6.609	6.085	9.637	28.209
	2006	13.956	6.612	432	38.998	59.997
	2007	22.469	5.171	1.367	17.961	46.967
	2008	25.663	12.509	2.383	20.199	60.754
	2009	28.134	14.378	2.211	30.531	75.253
	2010	28.969	7.817	190	23.883	60.859
	2011	37.783	11.364	1.213	25.373	75.734
Ticari Kesim Toplam Ar-Ge Harcaması	2003	157.701	95.187	29.255	228.209	538.560
	2006	606.620	175.921	24.069	822.477	1.629.088
	2007	967.007	400.854	158.963	986.663	2.513.487
	2008	1.228.327	353.040	186.773	1.280.362	3.048.503
	2009	1.489.760	335.803	72.999	1.336.710	3.235.272
	2010	1.857.154	297.054	229.482	1.559.219	3.942.908
	2011	2.310.950	603.645	122.866	1.779.811	4.817.272

Kaynak: TÜİK ve TGDF

Ülkemizde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın hazırladığı 2011-2014 yılları için Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi'nde; gıda sektörünün Ar-Ge ve yenilik takibi ile ilgili olarak rekabet gücünün artırılması için bir dizi politika önemi sıralanmış olup özellikle araştırma kuruluşları ile sanayi arasındaki işbirliğinin artırarak, sektördeki firmaların yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi, tarım-gıda işletmelerinin modernizasyonu ve gıda firmalarının Ar-Ge yapmalarının teşvik edilmesi konularına vurgular yapılmıştır (STB 2010).

Ülkemizdeki Ar-Ge teşvikleri son yıllarda oldukça çeşitlenmiş ve arttırılmıştır. Özellikle TÜBİTAK'ın 2023 vizyonu kapsamında, gıda teknolojilerine öncelikli alanlar içerisinde yer vermesiyle bu konuda eşik bir proje kütlesine erişilmesine hizmet edilebilecektir. Ancak sadece arz tarafında teşvik programlarının varlığıyla, talep tarafındaki sanayi kesiminin istenen seviye ve özellikle Ar-Ge projeleri gerçekleştirmesi mümkün olamamaktadır. Katma değer yaratacak, ticarileşme potansiyeli yüksek Ar-Ge projelerinde mutlak surette, akademi ve/veya araştırma merkezleri ve bu yapılarla bulunan insan sermayesinin katkı sağlaması gerekmektedir. Bu yapıların sanayi ile işbirliğinin kolaylaştırılması için sektörün lider kuruluşlarının, sektörel örgütlenmelerin ve arayüz kuruluşlarının katılımı ve Ar-Ge gerekliliği konusundaki istekliliği önemlidir. Arayüz kuruluşları içerisinde OSB'ler, teknoparklar, teknoloji transfer ofisleri, TTGV gibi kamu özel sektör ortaklığı yapısındaki kurumların ve bunların dışında teknolojilerin ticarileştirilmesine yönelik fikri mülkiyet ve lisanslama konularında profesyonel hizmet veren kurumların önemi büyüktür.

Türkiye'de kamu düzeyinde çeşitli araştırma projeleri yürüten Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının temel hedefleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Gıda ve yem güvenilirliğini sağlamak,
- Kaliteli gıda ve yem üretimini arttırmak,
- Geleneksel/yöresel gıdaların endüstriyel üretimini teşvik etmek,
- Gıda ve yem analizlerinde yeni metotların kullanımını yaygınlaştırmak,
- Tüketici talepleri doğrultusunda yeni ürünler geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Gıda ve diğer sanayii artık ve atıklarının gıda, yem ve diğer sanayii dallarında değerlendirilme imkanlarını arttırmak, çevre kirliliğini azaltmak,
- Çevre dostu ambalaj materyali kullanımını yaygınlaştırmak.

Bu hedeflere ulaşabilmek kamu ve özel sektörün Ar-Ge kapasitesini oluşturmasına ve mevcut kapasitesini geliştirmesine katkı sağlamak üzere gerek TÜBİTAK, gerekse Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından çeşitli Ar-Ge programları oluşturulmuştur. Gıda ve Yem Araştırma Fırsat Alanı altında, halen yürürlükte olan ve destekleme kapsamında proje kabul edilen araştırma programları şunlardır:

- Gıda -Yem Güvenilirliği ve Kalitesi
- Geleneksel/Yöresel Türk Gıdaları

- Gıda ve Yem Üretiminde Modern Tekniklerin Kullanılması ve Ürün Geliştirme
- Gıda ve Yem Analizlerinde Yeni Yöntemlerin Uygulanması
- Gıda-Yem Muhafaza ve Ambalajlama Tekniklerinin Geliştirilmesi
- Gıda Sanayii Artık ve Atıklarının Değerlendirilmesi

AB 7. Çerçeve Programı: Gıda, Tarım, Balıkçılık ve Biyoteknoloji Alanı Avrupa Birliği 7. Çerçeve Programı kapsamında Tematik Alanları içeren İşbirliği Özel Programı tematik alanları arasında Gıda, Tarım ve Biyoteknoloji yer almaktadır. Bu tematik alanın temel amacı Bilgi Temelli Biyo-Ekonomi (Knowledge Based Bio-Economy) oluşturmaktır. Bilgi Temelli Biyo-Ekonomi'ye ulaşmak için 7. Çerçeve Programı'nda Gıda-Tarım-Biyoteknoloji alanında gelen çağrılar çeşitli faaliyet alanlarını kapsamaktadır¹:

Her iki yılda bir “Dünya Gıda Bilim ve Teknolojisi Kongresi” düzenlenmektedir. 2010 yılındaki kongrede özellikle iklim değişikliğinin gıda üretim ve işleme etkisi, gıda işleme su kıtlığı, obezite ve gıda güvenilirliği ve beslenme üzerine tüketici davranışları konuları işlenmiştir. 2010 yılında düzenlenen 15. Kongre'de, dünya gıda teknolojisiyle ilgili önem arz eden ve dünyadaki gıda teknoloji trendlerini gösteren ana başlıklar şunlardır (TTGV, 2011²):

- Gıda Güvenilirliği, Gıda Güvenilirliğini Sağlama Planları ve Risk Analizi (Kriz Yönetimi dahil)
- Gıda Kontaminantları, Toksikoloji ve Mikotoksinler (En iyi yaklaşım/yöntem/modeller, halkla iletişim)
- Gıda Analizi (Yeni yaklaşımlar/yöntemler, sürat ve uygulanabilirlik, kolaylık, maliyet etkinliği olan)
- Gıda Kimyası (Protein, lipit, yağlar, karbonhidratlar, lifler, daha az bilinen ürünler, bileşim profilleri, yapı/davranış konusunda yeni görüşler)
- Gıdaya girdi olan malzemeleri ve katkı maddeleri (fıncılık, süt ve süt ürünleri, içecekler, et ve et ürünleri, fonksiyonallite ve etiketleme)
 - Fonksiyonel Gıdalar (Beslenme bilgileri ve etiketlemeleri)
 - Gıda Tatları
 - Gıda, Beslenme, Diyet ve Sağlık (HIV/AIDS olan hastalar için ürünler, obeziteyle ve diğer yaşam kalitesini etkileyen hastalıklarla savaş)
 - Fiziksel ve Sensör Bilimleri
 - Gıda İşleme, Yeni Teknolojiler ve Süreç Optimizasyonu
 - Meyve ve Sebze İşleme, Meyve Suları ve Yeni Teknolojiler

¹ <http://www.fp7.org.tr/home.do?ot=1&sid=3211>

² <http://www.iufost2010.org.za/>

- Kırmızı ve Beyaz Et Ürünleri İşleme, Yeni Türler, Yeni İşleme Teknolojileri
- Su ve Balıkçılık Ürünleri İşleme, Yeni Türler, Yeni İşleme Teknolojileri
- Gıda Paketleme (Fonksiyonalite veya Sürdürülebilirlik veya Risk, Karbon ayak izi, yeni malzemeler, özel ortamlar

“Ülkesel Gıda ve Yem Araştırmaları Programı” altında son 5 yıl içerisinde toplam 77 araştırma projesi sonuçlandırılmış ve bu projelere genel bütçe imkânları ile toplam 1.400.000 TL destek sağlanmıştır. Tarımsal Araştırma Mastır Plan çerçevesinde halen 34 araştırma projesi devam etmektedir. 2013 yılında 26 araştırma projesinin başlatılması planlanmaktadır.

Günümüze kadar çeşitli kurumlar tarafından yapılmış destek ve çalışmalarla ortaya konulmuş stratejik eylem planlarında değinilen sorunların çözümlenmesi, Türkiye gıda ve içecek sanayiinin sürdürülebilir bir hale gelmesi için önemlidir. Bu kapsamda, sanayinin teknoloji geliştirme ve uygulama gereksinimlerine yanıt verecek destek mekanizmalarının geliştirilmesi, teknoloji kullanımı ile ilgili sorunların giderilmesinde kritik bir rol üstlenecektir. Bu süreçte gıda sektöründe eksikliği görülen öncü ve kritik teknolojileri desteklemek ve örnek projelerin geliştirilmesini sağlamak gereklidir.

Avrupa Birliği gıda sektörünün katma değerini, kalitesini ve gıdada inovasyonu artırmanın aşağıdaki faaliyetlerle gerçekleştirebileceğini beyan etmiştir (TTGV, 2011³):

- Gıda güvenilirliğini tehlikeye atmadan ürünlerin raf ömrünün uzatılması ve bu ürünlerin de özellikle bitkisel orijinli gıdalardan oluşması.

- Tüketicinin taze gıdaları tercih etmeleri, gıdaların taze karakteristiğini (tat, aroma, doku, sağlık ve içerikler) koruyacak özellikler kazandırılması.

- Tüketicinin sağlık ve yaşam kalitesine katkıda bulunacak taleplerine karşılık verilmesi ve bu gıdalar sayesinde beslenme ile ilgili hastalıkların azaltılması ve böylece buna bağlı sağlık giderlerinin ve sosyal maliyetlerinin Avrupa Birliği’nde düşürülmesi,

- Çevre-dostu inovatif işleme tekniklerinin kullanılması:

- Raf ömrünü uzatarak taze ürünlerin çöpe atılımının azaltılması,
- Düşük dereceli ve düşük enerjili işleme ile enerji kullanımının azaltılması,
- Yeni hijyen yaklaşım ve uygulamaları ile su ve kimyasal kullanımının azaltılması.

Araştırma merkezleri anlamında, TÜBİTAK Gıda Enstitüsü ve gıda sektörüne hammadde sağlanması konusunda önemli işlevi olan TAGEM gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Gıda sektörüne yönelik enstitü yapısındaki kurumların çoğaltılarak, bu yapıların kurulmasında devletin kaldıraç görevini görmesi ve bunların sürdürülebilir işlevi için gıda sanayii kuruluşlarının maddi ve manevi katkılarının oluşması, yurtdışındaki örneklerle kar-

³ http://www.novelq.org/ANQ/ANQ_Objectives.aspx

şılaştırmalar yaparak ülkemize teknik ve mevzuat olarak uyumlaştırılması, Türkiye'deki Ar-Ge ve yenilik çalışmalarının artırılması sürecinde önemli bir işlev görebilecektir.

Sektördeki gelişmelerin gıda güvenilirliği boyutu incelendiğinde en önemli gelişmelerin 2010 yılında ülkemizin gıda ve yem güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı alanındaki eksiklerinin giderilmesi için kabul edilen 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun çıkartılması ve AB'ye tam üyelik süreci müzakereleri çerçevesinde Gıda Güvenilirliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslının müzakereye açılması olduğu gözlenmektedir. Adı geçen Kanunun kabulü faslın açılmasında en önemli unsurlardan birini oluşturduğundan sektörün AB'ye uyumu için gerekli altyapının oluşturulmasında da önem kazanmaktadır.

AB'nin gıdalara ilişkin düzenlemeleri 178/2002 sayılı tüzüğe dayanmaktadır. Bununla birlikte gıda üretiminde uyulması gereken hijyen kurallarını ve resmi kontrolleri içeren, hijyen paketi olarak bilinen 852/2004, 853/2004, 854/2004 ve 882/2004 sayılı tüzükler Avrupa Birliği'nin gıda mevzuatının önemli parçalarıdır. Dokuzuncu kalkınma planından günümüze kadar AB'nin gıda güvenliği politikalarının temelini ilişkin bir değişiklik olmamıştır. Ancak etiketleme, katkı maddeleri, pestisit kalıntı düzeyleri gibi konulardaki mevzuatta değişiklikler yapılmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planından bu yana altı çizilmesi gereken en önemli konu, gıda güvenilirliğine ilişkin müzakerelerin yürütüldüğü 12 sayılı Gıda Güvenliği, Veterinerlik, Bitki Sağlığı Politikaları faslının müzakerelere açılmış olmasıdır. AB müktesebatına uyum kapsamında 5996 sayılı kanuna bağlı hijyen paketi de dahil olmak üzere çok sayıda ikincil düzenleme hayata geçirilmiştir (2012 Kasım ayı itibarıyla 104 adet). Bu yönetmeliklerden gıda alanına ilişkin en önemlileri şu şekildedir:

- Gıda Hijyeni Yönetmeliği
- Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği
- Hayvansal Gıdaların Resmi Kontrollerine İlişkin Özel Kuralları Belirleyen Yönetmelik
- Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik
- Türk Gıda Kodeksi Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeler Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Aroma Vericiler ve Aroma Verme Özelliği Taşıyan Gıda Bileşenleri Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Mikrobiyolojik Kriterler Yönetmeliği

- Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği
- Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği
- Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünlerde Belirli Maddeler ile Bunların Kalıntı-
larının İzlenmesi için Alınacak Önlemlere Dair Yönetmelik
- Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik

Gıda güvenilirliğine dair diğer önemli hususlara Bölüm 2.4 ve 2.5’de yer verilmektedir.

2.3. İlişkili Sektörlerde Temel Gelişmelerin Gıda ve İçecek Sektörlerine Yansıması

Gıda sanayiinin gerek duyduğu hammaddeye yönelik standart ve kontrollü üretimi açısından önemli basamakların başında tarım sektörü ile olan bağlantısı gelmekte ve bu nedenle birincil üretim sürecinin gözden geçirilmesi ve sorunların giderilmesi gerekmektedir. Tarım sektöründeki tüm değişimler gıda sanayiini etkilemektedir. Gıda sanayiinin güvenilir hammadde talebinin karşılanmasında tarımın etkin rolü ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir (Halkman vd., 2010). Hammaddenin güvenilir temin edilmesi yanında, istenilen zaman, miktar ve kalitesi ile uygun fiyatlı olması sanayinin kesintisiz üretimi için zorunludur. Bu süreçte bitkisel ve hayvansal üretimde genetik olarak değiştirilmiş ürünlerden uzak kalınması, kaliteli tohum, zararlılarla mücadele, toprak verimliliğinin korunması, uygun tarım makinelerinin temini ve sulama koşullarının sağlanması, özellikle hayvansal üretimde uygun besleme, sağlık ve yaşam koşullarının sağlanması, su ürünlerinde ise kimyasal madde, ağır metal, zararlı mikroorganizmalar ve zirai mücadele ilaçlarından arındırılmış ürünlerin elde edilmesi gıda sanayiine güvenilir, kaliteli ve düşük maliyetli hammadde temini için önemli konular olarak görülmektedir.

Tarımsal ürünlerdeki maliyet ve fiyat değişimleri gıda ve içecek sanayiini doğrudan etkilemekte, maliyet artışı ile rekabette olumsuzluklar yaratmaktadır. Küresel piyasalarda tarım, enerji ve finansal piyasaların bütünleşmesi ile beraber gıda alanında yapısal bir değişim görülmektedir. Yardım ve teşviklerle artan ölçüde desteklenen endüstriyel biyo-yakıtların artışı, gıda fiyatlarını yüksek ve hareketli petrol fiyatlarına daha sıkı bağlamaktadır. Regüle edilmemiş vadeli işlem piyasalarındaki finansal spekülasyonlar, gıda piyasalarını ve fiyatlarını daha fazla etkileme potansiyeline sahiptir (Koç, 2012).

Ambalaj güvenilir gıdaya ulaşmanın yanı sıra markalaşma ve pazarlama için de vazgeçilmez bir unsurdur ve bu nedenle ambalaj ticarete stratejik bir araçtır. 2000’lerin başında henüz yarım milyar ABD Doları olan ambalaj ve ambalaj malzemesi ihracatı 2005’ten itibaren hızlı bir ivme ile yükselmiştir. 2005 yılında 4,8 milyar Dolar büyüklüğü olan ambalaj sektörü ülke ekonomisinden daha hızlı büyüyerek, 2011 yılında 9 milyar Dolar büyüklüğe ulaşmıştır. Gıda ve içecek ürünlerinde tüketici talep ve algısı farklı ve çekici ambalajlarla artabilir. Diğer yandan insan sağlığı ve hijyen konularının gittikçe önem kazandığı günümüzde, ambalaj ve gıda güvenilirliği ilişkisini ön plana çıkarırken, bu konu ile ilgili yasal yaptırımlar ve mevzuat çalışmaları da hız kazanmıştır.

Gıda sanayiinin ilişkili olduğu bir alan da üretim-tüketim zinciri arasında yer alan hammaddelerin ve işlenmiş ürünlerin nakli ve depolamasıdır. Tarımsal hammaddelerin gıda işleme alanına özelliklerini kaybetmeden nakledilmesi, gerekli durumlarda ön işleme tabi tutulması, nakliye ve depolama sırasında gıdanın izlenebilirliği, hammadde standartlarını belirlemeye yönelik teknolojilerin kullanılması bu süreçte önemli aşamalardır. Hammadde nakil ve depolama sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ve ileri teknoloji muhafaza ve ambalajlama tekniklerinin uygulanması söz konusudur (TTGV, 2011). Benzer şekilde, işlenmiş gıdanın nakliyesi ve depolaması da en az gıda girdisinin nakil ve depolama işlemleri kadar, hatta daha fazla önem taşımaktadır. Bu süreçte, ileri teknoloji muhafaza ve paketlenme tekniklerinin uygulanması, gıda ürünlerinin ara noktalarda kontrol edilebilmesi ve izlenebilirliklerinin sağlanması ürünün tüketiciye güvenilir şekilde ulaşmasını temin eden unsurlar olarak görülmektedir. Kısaca, gıda sanayiinin son yıllarda gelişen özelliği arzın yeterli olmadığı yerlere soğuk muhafaza teknolojisi, frigorifik taşıma araçlarıyla ulaşılması yoluyla taşımacılık ve yol altyapısıyla ilgisinin artmasıdır. Gelişen lojistik sektörü, gıdaların yurt içinde ve gelişen ihracat pazarlarına daha çabuk arzını sağlamakta, yeni lojistik şirketleri ekonomiye daha fazla katma değer sağlanmasında önemli roller üstlenmektedir.

Türkiye'nin 2023 yılı için 500 milyar Dolar olan hedefinin gerçekleşmesi, güçlü bir lojistik sektörünün varlığına bağlıdır. Dünya ticaretinden alacağımız payın artması, lojistik sektörünün iki temel fonksiyonuna bağlı olarak gerçekleşebilir. İlk olarak, ihracatımızda AB dışındaki yeni pazarlara açılma zorunluluğu bulunmaktadır. AB üyesi ülkelerdeki mali kriz henüz aşamadığı için günden güne bu zorunluluk belirginleşmektedir. İkinci olarak da bölgemizde ticarete kesintisiz, hızlı ve uygun maliyetli lojistik alt yapılar ve hizmetler sunabilmemiz gerekmektedir⁴.

Yurt içinde taşınan ürünün %95'inin kara nakliyesi ile sağlandığını düşünülürken, firmaların lojistik harcamalarının maliyetlerinde %10 – 15 pay aldığını söylenebilir. Yük taşımacılığı için tek ulaştırma türünden çok, türlerin gereken ve uygun oldukları yerlerde kombine, intermodel, multimodel gibi sistemlerden daha çok yararlanılmalıdır. Dolayısıyla kara, deniz, hava ve demiryolu hizmetlerinin birlikte ve birbirlerini tamamlayacak şekilde verilmesi maliyetlerin aşağıya çekilmesinde büyük önem taşıyacaktır. Gıda lojistiği, lojistiğin en zor alanlarının başında gelmektedir. Üretimden nihai tüketiciye ulaşana kadar ki süreçte sağlanan kalite ve hijyen standartların aynı ve sürekli olması gerekmektedir. Lojistiğin en önemli hedefi ürünlerin kalite kaybına uğramadan son tüketiciye ulaştırılmasıdır. Gıda lojistiğinde güvenilir ve geniş servis ağı büyük önem taşımakta olup, tam zamanında teslim anlayışı hedeftir. Araç ve konteyner teminindeki aksamalar siparişlerin geç teslimine sebep olabilmektedir (Gıda Teknolojisi, 2012).

Genel olarak gıda tedarik zincirindeki lojistik faaliyeti ile ilgili sorunları şöyle sıralayabiliriz;

- Kara taşımacılığının getirdiği maliyet yüksekliği

⁴ Dünya Yayıncılık A.Ş., Türkiye'yi 2023'e Taşıyacak Sektörler, s.346

- Türkiye'nin Avrupa, Asya ve Orta Doğu ağırlıklı gıda ihracatında servis ağı geniş lojistik firma sayısının azlığı
- Yurt içi kamyon taşımacılığının düzensiz ve organize olamamasının getirdiği karmaşa
- Hammadde taşımada bigbag, tanker taşımacılığı ile pneumatik nakil (un, şeker vb. için) gibi maliyet düşürücü sistemlerin azlığı veya henüz yokluğu
- Konteyner teminindeki zorluklar, konteynerlerin hijyenik temizliği konusunda bilgi yetersizlikleri
- Soğutuculu konteyner (Reefer) taşımacılığında yetersizlik; Super Freezer (-60°C'ye soğutan) hizmeti veren firma sayısının azlığı
- Birden fazla ürünün farklı sıcaklıklarda, taşınmasına olanak sağlayacak sistemlerin yetersizliği

Gıdaların işlenmesi, gıda üretim-tüketim zincirinin en önemli aşaması olarak yer almaktadır. Bu aşama, kullanılan gıda teknolojileri ve bu teknolojileri destekleyen kimya, biyoteknoloji ve mikrobiyoloji gibi disiplinlerin sektörle yakın ilişkisi bulunmaktadır (Akın 2010). Bu süreç içerisinde enerji kullanımı suretiyle gıda sanayiinin enerji sektörüyle ilgisi olmaktadır. Ürün maliyetine etkisi alt sektörlerle göre değişmekle birlikte enerjinin temini ve kesintisiz kullanımı sanayideki verimliliğin artmasına neden olmaktadır (TTGV, 2011).

Gıda alanında uygulanan işlemlerin şekli ve uygulamaları sektörün kimya ve fizik konuları ilişkisini ortaya koymaktadır. Gıda sanayiinde hammaddenin hazırlık işlemleri, üretim işlemleri, temizlik işlemleri ve depolama-hazırlık işlemleri uygulanmaktadır. Günümüzde bütün bunlara ek olarak gıda kalitesi ve güvenilirliği için ısı işlem teknolojilerinden mikrodalgaya, dondurma teknolojilerinden yüksek basınç teknolojilerine kadar pek çok yeni uygulamanın gıda sanayiinde kullanıldığı görülmektedir. Teknik ve teknolojik gelişme ve uygulamaların sanayi üzerindeki etkisini ürün ve üretim kalitesinde görmek mümkün olmaktadır. Teknoloji ve yeni tekniklerin gıda sanayiine uygulanması her geçen gün artmaktadır.

Gıda üretim ve tüketim zincirinin son halkasında ise gıda-beslenme ve birey sağlığı bulunmaktadır. Bu süreç talep yapısı ile ilgilidir ve gelir, nüfus karakteri, tutum ve davranışlar, alışkanlıklar gibi demografik yapı, psikoloji ve çeşitli sosyal faktörlerle ilişkilidir.

Bu ilişki çerçevesinde sağlık sektörü, hazır yemek işletmeleri, gıda kaynaklı hastalıklar ve risk grupları, beslenme niteliği vb. konular ele alınmaktadır (TTGV, 2011).

Görüldüğü üzere; gıda üretim-tüketim zinciri ve işletmelerin ilişkisi, çok sayıda dikey çalışma alanının bulunduğu bir yer olarak görülmektedir. Diğer taraftan bu alanın verimliliğini artırmak, istenilen kalite koşullarını sağlamak üzere birçok yatay sistemler de kullanılmaktadır. Yatay sistemlerde gıda üretim-tüketim zinciri boyunca gıda niteliğini

ve kalitesini sağlayacak güvenilirlik, hijyen ve sanitasyon sistemlerinin kullanılması hedeflenmektedir (TTGV, 2011).

Şüphesiz gıda sektörünün ekonomi ve finansal piyasalarla yakın ilişkisi vardır. Öncelikle en modern teknoloji de kullanılsa, eğer üretim ekonomik değilse uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle girdilerin daha verimli işlenmesini sağlayacak, daha kaliteli ve güvenilir ürünlerin elde edilmesine imkân verecek bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması, inovasyon ve performans sistemlerinin kurulması/geliştirilmesi, imalat sürecinde ileri teknolojilerin uygulanmasında ekonomiklik önemlidir (TTGV, 2011). Özetle gıda üretim-tüketim zinciri ile ileri teknolojilerin entegrasyonunda sürdürülebilirliğin gıda ve içecek sanayii için kaçınılmaz bir gereklilik olduğu sürekli göz önüne alınmalıdır.

Gıda ve içecek sanayiinin nitelikli yapısının artırılması ve geliştirilmesinde insan gücü katkısı önemlidir ve bu alanda yürütülen eğitim faaliyetlerinin çağın gereklerine uygun düzenlenmesi zorunludur. Genel anlamda mühendislik mesleği toplumun sağlık, güvenlik ve refahını gözetmek kaydıyla, teknolojik ilerleme ve yeniliklere imkân sağlamayı amaçlamaktadır. Gıda konusundaki uzmanlık toplum sağlığı ve gıda güvenilirliği açısından özel bir öneme sahiptir. Sadece teorik eğitimi değil, uygulamayı da bünyesinde barındırması gereken bir eğitim alanı olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu sebeple eğitim kapsamında laboratuvarlar, stajlar, pilot tesis uygulamaları gibi uygulama içeren faaliyetlerinin olduğu dersler ile tasarım ve fabrika organizasyonu gibi organizasyonel ve tüm dersleri entegre eden dersler bu anlamda büyük öneme sahiptir. Sektörde görev alanların farkındalığı yüksek, araştırmacı, yönetici, temel problemlere çözümsel yaklaşabilen bir şekilde yetiştirilebilmesi için yükseköğretimde stratejik planlamanın iyi yapılması ve yapılması, iş adamları-politikacılar-ulusal ve bölgesel olarak mühendislik eğitime katkısı olan grupların oluşturulması, gerçek zamanlı stratejik değişimin sağlanabilmesi, teknolojiye açık yaklaşım oluşturulabilmesi gerekmektedir. Böylece insan sağlığının öne çıktığı alanlar ile sanayinin ihtiyaçları doğru bir şekilde kesiştirilerek mezunlardan maksimum faydayı sağlamak mümkün olabilecektir (Gençoğlu vd., 2005, Richard et al. 2000). Örneğin, gıda mühendisliği gibi mesleklerin eğitiminde amaç, tasarım yeteneklerinin geliştirilmesi ve tasarım sorunlarının çözülmesidir. Lisans eğitiminin farklı ülkelerde 3 ile 5 yıl gibi farklı sürelerde tamamlanması gibi değişik uygulamalara ek olarak, köklü bir üretim geleneği olan ülkelerde eğitim sırasında, öncesinde veya sonrasında mühendis adayının bir pratik eğitimden de geçmiş olması istenmektedir. Yeni tekniklerin birçok avantaj getirdiği ve öğrenciyi gerçek dünyaya uygulamalar ile yaklaştırdığı görülmektedir. Yeni uygulanan teknikler kapsamında yer alan “probleme dayalı öğretim” ve “işbirliğine dayalı öğretim” yöntemleri öne çıkan teknikler arasındadır (Gençoğlu vd., 2005, Jackson 2003, Regan and Sheppard 1996).

Üniversitelerde teknik anlamda çok verimli dersler bulunmakta ve verilmektedir. Ancak üretmek ve yeni keşifler yapmak için bu dersler çok yeterli değildir. Geleceğin gıda uzmanlarının Ar-Ge çalışmalarına aktif olarak katılmaları gerekmektedir. Kaliteli mühendis oluşturmaya etkili faktörlerin içinde en önemli etken öncelikli olarak öğretim kadrosunun kalitesi ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının fazla olmaması-

dır. Geleceğin mühendisinin bağımsız, ortaklaşa ve ömür boyu öğrenme becerisi, sorun çözme, eleştirel düşünme, yaratıcılık, takım çalışmasına yatkınlık, iletişim kurabilme, kendini değerlendirebilme, bilgi bütünleştirebilme ve global düşünebilme, yönetebilme yetilerini geliştirmesine yönelik eğitim alması arzu edilmektedir.

2.4. Sektördeki Diğer Gelişmeler ve Gıda Güvenilirliği Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi

Gıda sektöründe rekabet gücünü artıracak temel anlayışın; ölçek olarak büyüyen, kendisini yenilikçi Ar-Ge çalışmaları ile yeni teknoloji kullanımına hazırlayan ve bu sayede piyasaya çok çeşitli ürünler pazarlayan, öncelikle iç pazar sonrasında uluslararası pazarlarla yarışmayı hedefleyerek üretimde bulunmayı amaçlayan bir yapı olduğu düşünülmektedir. Türkiye için genel olarak büyük kısmı küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşan gıda ve içecek sektöründe bu anlayışın benimsenmesi ve özellikle bu alanda gelişimin sağlanması çok kolay değildir. Son dönemlerde gıda alanında yaşanan küresel gelişmeler de dikkate alındığında, işletmelerin krizle mücadele ederek ayakta kalmaları da bir başarı olarak görülmektedir.

Türkiye’de yeni gıda mevzuatı ile gıda güvenilirliği uygulamaları gıda ve içecek işletmeleri açısından daha fazla zorunluluk arz etmekte, özellikle, otokontrol sistemlerinin kurulmasıyla uzman istihdamını ve yatırımı gerektirmektedir (Kayahan, 2010). Bu konuda doğrudan ya da dolaylı devlet destekleri de gündeme gelmektedir. Günümüzde küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) sağlanan destekler yanında, kırsal kalkınmayı desteklemek üzere sağlanan destekler yeterli olmasa da gıda ve içecek işletmelerinin çeşitli teknoloji ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Açıklanan yeni teşvik paketi, genelde orta ve büyük ölçekli yatırımları ve belli bölgelere yönelik yatırımları önemli ölçüde desteklemektedir. Gıda sanayii gibi küçük işletmelerin fazla olduğu sektöre KOSGEB aracılığıyla sağlanacak yatırım desteklerinin çeşitlendirilmesi de sektörün bütüncül gelişmesi ve rekabette başarı sağlaması için önemli görülmektedir. KOSGEB tarafından KOBİ’lerin bölge, sektör ve ölçek parametrelerine göre farklılaşan ihtiyaçları esas alınarak 2010 yılında kurgulanan yeni destek programları ile KOBİ’lerinin verimliliklerinin artırılmasına da katkı sağlanmaktadır. Bu kapsamda, Destek Programının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren KOSGEB tarafından desteklenen işletmelerinin, Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE Rev.2) bölüm bazında, C-İmalat Sanayi Sektörü altında Gıda Ürünlerinin İmalatı sektöründe yer alan 33 adeti Ar-Ge, Inovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı olmak üzere 2204 adet işletmeye, İçeceklerin İmalatı sektöründe yer alan 62 işletmeye destek verilmiştir. Diğer yandan KOSGEB Hizmet Merkezi Müdürlükleri vasıtasıyla, gıda sektörünün de içinde yer aldığı hedef kitle içerisindeki tüm sektörlerle yönelik olarak, KOBİ’lerin KOSGEB desteklerinden daha etkin faydalanabilmesini sağlamak üzere bilgilendirme faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir.

İşletmelerin fiziki durumunun düzeltilmesi ve hijyen gereklerine uyum için yeni desteklerin uygulanması gerekmekte, yeni programlar üzerinde çalışılması zorunluluğu bulunmaktadır. Aslında Avrupa Birliği ile yürütülen müzakereler çerçevesinde, işletme-

lerin modernizasyonu konusu ele alınmış ve tüm gıda işletmelerinin hijyen kriterlerine uyumlu hale getirilmesi yönünde görüşler dile getirilmiştir. 5996 sayılı Kanun sonrasında hazırlanan ikincil mevzuat, gıda işletmelerinin kayıt ve onay belgesi alabilmesi için hijyen gereklerine uymalarını zorunlu kılmıştır. Önümüzdeki süreçlerde hijyen gereklerine yönelik yeni teknoloji gereksinimlerinin ülke kaynaklarıyla karşılanmasıyla yeni bir iş ve yatırım alanları ortaya çıkacaktır. Özellikle gıda danışmanlık firmaları gibi hizmet sektörlerinin ve yeni gıda makinesi ve gıda üretim hatları konusunda faaliyette bulunan işletmelerin yatırımları öncelikli olarak akla gelmektedir (TTGV, 2011).

Türkiye’de son dönemlerde gıda alanındaki yasal düzenlemeler ve AB düzeyinde çıkartılan kanun ve yönetmelikler, gıda ürünleri kalite ve niteliğinde uyulması gereken sınırların kabul belgesidir ve uluslararası tanınırlık ve rekabette önemlidir. Gıda ve içecek işletmeleri arasında etik değer ve yasal düzenlemelere uymada sağlanacak koordinasyonun düzeyi, başarıyı artıracaktır. Gıda kaynaklı tehlikelerin önlenmesiyle ilgili olan gıda güvenilirliği düzenlemelerin birincil amacı, tüketici sağlığının korunmasıdır. Bu düzenlemeler, piyasanın düzenlenmesiyle de ilgili olup, adil rekabetin sağlanması ile ilgili konuları da kapsar. Ulusal gıda kontrol sistemlerinin etkin ve etkili olması, sağlığın korunması ve tüketicilerin güveninin sağlanması için gereklidir. Bu sistemler, aynı zamanda, hem ulusal hem de uluslararası ticarete giren gıdaların kalite ve güvenilirliği ile ithal edilen gıdaların ulusal gereksinimlerine uygun olmasını sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Gıda alanında her bir alt dalın yapısı ve rekabetteki başarısı farklılık göstermektedir. Bu açıdan da destek ve yardımların aynı ölçüde olmaması akılcıdır. Türkiye’de son dönemlerde hayvancılığa sağlanan desteklerdeki artış dikkat çekicidir ve hammadde konusunda yapılan bu yatırımların tamamlayıcısı, ürünlerin işleneceği gıda işletmeleridir. Et ve süt işleme tesisleri ile hayvancılık faaliyetinin tamamlayıcısı olarak yem üretimi önümüzdeki dönemde daha özenle değerlendirilmesi gereken alt sektörler olarak göze çarpmaktadır. Özellikle, okul sütü programlarının yaygınlaştırılması, et-süt hayvancılığının yaygın faaliyetler haline gelmesi ve sanayi meyveciliğinin gelişmesi, çeşitli bölgelerde atıl işleme kapasitesinin modernizasyonu yeni yatırımları veya mevcut yatırımların yenilenmesini gerektirebilecektir. Teknolojik yatırımlarda hijyen uygulamaların önemi yeni mevzuatla yükseltilmiştir. Uluslararası rekabette genelde oldukça geri durumda bulunan hayvansal ürüne dayalı sektörlerde yeni bir atılımın talep artışı, lojistik, depolama ve ihracat konularıyla birlikte bütüncül düşünülmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Hayvancılık ürünlerinin işlenmesi, hayvancılıkta maliyeti artıran girdilerin güvenilir ve uygun maliyetli temini ve verimlilik artışı ile bu alanda rekabet konusu konuşulmaya başlanılacaktır.

Diğer yandan, et ve süt sektörüne verilen yüksek teşviklere karşılık, yer yer de potansiyel ve ihracat kapasitesi yüksek olan alt dallara yönelik teşviklerin de artırılması gereklidir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının genel olarak meyvecilik, hayvancılık, su ürünleri, hububat gibi birçok sektörü kapsayan alan bazlı mazot, gübre, organik tarım vb. gibi destekleri bulunmaktadır. Meyvecilik için verilen teşvikler, bahçe tesislerinde

dönüm başına sertifikalı fidan destekleriyle kısıtlı kalmaktadır. Hammadde üretiminin meyvecilikte yeterli desteklenmesi ile sektörel büyümenin artabileceği düşünülebilir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, Ulusal Tarım Stratejisi Kırsal Kalkınma Planı çerçevesinde, doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasını dikkate alarak, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi, gıda güvenilirliği, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, yürütülmekte olan kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliklerinin artırılması ve kırsal toplumda belirli bir kapasitenin oluşturulması amacıyla Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı uygulamaya konulmuştur.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında, tabandan yukarıya doğru yaklaşımla katılımı sağlayan, yerel kapasiteyi ve örgütlenmeyi geliştiren, istihdam yaratma potansiyeli olan, üretici gelirlerini artıran ve çeşitlendiren, tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesini ve yaygınlaştırılmasını esas alan projelerin yanı sıra kırsal altyapısının rehabilitasyonuna yönelik projeler ile üretime yönelik makine-ekipman alımı projeleri de desteklenmektedir. KKYDP kapsamında desteklenen projelerin dağılımı tablo halinde aşağıda sunulmaktadır.

Bakanlığın uyguladığı desteklemeler yanında, AB'den kırsal kalkınma için sağlanacak 910,89 milyon Avro'luk kaynak ile 2016 sonuna kadar, kırsal kesimde, 42 ilde 3 milyar Avro'luk yatırım yapma imkânı bulunmaktadır.

AB hibesinin kullanımı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) aracılığı ile sağlanmaktadır. Hibe, kırsal kesimde, AB standartlarına uygun süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, su ürünleri, sebze-meyve işleme tesislerinin kurulması, kültür balıkçılığı ve turizmin geliştirilmesine yönelik projeler için kullanılabilir. Kredinin kullanılmasında, köyden kente göçü önlemeye yönelik olarak, gençler, kadınlar ve dağlık bölgelerde yaşayanlar öncelikli durumda bulunmaktadır.

AB, aday ülkelerin katılım öncesinde topluluğa uyumuna yönelik çalışmalarının desteklenmesi için bazı mali yardım programları uygulamaktadır. Bu çerçevede, AB tarafından 2007-2013 döneminde aday ülkelere katılım öncesinde sağlanacak mali yardımlara ilişkin Katılım Öncesi Yardım (IPA) ile ilgili Konsey Tüzüğü, 1 Ocak 2007'de yürürlükte olmak üzere 17 Temmuz 2006'da kabul edilmiştir. IPA kapsamında sağlanan yardımlar, "Geçiş ve Kapasite Gelişimi", "Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği", "Bölgesel Kalkınma", "İnsan Kaynakları Gelişimi" ve "Kırsal Kalkınma" olmak üzere 5 bileşen adı altında kullanılmaktadır.

Tablo 18: 2006-2012 KKYDP Projelerinin Sektörel Dağılımı

	Biten Projeler			Devam Edenler	
	Sayı	Oran %	Hibe	Sayı	Hibe
Bitkisel Üretim İşleme ve Paketleme	1402	39	278.338.957	186	29.072.916
Hayvansal Üretim İşleme ve Paketleme	756	22	138.672.104	72	9.624.193
Tarımsal Ürün Depolama	284	8	56.214.188	51	8.747.671
Alternatif Enerjili Sera	219	6	41.181.596	38	4.500.693
Soğuk Hava Deposu	255	7	53.388.644	34	6.669.500
Su Ürünleri İşleme ve Paketleme	32	1	6.021.879	4	520.859
Basınçlı Sulama	565	17	76.832.356	67	18.510.696
Hayvansal Kökenli Gübre İşleme ve Paketleme	6	0	1.496.177	1	0
Koyun, Keçi, Manda Kont. Yat.	12	-	1.466.441	44	1.792.112
Alternatif Enerji Üretimi	2	-	227.125	2	242.500
TOPLAM	3533	100	653.839.467	499	79.681.140
Yeni Tesis	2366	70	429.187.964	301	45.268.768
Teknoloji Yenileme	882	22	166.658.547	165	29.436.364
Tamamlama	285	8	57.992.955	33	4.976.007

Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2012

Türkiye IPA tüzüğüne EK 1’inde yer alan aday ülke statüsünde olup, bütün bileşenlerden yararlanabilmektedir. IPA’nın beşinci bileşeni olan Kırsal Kalkınma (IPA Rural Development- IPARD); Avrupa Birliği’nin Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma Politikası ve ilgili politikalarının uygulanması ve yönetimi için uyum hazırlıklarını ve bu kapsamda politika geliştirilmesini desteklemektedir. Ayrıca, tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir adaptasyonuna katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. IPARD desteğinin 2007–2013 yıllarını kapsayan “Kırsal Kalkınma Programı- IPARD Programı” kapsamında uygulanması gerekmektedir.

IPA Kırsal Kalkınma bileşeni kapsamındaki desteklerin kullanılabilmesinin sağlanması çerçevesinde;

- AB Kırsal kalkınma ve Ortak Tarım Politikası uygulamalarına hazırlık yapmak,
- Tarımsal işletmelerin ve işleme ve pazarlama zincirinin, AB standartlarına ulaşmasına destek vermek,

- Kırsal alanların gelişmesine ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine katkıda bulunmak,
- Avrupa Birliğinden gelen hibe fonlarının kullanım alanlarını belirlemek ve
- Birliğe üyelik yolunda Tarım ve Kırsal Kalkınma faslına yönelik uyum çalışmalarını hızlandırmak amaçlanmaktadır.

Türkiye için IPA Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Program) ülkenin kırsal kalkınma bağlamında katılım öncesi dönemdeki öncelikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu çerçevede, 2007–2013 yıllarını içeren Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006–2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri yanında Avrupa Birliği'nin Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınmıştır. AB'nin 1085/2006 IPA Konsey Tüzüğü ve tüzüğün uygulanması esaslarını içeren 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğü Programın dayanağını oluşturmaktadır.

IPARD Programı Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı tarafından diğer kamu kuruluşları ile yakın işbirliği halinde; yerel kuruluşlar, sosyal, ekonomik ve çevresel ortaklar, sivil toplum kuruluşları, bilgi merkezleri ve üniversitelerin de görüşleri alınarak hazırlanmıştır.

IPARD Programı; 19 Aralık 2007 tarihinde Brüksel/Belçika'da yapılan Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi'nde görüşülerek kabul edilmiş ve Program Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır.

IPARD Programı kapsamında desteklenecek tedbirler, alt tedbirler, yatırım kalemleri, faydalanıcı kriterleri ve coğrafi kapsam aşağıda detaylı olarak verilmektedir.

İşlenmiş-ışlenmemiş Türk gıda ürünlerinin Avrupa pazarlarında daha geniş yer alması için işletmelerin AB mevzuatına ve standartlarına uygun üretim yapmalarına katkı sağlamak ve geçiş sürecinde destek olmak amacıyla IPARD kapsamında fon sağlanmaktadır. Bu şekilde AB'ye geçiş sonrası gıda işletmelerinin ve ürünlerin AB pazarlarında rekabet gücü artırılacaktır. "Kırsal Kalkınma" bileşeni kapsamındaki projeleri Bakanlık, diğer bileşenleri ise ilgili bakanlıklar yürütmektedir.

Türkiye'de hammadde temini sürecinde kayıpların azaltılması da gerekmektedir. Sektörlerin rekabet güçlerini artırmada, mevcut potansiyelin etkin ve verimli kullanılması önemlidir. Tarımsal üretimin sürekliliğinde ve pazarlanmasında kayıpların azaltılması ve bu arada maliyetlerin düşürülmesi gereklidir. Meyvecilik kayıp oranı yüksek bir üretim olup kayıp oranındaki artışın doğrudan maliyeti artırdığı bilinmektedir. Gıda sanayinin özellikle ihracatta itici gücünü oluşturan meyve ve sebze işleme sanayinde teşviklerin kalite, verimlilik, çeşit ve maliyet açısından sanayinin gerek iç pazardaki büyümesine gerekse dış ticaretteki gücünü artırmasına olanak verecek bir şekilde yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır. Bu kapsamda meyve plantasyonu ile ilgili teşviklerde, aynı havzada en uygun meyvelerin "Meyve İşleyen Tesisler" in etrafında büyük kümeler halinde oluşmasını mümkün kılacak bir model oluşturulmasına olanak sağlayacak "Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modelinin", arz açığı ve ihracat potansiyeli yüksek olan meyveler için uygulanması gerekebilir.

Bir başka saptamada; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu; kooperatiflerin sosyo-ekonomik kalkınmaya, özellikle yoksulluğun azaltılmasına, istihdam yaratılmasına ve sosyal bütünleşmeye olan katkılarını vurgulayarak 2012 yılını “Uluslararası Kooperatifler Yılı” (UKY) olarak ilan etmesidir. Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı” Ekim 2012’de açıklanmıştır (KOOP 2012). Türkiye’de tarımsal alanda modern işletmecilik ölçüsünde faaliyette bulunan gıda işleme kooperatiflerinin geliştirilmesi hedeflenmelidir.

Ülkemizde 2004 yılında çıkartılan 5179 sayılı Gıda Kanunu ile birlikte; genel yaklaşımda radikal bir değişikliğe gidilmiş ve bu Kanun öncesinde Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında paylaşılan gıda ile ilgili tüm görevler Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığına devredilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra AB adaylık süreci ve 12. Faslın müzakere sürecinin açılması için mevzuat uyumunun tam olarak sağlanması gerekliliği ile yeni bir Kanun hazırlanarak; 13 Haziran 2010 tarihinde yayımlanmıştır. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı; gıda ve yem güvenilirliği, veterinerlik ve bitki sağlığı alanında “tek yetkili otorite” olarak, yani bu alanlarda düzenlemeler yapmaya ve ilgili kontrol ve denetimleri yürütmeye yetkili kurum olarak belirlenmiştir.

Sağlık Bakanlığı’nın, kaynak suları, içme suları, doğal mineralli sular, tıbbi amaçlı sular ve özel tıbbi amaçlı diyet gıdalarla ilgili sorumluluğu devam etmektedir. Ayrıca, bu Bakanlığın halk sağlığını ilgilendiren alanlarda acil müdahale hakkı bulunmaktadır. Kanuna göre, içme ve maden sularına ilişkin denetim ve kontroller ile ilgili yetki doğal veya katkılı olup olmadıklarına bağlı olarak Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı veya Sağlık Bakanlığı’ndadır. Sağlık Bakanlığı, ayrıca, özel tıbbi amaçlı diyet gıdaların üretim, ithalat, ihracat ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları belirlemekle yetkilidir.

Yapılan köklü değişiklikler Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın yapılanmasında da önemli değişiklikler gerektirmiş, bu nedenle de 639 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık yeniden yapılanarak “Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı” adını almıştır. Yeni sistem ile “Tarladan/Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği” anlayışı benimsenmiştir. Mevzuattan kaynaklanan diğer değişiklikler ve buna bağlı gelişmeler şu şekilde verilebilecektir:

1- Kayıt ve Onay Sistemi Getirilmiştir.

Yeni düzenlemeler, beraberinde bir dizi yenilikleri getirmiştir. Bunlardan en belirgin olanı, işletmelerin kayda ve onaya tabi olarak gruplandırılmasıdır. 5996 Sayılı Kanun öncesinde tüm işletmelerin Çalışma İzni ve Gıda Sicili almak ve peşinden mutlaka ürün veya ürün bazında üretim izni almak zorunlulukları bulunurken, bir anlamda izin tümünde zorunluluk iken; 2011 yılı sonu itibarıyla 5996 sayılı Kanuna bağlı olarak yürürlüğe giren, “Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik” (Resmi Gazete: 17.12.2011/28145) ile hangi tip işletmelerin onaya ve kayıta tabi olduğu açıkça belirlenmiştir. İlgili Kanun ve Yönetmelik gereğince sadece hayvansal ürün işleyen işletmeler onaya tabi hale getirilmiştir. Bu mevzuatın il bazındaki uygulamalarında anlaşılamayan durumların çözümü ve ortaya çıkan çelişkilerin giderilebilmesi için “Gıda İşletmeleri-

nin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelikte Anlaşılamayan Bazı Hususlara İlişkin Açıklamalar ve Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliği (29.12.2011/28157)'nin Uyum Zorunluluğu başlıklı Geçici 1 inci maddesi hükmü" ile Bakanlık merkez birimi olan Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü uygulamaya ait detay kuralları açıklamak durumunda kalmıştır.

Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelikte çeşitli istisnai hükümler de bulunmaktadır (örneğin üreticisi tarafından küçük miktarlardaki birincil ürünlerin son tüketiciye veya son tüketiciye doğrudan satışını yapan yerel perakendecilere doğrudan arz eden yerler gibi). Ancak gerek bu istisnai hükümlerin henüz her bir spesifik durumu kapsayacak şekilde düzenlenememiş olması; gerek kayıt/onay bilgisinin halen var olan şekliyle etiketlerde yer alma biçimi ve geçiş sürecinin yönetimi pratikte sorunlara yol açabilmektedir. Bakanlığın farklı birimlerindeki uygulamaların eşgüdüm içerisinde yürütülmesi öncelikli görülmektedir. Üreticisi tarafından küçük miktarlardaki birincil ürünlerin son tüketiciye veya son tüketiciye doğrudan satışını yapan yerel perakendecilere doğrudan arz eden yerler ile ilgili olarak, "Yerel, Marjinal ve Sınırlı Faaliyetlere İlişkin Hususları Düzenleyen Tebliğ" taslağı hazırlanarak görüşe açılmıştır. Gelen görüşler değerlendirildikten sonra Tebliğ yayımlanacaktır. Tebliğ, perakende gıda işletmecisinin son tüketiciye ilaveten başka bir perakendeciye veya başka bir gıda işletmesine hayvansal gıda tedariki yapması durumunda bu tedarikin sınıflandırılmasına ilişkin hususları belirlemektedir. Yerel, marjinal ve sınırlı faaliyetler, "Hayvansal Gıdalar İçin Özel Hijyen Kuralları Yönetmeliği" kapsamındaki hayvansal gıdanın, perakendeci tarafından son tüketiciye satışının yanı sıra başka bir perakendeciye veya gıda işletmesine tedariki söz konusu olduğunda geçerlidir. Tebliğ'de hayvansal ürünler için miktar belirlenmiştir.

İşletmelerin onay ve kaydı ile ilgili mevzuatın detayları incelendiğinde; ilk dikkati çeken fark, onaya tabi işletmelerde onay öncesinde hem belge üzerinde hem de işletmede kapsamlı denetim ve kontroller öngörülürken, kayda tabi işletmelerin kayıt işlemleri yapıldıktan sonra risk esasına göre denetim ve kontrolleri yapılmaktadır.

Bakanlığın yakın tarihte tamamladığı, AB müktesebatına uyum durumuna ilişkin onay ve kayda tabi belli gıda işletmelerinin sınıflandırma çalışması, çok sayıda işletmenin yeni koşulları karşılamadığını göstermiştir. Kayıt dışılığın yüksek olduğu sektörde uygunsuz işletme sayısının fazlalığı, kayda tabi işletmelerin de başlangıç denetimine tabi tutulması ve risklerin en aza indirgenmesi gereğini akla getirmektedir.

2- Resmi Kontrollerde Uygun Görülen Görev ve Yetkilerin Devri Mümkün Kılınmıştır.

Halen resmi denetim ve kontroller Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na yürütülmektedir. Bakanlık bünyesinde bitki sağlığı, hayvan sağlığı, gıda ve yem konularında onay/kayıt, izin-tescil, ruhsat, ithalat, ihracat ve yurt içi denetim ve kontrol hizmetleri yürütülmektedir. Gıda güvenilirliğinin denetim ve kontrolü ile ilgili görevler; üretim, işleme ve dağıtım aşamalarında resmi kontrollerden sorumlu meslek mensuplarından olan kontrol görevlileri tarafından yürütülmektedir. Kontrol görevlileri, aynı zamanda, ithalat

ve ihracat aşamalarında da gıda güvenilirliğine yönelik izin-tescil, denetim ve kontrolleri yürütme görevini de üstlenmiştir.

Ancak; resmi kontrollerin bir bölümünü oluşturan laboratuvar analizleri ile ilgili olarak ilk mevzuat 2000 yılında yayınlanmış olup, o tarihlerde yetki devri yapılmaya başlanmıştır. 5996 sayılı kanun gereği de; kanun kapsamındaki kontrollerle ilgili analizler ile hastalık ve zararlı organizma teşhisi yapmak üzere faaliyet gösterecek gerçek ve tüzel kişilere ait laboratuvarlara yetki devri yapılabilmektedir. Bu tip laboratuvarların uyması gereken kriterler “Gıda Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları İle Çalışma Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik” ile belirlenmiştir. 2012 Aralık ayı itibarıyla, kanun kapsamında gıda güvenilirliğine yönelik analizler; Bakanlık bünyesinde yer alan Ulusal Gıda Referans Laboratuvar Müdürlüğü, Bursa Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 39 İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü ile Bakanlık tarafından yetki verilmiş olan 77 Özel Gıda Kontrol Laboratuvarı tarafından yürütülmektedir. Bu laboratuvarlar; İl Müdürlüklerinin kontrol görevlileri tarafından alınan numunelerde gıda güvenilirliğine yönelik analizleri gerçekleştirmektedirler.

5996 sayılı Kanun, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na asli ve sürekli görevler hariç olmak üzere gerekli gördüğü durumlarda ilgili taraflara görev ve sorumluluk verme, işbirliği yapma ve hizmet alımında bulunma yetkisini de vermiştir. Devir yapılacak görev ve yetkilerin ne olacağına dair hususlar ise açıklanmayarak ikincil mevzuata bırakılmıştır.

3- Risk Değerlendirmesinin Bağımsız, Tarafsız, Şeffaf ve Bilimsel Temellerle Yapılması İlkesi Benimsenmiştir.

5996 Sayılı Kanun risk değerlendirmesini bağımsız ve bilimsel temelli bir süreç olarak benimsemiştir. Ancak bu görevin Bakanlık sekreteryasında yürütülen çalışmalar olarak kabul edilmesi ilgili tüm taraflar açısından en çok eleştirilen nokta olmuştur. İyi çalışan bir risk iletişim sistemiyle gıdalar ile ilgili olarak sürekli gündemi işgal eden konularda kamuoyuna hızlı, etkin ve güvenilir görüş aktarmak ancak bu yolla mümkün olacaktır.

4- Sorumlu Yöneticilik Kaldırılmış, İşletme Konusu ve Boyutuna Bağlı Olarak İstihdam Zorunluluğu Getirilmiştir.

Aynı kanun ile 1995 yılında yayımlanmış olan 560 Sayılı KHK’den bu yana uygulanmakta olan bütün gıda işletmelerinde sorumlu yönetici olarak lisans düzeyinde konu uzmanı çalıştırılma zorunluluğu kaldırılarak, et ve et ürünleri işleyen işletmeler, alkollü içki üreten işyerleri, hazır yemek üreten işyerleri gibi kimi yerlerde işletme boyutuna bakılmaksızın; diğer işletmeler için ise “30 beygir üzeri motor gücü bulunan veya en az 10 personel çalıştıran iş yerleri” için lisans düzeyinde en az bir konu uzmanı çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu durum; bilgi ve teknoloji düzeyi düşük çok sayıda işletmenin kendi inisiyatifi ile üretim yapmasına yol açmakta, insan sağlığı ve haksız rekabet açısından risklerin göz önüne alınması gerekli görülmektedir.

İlgili hükmün uygulanmasında temel veri niteliğinde olan kapasite raporlarıdır. Diğer bir deyişle, bu raporlar, gıda üretimi için lisans düzeyinde en az bir konu uzmanının çalıştırılması kararının alınmasında esas alınan belgelerdir. Dolayısıyla, gıda güvenilirliğinde rol oynayan bu raporların doğruluğu, güncelliği ve kontrolleri önemlidir.

Kapasite raporu düzenleme yetkisi, sanayiciler için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile esnaf ve sanatkarlar için Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonuna verilmiştir. Gıda üreten işletmelerin kayıt ve onay işlemlerinde kapasite raporu veya ekspertiz raporu, kapasite raporu düzenlenemeyen resmi kurumlara ait işletmelerden ise kurum beyanı istenmektedir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine bağlı oda ve borsaların üyesi olan gıda işletmelerine, bağlı oldukları oda tarafından kapasite raporunun düzenlenememesi durumunda, bu işletmelere ilgili oda tarafından toplam personel sayısı ve makinelerin toplam beygir gücü bilgilerini içerecek şekilde düzenlenecek ekspertiz raporu, kayıt ve onay işlemlerinde kabul edilmektedir. Esnaf ve Sanatkârlar Odasına bağlı olarak faaliyet gösteren bütün gıda işletmelerine, ilgili oda tarafından kapasite raporu düzenlenebildiği için söz konusu gıda işletmelerinden Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği ile Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonunun onayının bulunduğu kapasite raporu istenmektedir.

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun Ek-1'ne göre gıda üreten işyerleri, motor gücü veya toplam çalıştırdığı personel sayısı dikkate alınarak belli meslek mensuplarından personel istihdam etmek zorundadır. Kapasite raporu, ekspertiz raporu ve kurum beyanındaki motor gücü veya çalıştırdığı toplam personel sayısına göre, gıda üreten işletmelerde çalıştırılması zorunlu personelin çalıştırılıp çalıştırılmayacağı belirlenmektedir.

5- İthalatta resmî kontrollerde risk esasına göre ön bildirim uygulaması getirilmiştir.

1995 yılından bu yana uygulanmakta olan “sınırdaki kontrol” sistemi; canlı hayvan ve hayvansal ürünler hariç olmak üzere “riske dayalı olarak ön bildirim zorunluluğu getirme” şekline dönüştürülmüştür. Böylece, sınırdaki beklemelerin azalması ve bu ürünlerin yurt içinde pazarda takibi hedeflenmiştir. Pazarda etkin denetim yapılmasının koşullarının da bu anlayışla birlikte oluşturulması beklenmektedir.

6- Resmi Kontrollerde İdari Yaptırım Uygulama Konusunda Kontrol Görevlilerinin Yetkisi Genişletilmiştir.

Resmi kontroller sırasında, insan sağlığı, gıda ve yem güvenilirliği, bitki ve hayvan sağlığı açısından tehlike oluşturması ve acil tedbirleri gerektirmesi durumunda, idari para cezaları hariç olmak üzere diğer idari yaptırımları uygulamaya kontrol görevlileri yetkili kılınmıştır. AB açısından denetimlerdeki tarafsızlığın önemli kriterlerinden biri olarak değerlendirilen değişiklik, idari yaptırımların uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

7- Laboratuvar Sonucuyla Tespit Edilen Taklit veya Tağış ve Sağlık Risklerinin Kamuoyu Bilgisine Sunulması Benimsenmiştir.

AB süreci ile birlikte “Şeffaflık” ilkesi her yönüyle gündeme gelmiş; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca 5996 Sayılı Kanun’a bağlı olarak 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Gıda ve Yemin Resmî Kontrollerine Dair Yönetmelik” kapsamında Bakanlığın onaylı ve kayıtlı işletmeleri; onayı askıya alınan işletmeleri; onayı iptal edilen işletmeleri; Bakanlıkça faaliyeti durdurulan kayıtlı işletmeleri; laboratuvar sonucuyla taklit veya tağış yapıldığı kesinleşen gıda ve yemi üreten/ithal eden firmanın adı, ürün adı, markası, parti ve/veya seri numarasını; kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş gıdaları üreten ve/veya satan firmanın adı, ürün adı, markası, parti ve/veya seri numarasını Bakanlık resmî internet sitesinde duyurmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunması hükme bağlanmıştır.

Bu konunun hangi ilkelerle işleyeceğinin düzenlenmesi, usul ve esasların şeffaf olarak paylaşılması önemlidir. Gerek gıda güvenilirliği sorunlarının gerekse taklit veya tağış yapıldığı kesinleşen ürünlerin verilerinin paylaşımı, tüketiciyi yanıltmayacak biçimde yapılmalı; süreçte algı yönetimi göz ardı edilmemelidir.

Gelişen teknolojilerle dünya üzerindeki yeni gıdaların çeşitleri ve özellikleri, gıda hilelerinin boyutları ve çeşitleri artmakta/değişmekte ve bunların neler olabileceği her geçen gün daha da bilinmez hale gelmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde bu alandaki riskleri izlemek ve kontrol altına almak açısından, gelişmiş ülkelerin sistemleri incelenmeli ve temel gereklilikler belirlenmelidir. Bu çerçevede, hem hileler hem de yeni gıdaların/bileşenlerin üretimi/kullanımı açısından gıda işyerlerinin kendi sistemlerini oluşturmasının istenmesi, görevlerin etkin bir biçimde yerine getirmesi sağlanmalıdır. Diğer taraftan, çok yakın bir tarihte yeniden medyaya yansımış olan ve yıllardır bilinerek, varlığını sürdüren taklit ve tağış konuları, günümüz teknolojisiyle tespiti çok kolay olan hilelerin dahi ülkemizde yönetilmesi mümkün olmalıdır. Bu süreçte mevcut sistemlerini geliştiren ülke örneklerinden yola çıkarak, ülkemiz gerçeklerine uygun bir şekilde, Bakanlık tarafından bu konuda Gıda ve Kontrol Genel Müdürünün başkanlığında ilgili birimlerin katılımıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonda görev alacak konu uzmanlarının yeterli sayıda istihdamı ve eğitim yoluyla bilgilerinin geliştirilmesi sisteme katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bu konuda uzman kurulların oluşturulması da sisteme önemli katkılar sağlayacak ve bilinmezlerin çözümünde anahtar rol oynayabilecektir.

2.5. AB İlişkilerinde Gıda Güvenilirliği Konusundaki Gelişmeler

Bilindiği gibi gıda güvenilirliği; tüketime sunulan gıdalarda fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü tehlikeli ajanların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütününe ifade etmektedir. Gıda güvenilirliğini sağlamaya yönelik olarak “Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri” olarak adlandırılan bir dizi araç dünyada ve ülkemizde uygulamaya girmiştir. Birincil üretimde İyi Tarım Uygulamaları (Good Agricultural Practice-GAP), sanayi kesiminde ise İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice-GMP), İyi Hijyen Uygulamaları (Good Hygienic Practice-GHP), İyi Laboratuvar Uygulamaları (Good La-

boratory Practice-GLP) ile Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analysis and Critical Control Points-HACCP) gibi uygulamalar gıda güvenilirliğini sağlamaya yönelik araçlar olarak uluslararası boyutta kabul görmüş ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Türkiye’de ilk olarak 2001 yılında hazırlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda gıda güvenilirliği, hayvan ve bitki sağlığı konusu geniş yer almıştır. Bitki ve hayvan sağlığı ve hayvan refahı konularında yürürlükteki mevzuatta yapılan revizyonların yanı sıra yeni mevzuat düzenlemeleri de öngörülmüştür. Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde karşılaması sonrası AB’nin ülkemizle üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması sonucu Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı başlıklı 12 sayılı Faslın tarama süreci 2006 yılında tamamlanmış ve bir dizi müzakere açılış kriteri getirilmiştir.

Ülkemizde gıda güvenilirliğine dair yapının doğru beşeri ve mali kaynaklarla yürütülmesi gereğini vurgulamak adına AB ile yürütülmekte olan tam üyelik müzakereleri çerçevesinde 2010 yılı Haziran ayı sonunda açılan Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslına açılış ve kapanış kriterlerinde yer alan ilgili maddeleri ele almak faydalı olacaktır. Bu faslın idari ve hukuki yapılanmaya ilişkin açılış kriterleri; Türkiye’nin, AB Müktesebatı ile uyumlu “Gıda, Yem ve Veterinerlik Çerçeve Mevzuatını” benimsemesi ve başta kontrol kuruluşları olmak üzere sorumlulukları açık bir biçimde belirleyen hükümlerin ortaya konulması” ve “Türkiye’nin AB Komisyonu’na, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikası alanındaki, ilgili uluslararası standartlar ve Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE) tavsiyeleri dahil olmak üzere, AB müktesebatının uyumlaştırılması, uygulanması ve yürütülmesine temel teşkil edecek detaylı bir stratejiyi sunmasıdır ve söz konusu çalışma idari ve laboratuvar kapasitesinin geliştirilmesine ilişkin planlar ve mali kaynağı da içermelidir” şeklindedir. Faslın kapatılması için gerçekleşmesi gözetilecek aynı konuya ilişkin kriterde ise; “Türkiye ilgili tüm resmi kontrollere yönelik AB’ye tamamıyla uyumlu bir sistemin uygulanması başta olmak üzere, özellikle fonksiyonel sınır kontrol noktaları ve bu sistemin finansmanını da içerecek şekilde, müktesebata uygun olarak ilgili idari yapıları kurmaya ve geliştirmeye devam eder; Türkiye idari kapasitesini ve alt yapısını daha da artırır; Türkiye katılıma kadar bu fasıl kapsamındaki tüm müktesebatı doğru şekilde yürütmeye ve uygulamaya ilişkin yeterli idari kapasitesi olduğunu gösterecektir” ifadesi bulunmaktadır.

Gıda ürünleri, hayvan ve bitki sağlığı ile gıda güvenilirliği konularında AB mevzuatı ile uyumlu olarak hazırlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu sonrasında Bakanlığın yeniden yapılandırılması büyük önem taşımıştır. Bakanlığın adının önüne Gıda ibaresinin gelmesi Bakanlıkta bakış açısının değişmeye başladığı, artık sadece tarımsal ürünlerin tüketimi ve dış satımı odaklı değil, daha ziyade işlenmiş ürünler odaklı bir bakışın getirilmeye çalışılacağı vurgulanmaktadır. Gıdaların denetim ve kontrolünde yaşanan aksaklıkların tarladan sofraya yaklaşımı ile çözülmesi, yeni yatırımlarla denetim ve kontrol işlerinin şüpheye yol açmayan ve modern bir şekilde gerçekleştirilmesi amaçları doğrultusunda AB’de olduğu gibi gıdalardaki risklere odaklı bir denetim ve kontrol sisteminin kurulacağı ise risk değerlendirmeye ilişkin bir birimin oluşturulmasıyla ortaya konulmaktadır.

Müzakere açılış ve aynı zamanda kapanış kriteri olarak belirlenen hususlardan bir diğeri de, hayvansal yan ürün işletmeleri de dahil, hayvansal ürün işletmelerinin iyileştirilmesi için bir ulusal program hazırlanması ve bu program dahilinde işletmelerin iyileştirilmesi sürecinin izlenmesi için ayrıca somut bir planın hazırlanmasını içermektedir. Aynı zamanda söz konusu ulusal program kapsamında yer alan işletmelerin iyileştirilme sürecinin izlenmesi için yeterli beşeri ve mali kaynağın ayrılması ve tüm bu uygulama sonuçlarının AB'ye sunulması istenmektedir.

Bu kapsamda sektördeki en önemli gelişmelerden biri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan mevzuatla birlikte hayvansal ürün işleme tesislerinin hijyenik koşullarının 31/12/2012 tarihine kadar ilgili mevzuatta belirtilen hükümlere uygun hale getirilerek onay belgesi almaları, bu tarihe kadar uyum sağlayamayacak işletmelerin ise modernizasyon planlarını Bakanlığa sunmalarının zorunlu tutulmasıdır. Söz konusu planın Bakanlığa sunulması halinde uyum süresinin 31/12/2013 tarihine kadar uzatılabileceği belirtilmiştir. Diğer gıda işletmelerinde de 31/12/2013 tarihine kadar mevzuatta belirtilen hijyen şartlarının sağlanması ve kayıt belgesi alınması gerekmektedir. Ancak, halen işletmelerin modernizasyon gereksinimlerinin belirli programlar çerçevesinde karşılanması için sektöre yönelik çeşitli mali kaynakların kullanılmasına ilişkin bir politika belirlenmediği gibi modernizasyon planlarının değerlendirme, kabul ve denetimine ilişkin yeterli prosedürün ortaya konulmadığı gözlenmektedir.

Gıda işletmelerinin modernizasyonu ile ilgili olarak, işletmelerin bina, alt yapı ve ekipmana yönelik "Gıda İşletmesi Modernizasyon Planı ve Kılavuz Belgeleri" İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Bu plan işletmelerin modernizasyon yatırımlarının değerlendirilmesi, kabulü ve plan aşamalarının denetlenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ayrıca, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüklerinde çalışan kontrol görevlilerine yönelik olarak, modernizasyon planlarının hazırlanması, değerlendirilmesi, kabulü ve denetimine ilişkin hizmet içi eğitim programları düzenlenmiştir.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞME EĞİLİMLERİ

3.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri

Dünyada gıda ve içecek sanayii parçalı bir yapıya sahiptir ve bu pazarda AB ülkeleri yanında ABD, Yeni Zelanda, Çin, Brezilya, Avustralya gibi ülkeler önemlidir. ABD ile birlikte Fransa, Hollanda, ilk 100 büyük gıda ve içecek firmasının 45'inin ana ülkesi olarak görülmekte ve toplam gıda ve içecek satışının %57'sini gerçekleştirmektedir (TÜSİAD, 2007). Küresel gıda ve içecek pazarının Çin, Hindistan, Brezilya gibi yükselen ekonomilerde sağlıklı ve güvenilir ürünlere yönelik talebin artması ve net gelir seviyesinin yükselmesiyle yıllık %3 düzeyinde büyümeyle artarak 2012 yılında yaklaşık 4 trilyon Dolara ulaşması beklenmektedir. Bu rakam 2007 yılında 3,5 trilyon Dolar seviyesindeydi. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi gelişmekte olan pazarlar resesyonun gelişmiş pazarlarda tüketici harcamalarını azaltmasıyla büyümenin itici gücü olarak görülmeye başlanmıştır. Tüketiciler zorunlu ihtiyaç olmayan ev eşyası gibi ürünlerdeki harcamalarını küresel ekonomik krize bağlı olarak kıstımlardır. Ancak, gıda ve içecek gibi temel ihtiyaç ürünlerindeki harcamalar bu dönemde sabit kalmıştır (TCBYDT, 2010). Diğer taraftan, hayvan yemi gibi ham maddelerin, enerji kaynaklarının ve paketleme malzemeleri gibi diğer bazı malların artan fiyatları üreticiler için endişe kaynağı olmaktadır. Ekonomik daralmanın tüketim alışkanlıklarını ve önceliklerini etkilemiş olmasına rağmen, kaliteye olan ilgi, sağlık ve sürdürülebilirlik tüketimde hâlen önemli bir role sahiptir. Örneğin, organik gıda satışları ABD'de genel olarak aynı düzeyde kalabilmiştir.

Gıda güvenilirliği konusundaki önceliklerin öneminin gelecekte artması beklenmektedir. Gıda ve içecek firmaları, altyapının ve kapsamlı standartların eksik olduğu gelişmekte olan pazarlara odaklandıkça gıda güvenilirliği daha önemli bir konu haline gelecektir.

AB'de gıda ve içecek sanayii, iş hacmi, katma değer ve istihdam açısından en büyük, firmalar açısından ikinci büyük olan sektördür. AB'de gıda ve içecek alanında 2009 yılı itibarıyla 274.000 işletme bulunmaktadır. İşletmeler içerisinde KOBİ niteliğinde olanların iş hacmi içindeki payı %48,7, istihdam içindeki payı ise %63 düzeyindedir. AB'de bu alanda iş hacmi değeri 956,2 milyar Avro'dur. Sektörde 4,1 milyon kişi istihdam edilirken, dış ticaret dengesinde 9,8 milyar Avro fazla verilmiştir (İhracat 65,3 milyar Avro, ithalat ise 55,5 milyar Avro). Dünya ihracat pazarı içerisinde AB'nin payı %17,8'dir.

AB'de gıda ve içecek sektörlerinin alt dallar açısından durumu incelendiğinde, iş hacminde et ve et ürünleri %20, hayvan yemi %16, içecek %15 ve süt ve süt ürünleri %13 düzeyinde iken, işletmelerin %53'ünün un ve unlu mamuller ve fırıncılık ürünleri imalatında çalıştıkları bunu %22 ile hayvan yemi ve %8 ile içecek sanayiinin izlediği belirlenmiştir.

Dünya genelinde AB dışında bazı ülkelerin gıda ve içecek sanayiinde önde oldukları bilinmektedir. Toplam satış değeri açısından 2009 yılı verilerine göre 412,7 milyar Avro ile ABD ilk sırayı alırken, bunu 379 milyar Avro ile Çin, 231,2 milyar Avro ile Japonya, 103,9 milyar Avro ile Brezilya izlemektedir.

Dünyada gıda ve içecek alanında çeşitli çok uluslu şirketlerin etkinlikleri bulunmaktadır. 2007 yılında en büyük 10 firmanın küresel pazardaki payı %12,9 düzeyindedir. 2008 yılı satışlarına göre Nestle (101.823 milyon Dolar), Pepsi-Co (43.251 milyon Dolar), Kraft (42.201 milyon Dolar) ve Coca-Cola (31.944 milyon Dolar) ilk 10 firma içindeki yerlerini korumaktadırlar. Dünya'daki gıda imalatçıları, iş stratejilerini gıda perakende sektöründeki tüketici davranışlarına göre yönlendirmektedirler. Bu bağlamda, 2 ortak strateji öngörülmüştür. Bu stratejilerden biri; gelişmiş ülkelerde coğrafi olarak genişleme, diğeri ise; sahip oldukları gıda markalarının yönetimine daha büyük önem vermektir. Ancak, çok uluslu gıda sanayi şirketleri, operasyonlarını genişletmelerine rağmen, küresel seviyede bu şirketlerin gıda pazarındaki payları düşük kalmıştır. Dünyanın 50 büyük gıda şirketinin dünyadaki toplam pazar payı %26,8'dir (İTEP + Avromonitor 2009, TTGV 2011).

Gıda sektöründe, yeni bir strateji olarak, "kategori yönetimi" ve "odaklı büyüme" stratejileri geleneksel ürün portföyünü çeşitlendirme stratejisinin yerini almaktadır. Bu strateji sayesinde, gıda şirketlerinin temel ürün gruplarında lider olabilmeleri ve farklı pazarlarda bu ürünlere olan tüketici taleplerine hitap edebilmeleri mümkün olmaktadır. Bunun sonucunda, çok uluslu büyük gıda şirketlerinin pazar payları küresel seviyede çok yüksek olmamakla birlikte, şirketlerin ürün gruplarına ve bölgesel pazarlarına göre pazar payları değişmektedir. Gıda üretimi yapan çok uluslu şirketlerin tanındıkları markalardan (çorba, bebek maması, mısır gevreği vb.) elde ettikleri pazar payları, diğer ürünlerinden elde ettikleri pazar paylarına göre daha yüksek olmaktadır (TTGV 2011, İTEP+ERS/USDA 2009, Global Food Industry Structure, 2009).

AB küresel gıda piyasalarında dünyanın en büyük gıda ve içecek ihracatçısı olarak önderliğini devam ettirmektedir. Görüldüğü gibi AB küresel ticarete en önemli oyuncudur ve dünya çapında gıda ve içecek ürünlerinin en büyük ihracat ve ithalatçısıdır (küresel yiyecek ve içecek endüstrisi ihracatının %20'si ve küresel ithalatın %19'u). Ancak küresel pazarda 1998'de %24,6, 2001 yılında %20,1, 2007 yılında %19,8 paya sahip olan AB gıda ve içecek sanayiinin bu oranı 2010 yılında %17,8'e azalmıştır. Bu azalma, dünyada gelişmekte olan ekonomilerin (Çin ve Brezilya) kalkınma hızındaki büyüklük ve talep artışındaki yükselme nedeniyle ortaya çıkmıştır ve bütün gelişmiş ülkeler için geçerlidir. ABD dünya ticaretinde ikinci sıradadır ve Brezilya ve Çin tarafından takip edilmektedir (TCBYDT, 2010).

AB'de gıda ve içecek sektörünün katma değerli büyümesi son birkaç yıldır %2 civarında kalmıştır. Oysa bu oranlarda Çin ve Brezilya çift hanelere sahiptir.

İthalat hacminde AB, ABD ve Japonya tarafından takip edilmektedir. AB'nin ihracatının yaklaşık %21'i ABD'ye yönelik gerçekleşmektedir, bunun yanında Çin'e yapılan ihracat da sürekli artmaktadır. AB ağırlıklı olarak Brezilya ve Arjantin'den ithalat gerçekleştirmekte ve bu iki ülkenin toplamı AB'nin ithalatının %20'sini oluşturmaktadır.

Tablo 19: Dünya Gıda-İçecek Ürünleri Dış Ticareti (Milyar Dolar, 2011)

İhracat		İthalat	
AB	97,2	AB	89,1
ABD	72,0	ABD	83,7
Brezilya	46,8	Japonya	52,5
Çin	44,2	Çin	36,9
Tayland	30,6	Rusya	24,3
Malezya	28,8	Kanada	23,9
Endonezya	27,9	Güney Kore	17,6
Arjantin	27,5	Hong Kong	15,7
Kanada	23,5	Meksika	14,9
Avustralya	15,5	S. Arabistan	12,7

Kaynak: TGDF

Önümüzdeki dönemde, yaşanacak iklim koşulları, doğal afet yoğunluğu ve ekonomik toparlanma sonrası günümüzde kriz yaşanan ülkelerde görülecek talep değişimi gıda fiyatlarının genel gidişatını belirleyecektir. Dünya piyasalarında para miktarının fazla olması, kuşkusuz spekülasyon piyasası etkilerinin de artması riskini beraberinde getirmektedir. Bu durum, yine beklenmeyen dönemlerde öngörülemeyen fiyat dalgalanmaları yoluyla tarım ve gıda piyasaları üzerinde tehdit oluşturacaktır.

FAO ve OECD raporlarına göre gelecek 10 yıl içinde büyük baş hayvan eti fiyatlarının %20, ham ve beyaz şekerin %30, buğday, mısır ve yağsız süt tozunun %40-%60, tereyağı ve yağlı tohumların %60, nebati yağların %80 dolayında artabileceği tahmini yapılmaktadır.

Önümüzdeki dönemde, sektörün gelişen piyasa koşullarına uyumunda yeterli ekonomik ve finansal güce sahip olması gerekmektedir. İşletmelerin güçsüz yapılarını, birleşme, birlikte hareket etme ve dayanışma içinde olma yoluyla güçlendirebilmeleri olasıdır. Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere gıda işletmelerinin fiyatlardaki hızlı ve beklenmedik değişimlere karşı korunmaları için sigorta satın almalarını destekleyecek programlar başlatmıştır. Bu süreçte devletlerin yardım, teşvik ve desteklerle işletmeleri yönlendirmeleri zorunludur. Bütünsel bakış açısı ile sorunların çözümüne yönelik olarak bazı unsurlar ve ilkeler Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Bu ilkeler ülkelerin kendine yeterlilik kapasitesini desteklemek, gıda rezervleri oluşturmak, gıda piyasalarında spekülasyon davranış ve yönelimlere izin vermemek hatta kontrol etmek, bu amaçla ürün borsaları ve gelecek piyasa işlemleri ve mal türev kontratları ile koruma (hedging) oluşturma tedbirlerinin oluşturulması önerilmektedir (Koç, 2012). Dünya ticaretindeki dengesiz yapının önüne geçmek amacıyla ihracat gelirindeki azalmaların önlenmesi ve artan gıda ithalat faturasına karşı güvenlik marjları oluşturmak, ülkelere üretici örgütlerini desteklemek, toprağa bağlılığı korumak ve toprağın spekülasyon amaç ve büyük ölçekli

el değiştirmesine engel olmak, evre-tarım işbirliğini artırmak ve sürdürülebilir tarımda artışlar sağlamak gibi çeşitli ilkeler ileri sürülmektedir.

Bu alanda ileri sürülen iyi niyetli karar ve yapılan çalışmaların sonuçlarının olumlu olduğu konusunda tereddütler ve zorluklar bulunmaktadır. Özellikle dünyada gıda ve tarım piyasalarını kontrolünde bulunduran ihracatçıların ve girdi ticareti yapan firmaların davranışlarını disipline edecek bir çabanın zorlukları bulunmakta ve buna direnç de gösterilmektedir (Rehber, 2012).

Dünyada gıdalara ilişkin tüketiciler kaygılarının temelde gıda güvenilirliği ve sağlığa uygun beslenme konularına yoğunlaştığı izlenmektedir. Gıda ve içecek sektöründe önümüzdeki dönemde görülmesi beklenen on temel eğilim şu şekilde sıralanabilir:

1. Sağlık: Gıda şirketlerinin önceliklerinden birisi, gıdalarda tuz, yağ ve şeker azaltmaya dönük yeni yaklaşıma uyum ve gıdaların sağlık faydalarının ve bu faydaları ortaya çıkaran ve dengeli beslemeyi özendiren yeni gıdaların piyasaya çıkartılmasıdır.

2. Sürdürülebilirlik: Gıdaların retiminde çevreye duyarlılık artmaktadır. Örneğin, paketlemenin azaltılması, gıdaların daha kısa ulaşım noktalarına arz edilerek daha fazla yerel düzeydeki üretim arttırılması gibi uygulamalara gidilmeye çalışılmaktadır.

3. Tüketime hazır gıdalar: Çalışma hayatının yoğunluğu nedeniyle evde gıda pişirme ve hazırlama sıklığının azalması sonucu ortaya çıkan tüketime hazır gıdaların (mikrodalga da ısıtılarak tktilen gıdalar, hazır yemekler vb.) eşit ve kalitesinin artması söz konusudur.

4. Tattaki değişime zmler: Tuz, yağ ve şekerin azaltılmasıyla gıdaların tadında yaşanan azalmanın ortadan kaldırılması için zmler bulunması gerekli görülmektedir. Bunun için, baharat ve otlardan faydalanılabilmekte, azalan tadın yerini tutacak doğal tatlar aranmaktadır.

5. "... içermeyen" gıda piyasaları: Gıda alerjisi gibi temel sorunları bulunan tüketiciler sayısı artmaktadır. Bu durum bazı gıda maddelerinin sofralardan uzaklaştırılmasına neden olurken gıda üreticileri için yeni bir piyasa yaratmaktadır.

6. Doğal olan ürünlere talep: Gelişmiş dünya ülkelerinde doğal ürünlere olan talep bir lde azalsa da çokuluslu şirketler doğal katkı maddelerine geçiş yapmaktadırlar. Ancak, şirketler bu tür yeniliklere geçerken arzın sürdürülebilirliği yanında o ürünlerde tüketiciler talebinin devam edip etmemesi konusunu da izlemektedir.

7. Btye duyarlı ulaşılabilir lüks rnler: Tüketiciler btleri üzerindeki baskı üreticiler maliyet etkin üretime zorlamaktadır. Buna karşılık, gıda ulaşılabilir bir lüks olarak görülmekte ve yeni fırsatlar çerçevesinde tüketiciler için çekici, üreticiler içinse karlı ürünler üretilmektedir.

8. Mekana bağlı kalite: Tüketiciler aldıkları ürünlerin nerede üretilip hammadde-lerinin nereden temin edildiğine daha fazla dikkat etmektedir. Bu durum gıda ve içecek sanayiini iki yönden etkilemektedir. İlki, yerel olarak üretilen ve yerelden temin edilen taze ürünlere; et, sebze, meyve, peynir vs. ynlenilmesidir. Lokantalar ise özel nitelik-

te hammaddeler için arayışa girmektedir. İkinci olarak, uzak yerlerde bile olsa geldiği bölgeye has kaliteli ürünler alıcı bulmakta ve bu anlamda yeni pazarlarda yeni ürünlere dönüştürülebilmektedir.

9. Daha ileri yaşlarda zinde olmak: Daha uzun hayatlar, sağlıklı ve aktif hayat tarzı tüketici ihtiyaçlarına göre ürün üretimini beraberinde getirmektedir. Özellikle fonksiyonel gıda hammadde piyasalarının gelişen sağlık anlayışına bağlı olarak büyüme göstermesi beklenmektedir.

10. Üreticilerin bildirimlerde daha dikkatli olması: Değişken mevzuat çerçevesi üreticilerin ürünlerini piyasaya nasıl çıkartacakları konusunda önemli etkiye sahiptir. AB, ABD ve gelişen ülkelerde tüketicinin daha sorgulayıcı olması ve buna göre daha duyarlı hareket eden yasa yapıcılar, gıda üreticilerinin de üretim ve pazarlama stratejilerinde daha dikkatli bir yaklaşım benimsemesine neden olabilecektir⁵.

Yukarıda sayılan eğilimlere ek olarak, bilgiye ulaşımın kolaylaşmasıyla tüketicilerin gıdaya ulaşırken en ucuz, en kaliteli ve güvenilir gıda (çok işlevsellik) hakkında daha fazla araştırma yaptığı görülmektedir. Sosyal ağların kullanımıyla üreticiler de yeni ürünleri hakkında bilgi toplamakta ve bunları paylaşabilmektedir. Diğer yandan, yerel ürünlerin daha fazla talep edilmesi eğilimine ek olarak ulusal lezzetlerin yeniden keşfedilmesi gibi bazı yeni akımlar tüketici talebini ve sanayi üretimini yönlendirebilecektir⁶.

Son dönemlerde gıda piyasa düzenindeki gelişmeler sektörü ilgilendirmektedir. OECD (2009)'ye göre, tarım ve gıda sektörlerinin gelişme stratejileri açısından özelleştirme uygulamalarının fazlaca vurgulanmış olması veya tarımda kamu müdahalesinin azaltılması sonucu oluşan boşluğun doldurulmaması önemli bir yanlışlık olarak saptanmaktadır. Bu nedenle oluşan piyasa aksaklıklarını gidermek üzere, girdi ve çıktı piyasalarında rekabetin artırılması, kalite kontrolün, değer zinciri ve pazarlama sistemlerinin iyileştirilmesi için gerekli yapılanma ve mevzuat altyapısının tamamlanması gerekmektedir. Tüm bu gereklerin yerine getirilmesinde özel sektör inisiyatif almadığından kamunun düzenleyici rol üstlenmesi olumlu olacaktır. Söz konusu eksiklerin giderilmesi gıda ve içecek sanayininin düzenli hammaddeye uygun fiyatlarla ulaşması açısından da önem arz etmektedir.

Önümüzdeki dönemde gıda işletmeleri için çevreye dair konular önem kazandığından özellikle gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin eko-yenilikçiliğe (eco-innovation) yönelmeye başladığı anlaşılmaktadır (OECD, 2010). Bu kavramdan anlaşılması gereken işletmelerin yürüttükleri üretim ve dağıtım faaliyetleri sırasında oluşturdukları çevresel etkilerin azaltılması yönündeki yenilikçi çalışmalardır. Gıda ve tarım sektörlerinde paketli ürünlere geçişin daha fazla çöp yaratarak çevreye zarar vermesi, faaliyetlerin daha enerji yoğun hale gelerek salınımın artmasına neden olması, önümüzdeki dönemde daha büyük sorunlar yaratabilecektir. Yıkılmış ve paketli sebze-meyvelerin

⁵ Leatherhead Food Research: Leatherhead reveals 2012 food and drink trends, 2011: <http://www.foodproductdesign.com/news/2011/12/2012-food-beverage-trends.aspx>

⁶ <http://www.rts-resource.com/Blog/Latest-Trends/Future-trends-in-food-and-drink-2013-and-beyond/2012/7/26.aspx>

arzı ile kaynak tüketimini artıran sunum şekilleri, perakendecilerin uyguladığı satış standartları nedeniyle standart dışı kalan ürünlerin piyasa bulamaması gibi örnekler kaynak kullanımında etkinsizlik doğurmaktadır. Gıda ve hayvansal atıklardan biyoenerji ve biyogaz üretimi artan üretim faaliyetleri ve atıkların değerlendirilmesi için önemli yatırım alanları olarak görülmektedir.

Gıda arzında daha az plastik paket ve poşet kullanımı, geri dönüşüm gibi uygulamalar gıda sisteminin yeşilleştirilmesi (greening) için kullanılmaktadır. Kamu kurumlarının çevre dostu uygulamaları zorlayıcı ve teşvik edici politikalara yönelmeleri yine önümüzdeki dönemin önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Kamu tarafından yürütülen gıda alımlarında çevreye saygılı tarımsal ve endüstriyel üretimi benimseyen üreticilerin ürünlerinin tercih edilmesi, bahsedilen yönde özendirici bir uygulama olarak görülmektedir.

3.2. Türkiye'deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları

Gıda fiyatlarının yükselme eğilimini koruması ve artan petrol fiyatları ile değişken iklim koşulları nedeniyle yakın gelecekte söz konusu fiyatlarda düşüş beklenmemesi, Türkiye açısından gıda konusunda öncelikle gıda güvenliğinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Son araştırmalar, özellikle kırsal kesimde yoksulluğun belli bir düzeyi koruduğunu göstermektedir. Tarım üreticilerinin üretimden uzak kalarak ya da verimli üretim yapma şansı bulamayarak üretkenlikten çıkmaları veya şehirlere göç etmeleri gıda güvenliği açısından önemli sorunlar oluşturmaktadır (Kıymaz, 2011). Bu olguyu ülkemiz özellikle son birkaç yıldır tecrübe etmektedir. Yer yer üretimden vazgeçmelerin önüne geçmek için desteklerin artırılması, kredi borçlarının ertelenmesi vb. politikalar izlenmektedir.

Gıda ve içecek sanayii, Türkiye'de 150 Milyar TL (yaklaşık 85 milyar Dolar) düzeyinde ciro büyüklüğüne ulaşan, ülkemizde imalat sanayii içinde %11 pay alan 4. büyük sanayidir. Yeterliliğe ve çoğunlukla ihracata dayalı bir sanayi olarak ekonomideki etkinliğini devam ettirmektedir. Toplam ihracattan %11 pay alan gıda sanayii, son yıllardaki krizlere karşın ortalama %3,4 oranında büyümeyi ve %7,7 oranında ihracat artışını başarabilmiştir. Ortalama 4-9 milyar Dolar düzeyinde ihracat değeriyle mevcut potansiyeli ölçüsünde büyüme sağlayamadığı ifade edilen sanayi, genellikle küçük ölçekli yapısı ile varlığını sürdürmektedir. Modern ve büyük ölçekli işletme varlığının ancak %10'lar düzeyinde olduğu gıda sanayiinde özellikle kayıt altında bulunmayan işletmelerin tüketici sağlığına uygun koşullarda ve uygun kalitede üretimde bulunmadığı da gözlenmektedir. Sanayi uygun, yeterli, zamanında ve kaliteli hammadde teminini yıllardır çözememiştir. Bu durum iç ve dış piyasada olumsuz gelişmelere neden olmaktadır (Güneş vd. 2012).

Türkiye potansiyel yatırımcılar için çekici bir pazardır. Giderek iyileşen gıda ve içecek ticaret dengesine sahip önemli bir tarımsal üretici olarak, ülkemiz hammaddeye kolay erişim sağlamaktadır. Türkiye gıda ve içecek sektörü üretiminde önemli gelişmeler

kaydedilmiş, kriz döneminde büyümede yaşanan gerilemelerde bile diğer sektörlerden daha düşük seviyede bir yavaşlama yaşanmıştır.

Türkiye’de gıda üretimi ve dağıtımında bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerle büyük işletmeler arasında büyük farklılıklar vardır. Genelde üretim ve karlılıktan büyük pay alan, üretim çeşitliliğinde bulunan, bilim ve teknolojiyi izlemede daha istekli davranan büyük işletmelerdir. Bu arada sayısal olarak fazlalığı oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin organize olmaları halinde ekonomideki etkinliklerini artırabildikleri görülmektedir. Üretimde, satışta, girdi temini ve kullanımında bu işletmelerin organizasyonları ekonomiye canlılık getirebilmektedir.

Türkiye’de gıda işletmelerinde üretim artışı sağlamada ve kapasite kullanımını arttırmada, gelişmiş dünya ülkelerinde olduğu gibi tarımla etkin koordinasyonu sağlamak gereklidir. Gıda işletmelerinin temel hammadde girdisi ile ilgilenmeleri ve tarımda verimlilik ve etkinliği arttırmaya yönelik teknik çalışmaları yapmaları zorunludur. Sanayide yaratılan kapasite kullanımının yıllardır %60-70 düzeyinde kalmasının temelinde, nitelikli hammadde yetersizliği, teknik bilgi, sermaye yetersizliği, üretim ve satış alanlarında karşılaşılan sorunlar yatmaktadır.

Gıda sanayii ürünlerine karşı iç talep artışı sağlamak, tüketici geliri ve satın alma gücü yanında gıda fiyatlarındaki değişimle birlikte kültürel- alışkanlıklar- beslenme bilincine bağlı görülmektedir. Dünyanın diğer gelişmiş gıda sanayiine sahip ülkelerinde olduğu gibi nüfus yapısı, değişen talep yapısının yakından izlenmesi önümüzdeki dönemde Türkiye’de gıda ürünleri arz yapısının değişiminde daha büyük rol oynayabilir.

Türkiye gıda sektörünü gelişmesini sağlayan bir olgu da, gelir ve tüketim anlayışına bağlı olarak toptancı ve perakendecilerin gıda işletmelerinden daha yüksek standartlar talep etmeleridir. Bu durum sektördeki yatırımlarla birlikte gelişmeler yaratmaktadır. Tüketici bilinç ve algısı, gıda güvenilirliğine ilişkin bilgilendirmeler, organize perakendeciliğin yaygınlaşması ve net gelir seviyesinin yükselmesiyle, tüketim tercihleri değişmekte, hazır yemekler ve dondurulmuş yiyecekler gibi paketlenmiş ve işlenmiş gıdalara yönelim artmaktadır. Nüfusun demografik yapısındaki değişim de bu gelişmelere eklendiğinde, dondurulmuş ve hazır gıdaya olan talep artış göstermektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerle belirtilen alanlarda gıda işletmelerinin sayı ve kapasite artışı gözlenmektedir.

Türkiye artan nüfusun gıda gereksinimini sağlamak, toplumun bütün kesimlerine yeterli gıda güvenliği temin etmek, artan fiyatlardan tüketicilerin ve sanayinin zarar görmesini önlemek için tarımsal üretimde verimlilik ve kaliteyi artırarak başta tahıllar olmak üzere, et, süttozu ve şeker gibi ürünlerde stok yönetimini dikkate almak durumundadır.

Gıda sektörünün işleyeceği hammaddedeki fiyat artışları, arz yetersizlikleri, yükselen enerji maliyetleri şüphesiz sanayinin üretim gücünü etkileyecektir.

Tarımsal yatırımları geliştirmeye ve girdi kullanımında etkinlik ölçütlerine önem vermek öncelikli olabilir. Sulama yatırım desteği ile verimlilik artışı sağlayarak gelir düzeyinde iyileştirmeler elde etmek, özellikle küçük tarım işletmelerinin sürdürülebilir üre-

timleri için gerekli olup bunun ölçümü ve dünya ortalamaları ile karşılaştırmalı analizi önemli görülmektedir. Bu noktada GAP gibi yıllardır uygulamalarla artması ve kullanılması planlanan modern teknolojiyi teşvik eden fırsatlar dikkate alınmalıdır. GAP Eylem Planı çerçevesinde Bölgede 2012 yılı sonunda artması hedeflenen sulanabilir arazinin verimli ve bölge halkını kalkındırabilecek karlılığı sağlayan ürünler için kullanımı bir fırsat barındırmaktadır. Bölgedeki mevcut tarımsal üretim neredeyse tamamen, tahıl, pamuk, bakliyat ağırlıklı bitkilerden oluşmaktadır. Bu süreçte meyvecilik, sebzeçilik gibi daha entansif olarak dikkati çeken tarım sistemlerine ağırlık verilmesi zorunludur. GAP Bölgesi karayoluyla Orta Doğu ülkelerine günü birlik mesafededir ve bu konum pazarlama açısından stratejik bir özellik yaratmaktadır. Yetiştirilmesi planlanan ürünlerin bu yolla dış pazarlama sorunu da azalabilecektir.

Türkiye'nin yabancılar açısından cazibesi, Türki Cumhuriyetler ve Orta Doğu gibi zengin ve zenginleşmesi beklenen doğal kaynağı bol ülke pazarlarına yakınlığıdır. Teknoloji transferi ve Ar-Ge çalışmalarında artış olması ülkemizde katma değer artışı açısından önemli görülmektedir. Gıda güvenilirliği ve rekabet anlayışının AB ve küreselleşme sürecinde daha da gelişmesi beklenmektedir. Bu anlayışın ülke doğal kaynaklarının korunması yoluyla geliştirilmesi önemlidir. Diğer taraftan, sektörde etik anlayış ve kayıt dışılığın disipline edilmesi için yabancı sermayeli firmaların etkili olabileceği düşünülmektedir. Yerli sermayenin paralel şekilde güçlenmesi ve büyümesi, zengin tarımsal kaynaklarımızın yeni markalarla dünya piyasalarına kazandırılması, ülkemize katkının artırılması anlamına gelmektedir.

Gıda ve içecek alanında daha fazla yatırım yapılabilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanması gereklidir;

- Ekonomik ve siyasi istikrarın korunması,
- Sektörde var olan ikili yapının iyileştirilmesi, kayıt dışılık ve haksız rekabetin önlenmesi,
- Ulusal tarım politikasının tüm değer zinciri bazında, sofradan tarlaya, tüketiciden üreticiye geriye doğru düşünülerek oluşturulması, pazarla entegrasyon (ulusal ihtiyaçlar ve küresel rekabet dikkate alınarak talebin doğru planlanması, talebe göre arzın da planlanması),
- Özellikle ölçekten kaynaklanan verimsiz ve yüksek maliyetli üretim ile altyapı sorunlarının giderilmesi,
- Tarım ve gıda sektörleri arasındaki işbirliği ve bütünleşmenin artırılması,
- Tarımda olduğu gibi işleme sanayiinde de var olan istatistiki bilgi eksikliğinin giderilmesi, üretim ve tüketim istatistiklerindeki eksikler nedeniyle tam olarak yapılamayan alt sektörel izlemenin yapılabilmesi.

Yabancı sermayenin yüksek olduğu sektörlerde yoğunlaşmanın da yüksek olması bu sektörlerde güçlü rekabetçi şirket sayısının artması gereğini doğururken rekabete

aykırı olabilecek piyasa davranışlarının da irdelenmesini gerektirecektir. Yurt dışından gelen yatırımların artışı istihdam, üretim ve teknolojik gelişmeler üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Ancak, bunun cari açığın büyümesine yol açmaması için, döviz kurlarının etkisinin kontrol altına alınması ve ihracattaki rekabet gücünün geliştirilerek korunması büyük önem taşımaktadır.

Meyve-sebze ürünleri dışında rekabette zorlanan, ancak dünya fiyatlarındaki artışlarla görece bir avantaj elde etmeye başladığı düşünülen tarım ve gıda sektörlerinin geleceği açısından önemli yatırım kararları ve politika değişiklikleri gerekmektedir. İstikrarsız bir piyasada tarımsal üretim yaparak geçinmeye çalışan küçük üretici kitlesi yanında büyümekte olan üretici firmalar pazarlama açısından zorluklar yaşayabilmektedir. Özellikle perakende zincirleri eliyle piyasaya sürülen ürünler dikkate alındığında üreticileri koruyacak mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Pazarlama mekanizması düzeltilmedikçe ve üretici örgütleri bu konuda daha fazla etkinlik göstermedikçe tarımda sermaye birikiminin oluşması ve dolayısıyla ürün kalitesi ve veriminde artış olması güç görülmektedir. Bunun sonucu olarak ihracatçılar nihai üründe yeterli kaliteyi sağlamak için de daha fazla ithalata yönelebilecektir.

Son yıllarda yağlı tohumlara çok ciddi destekler yapılmaktadır. Her ne kadar 2011 yılında üretimde ciddi bir artış olmuş ise de yeterli değildir. Onuncu Kalkınma Planı döneminde, yağlı tohum ekim alanı en az iki kat artırılmalı, GAP bölgesinde ve nadas alanlarında mutlaka yağlı tohum üretimi yapılmalıdır. Yağlı tohumlarda dışarıya bağımlılığın giderilmesi amacıyla tarımsal potansiyelimizin en iyi şekilde kullanılması gereklidir. Hububat ve mısırdaki fiyatların tespiti, yağlı tohumlu bitkilerle olan paritenin yağlı tohumlar lehine dikkate alınması olumlu olacaktır. Fiyat yanında yağlı tohumların üretiminin geliştirilmesinde bazı yeni organizasyon ve teknikler üzerinde çalışılması önem arz etmektedir.

İnsan sağlığını korumak ve doğru bilginin sağlanarak tüketicilerin aldatılmasını önlemek için gıda kontrol sistemlerinin etkinliği önemlidir. Etkin gıda kontrol sistemleri, uluslararası ticarete gıda ürünlerinin güvenilirlik ve kalitesinin temini ile ithal gıda ürünlerinin ulusal gereksinimleri karşıladığını doğrulamak için de gereklidir. Etkin bir sistemden bahsedebilmek için, tüm gıda zincirinde izlenebilirlik sağlanmalıdır. Bunun için ilk koşullardan biri, gıda işletmelerinin kayıt altında olmasıdır. Çünkü bu yolla gıda işletmelerinin mevzuatlarla uygunluğu yerinde denetlenebilir ve faaliyetleri hakkında yeterli ve güvenilir bilgi sağlanabilir (Demiröz, 2012).

Toplum sağlığı ve yaşam kalitesine doğrudan etkisi olan gıda sektörünün stratejik önemi bulunmaktadır. Gerek kalitenin ve dolayısıyla tüketicilerin korunabilmesi gerekse sanayinin gelişimi bakımından gıda kalitesi ve gıda güvenilirliği konularında güvenilir ve bilim tabanlı kamusal anlayışın gelişmesi hedeflenmelidir. Türkiye’de yüksek bir gıda tüketimi bilinci olmadığı gibi, ambalajlı gıdaya yönelik de bir güvensizlik söz konusudur. Var olan bu duruma ek olarak, son dönemlerde giderek medyada daha fazla yer almaya başlayan, özellikle işlenmiş gıdayı hedef alan yanlış haberlerin tüketici üzerinde çok büyük olumsuz etkisi olmakta ve gıda sektörünün imajı ciddi bir şekilde zedelenmektedir.

Bilgi kirliliğinin yarattığı bu durum stratejik öneme sahip olan gıda ve içecek sektörünün yara almasına neden olmakla beraber, tüketicilerin merdiven altı ürünlere yönelmesiyle insan sağlığını tehdit edici bir ortamın oluşmasına da neden olmaktadır. Bu nedenlerle, objektif, bilime dayalı bilgilerin tüketici tarafından anlaşılır bir dil ile iletişimini yapacak kar amacı gütmeyen, tarafsız bir yapının kurulmasına ihtiyaç vardır.

AB üyeliği sürecinde, Birlik'te var olan sivil toplum anlayışının Türkiye'de de benimsenmesi ve bu yönde gelişime odaklanılması gerekmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) var olan toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunların çözümlenmesi ve dolayısıyla ülkenin gelişimi ve ilerlemesi açısından çok önemli bir role sahiptir. Devletin kural koyucu, oyuncu ve denetleyici rolüne STK'lar da katkıda bulunmalıdır; bu kapsamda da gıda sektöründe etik kurallarının belirlenmesi ve benimsenmesi, oto kontrolün sağlanması, tüketicilerin bilinçlendirilmesi, gelişmelerin takibi, mevzuatların hazırlanması ve revizyonunda, ilgili STK'ların başrolde bulunacak şekilde sivil örgütlenme anlayışı gelişmelidir. Türkiye'de henüz gelişmekte olan sivil toplum diyalogu, AB'de sivil toplum kuruluşları için kamu bütçelerinde belirli bir pay ayrılmaktayken, Türkiye'de ise yurttaşların ya da firmaların kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları kuruluşların tamamen kendi kendini finanse etmesi gerekmekte, bu da sivil hareket etkinliğinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla, hükümetlerin en önemli paydaşları olması gereken STK'lara, çalışmalarını etkin bir şekilde sürdürebilmesi için bir takım mali destekler ve iş birliği için kolaylıklar sağlaması gerekmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de beklenen düzeyde etkili olamamalarının nedenlerinden biri de, ortak hareket ve bilgi paylaşımı bilincinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. STK üyelerinin, tüm çalışmalarda ortak bir sorumlulukları olduğu bilinciyle iş birliği yapması ve faaliyetlere katkı sağlaması gerekmektedir. Ortak sorunların verimli çözümü için, STK'ların liderliğinde ortak hareket ederek çözümlenebileceği algısı yerleşmelidir. Bunlara ek olarak, STK'ların kendi aralarında bir bağın oluşturulamamış olması ve birlikte ortak çalışmalar yapmamaları da verimli sonuçlar ortaya konulamamasının nedenleri arasında yer almaktadır. Tüm paydaşların iş birliği içinde, koordinasyonlu bir şekilde ortak projeler ortaya koymaları beklenen verime ulaşmak açısından büyük önem taşımaktadır. Stratejik öneme sahip gıda sektörünün gelişiminde STK'ların ve sivil örgütlenme anlayışının gelişimi belirleyici rol oynayacaktır.

Ülkemizin de uyumlaştırma sürecini yaşadığı AB mevzuatına dönersek, 852/2004 sayılı gıdaların hijyenine ilişkin tüzüğün 6(2) maddesi gereğince; gıda işi ile uğraşan işyerlerinin gıda otoritelerinin sisteminde kaydı olmalıdır. Bunlar arasındaki hayvansal gıda üreten işletmeler onaya tabidir. Onaya tabi işletmeler, onay öncesinde AB gereksinimlerine uygunluk açısından denetlenmeli ve uygunluğu onaylanan işletmelerin güncel listeleri yayımlanmalıdır⁷.

Günümüzde gıda güvenilirliği sıkça ve üzerinde önemli olarak durulan bir konudur ve bu alanda çeşitli öneriler geliştirmek gerekir. Öncelikle Türkiye'de gıda kontrol labo-

⁷ AB onaylı işletmeler için bkz. http://ec.europa.eu/food/food/biosafety/establishments/list_en.htm

ratuvarlarının gelişmesini desteklemek ve dünyaca akredite olmalarını sağlamak, eğitimde “gıda güvenilirliği” konusunda ilköğretimden başlayarak zorunlu bilgilendirmeyi başlatmak, üniversite ve yüksek okullarda da gıda mühendisliği ve beslenme bölümlerinin dışında da “gıda güvenilirliği” konularını ağırlıklı işlemek planlı olarak düzenlenmelidir. Turizm sektörünün “gıda güvenilirliğini” göz ardı etmelerinin; hem kendi işletmeleri hem de ülke turizm ve tanıtımı açısından bir intihar olduğu bilinmelidir. Gıda güvenilirliği konusunda medyada ve toplumda yaratılan bilgi kirliliğinin mutlaka önlenmesini sağlamak zorunluluğu vardır.

Gıda işleme süreçleri açısından ise geleneksel üretim tekniklerinin modernizasyonu ve yüksek üretim verimlerine ulaşabilmesini sağlayacak otomasyon sistemlerin bu ürünler özelinde geliştirilmesi gıda sanayinin gelişmesinde katkı sağlayacaktır. Nanoteknolojinin gıda sanayinin gelişimini derinden etkileyeceği beklenmektedir. Nanoteknoloji sayesinde daha az fakat daha etkin koruyucu madde katkısı mümkün olabilecektir. Ayrıca konvansiyonel yöntemlerle gerçekleştirilmesi mümkün olmayan ürün formülasyonları dolayısıyla yenilikçi ürünler geliştirilmesi mümkün olabilecektir. Nanoteknoloji aynı zamanda gıda ambalajlarının özelliklerinin gıdanın raf ömrünü olumlu yönde etkileyecek şekilde geliştirilmesine de olanak sağlayacaktır. Nanoteknolojiden maksimum fayda ise nano boyuttaki parçacıkların insan sağlığı üzerine olan etkilerinin uluslararası kuruluşlarla koordineli bir şekilde araştırılması sonucunda elde edilecek sonuçlara bağlı olacaktır.

Gıda üretim ve ticaret yapısı planlanırken, sektörlerin gelecekteki gelişmelerinin takip edilmesi ve hedef pazar stratejileri oluşturulması gerekmektedir. Dünyada bütün ülkeler için önemli görülen gıda ve içecek sanayii için gelecek tahminler yapmanın oldukça güç olduğu belirtilmesine karşın konu uzmanlarının bazı öngörülleri bulunmaktadır. Tüketicilerin daha çok çeşit, daha az katkı maddesi fakat daha yüksek lezzet ve kalite arayışında olacağı ve bu çerçevede gıdalarda; yararlılık (wellness), sağlıklılık (health), sofistikaşyon (özellikle yerel tadların füzyonu) ve keyif-eğlence katması gibi fonksiyonlar sağlanması bekleneceği vurgulanmaktadır. Bu beklentilerin karşılanması için gıda sektöründe teknoloji ve inovasyonun önemli bir bileşen olacağı konusunda fikir birliği sağlanmıştır.

Geleneksel hale gelmiş ürün gruplarının yanı sıra özgün biçimde işlenmiş ve katma değeri yüksek olan ve perakende tüketime hazır ürünler ile organik ürünlerin de pazar paylarının artması beklenmektedir. Gıdada temel beklenti olan yararlılık özelliğinin aranmasına devam edilmekle birlikte, inovasyon çabalarının gıda sektöründeki başarının derecesini belirleyecek en önemli faktör olacağı açıklanmaktadır. Bu sektörde beklenen en önemli gelişmelerden biri de kişinin duygu durumunu etkileyen (moodfood) gıda teknolojilerinin giderek günlük hayata gireceğine ilişkin beklentilerdir. Bu kapsamda, gelecek nesil gıdaların her bir kişinin (müşterinin) gereksinim ve taleplerine göre kendisinin tasarımıyacağı gıdalar olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Gıdaların duygu durumlarının değişimini mümkün kılacak özelliklerde olması yönündeki araştırmaların sürdüğü belirtilmektedir. Bu çalışmalar kuşkusuz pek çok bilimsel çalışma ile entegre şekilde yürütülmektedir. Örneğin karbohidratların seratonin salgısını tetiklediği ve bu hormonun da insanları neşeli ve uyukulu yaptığı ya da kesilmiş süttten elde edilen proteinin huzur-

suzluğu ve korkuları azalttığı bilinmektedir. Bu bilimsel bilgilerin yukarıda bahsedilen güvenilirlik ve sağlık koşulları çerçevesinde gıda sektörüne uyarlanmasının getirilerini ve götürülerini zaman gösterecektir. Ancak tüketicilerin artan talebi, talebin çeşitlenmesi ve yaş konusunda farklılıkların artmasına paralel olarak gıda endüstrisinde araştırma, teknoloji geliştirme ve inovasyon faaliyetlerinin fazla olacağı ve bu çalışmaların sonuçlarının giderek sektör için önemli değişimlere yol açacağını tahmin edilmektedir.

Gıda İşleme Teknolojileri kapsamında gelecekte önemi artacak bazı teknolojilere örnek olarak aşağıdaki konuları itibarıyla vurgulanmıştır:

- Zar (membran) ayırma işlemleri
- Separasyonda santrifüj teknolojisi
- Ozmotik dehidrasyon, mekanizması, uygulamaları
- Fermantasyon prosesi
- Gıda saklama/muhafaza/konserve teknikleri
- Evaporasyon ve sprey yöntemi ile kurutma
- Kızılötesi ve kızılötesi-kombinasyon ısıtma teknolojileri
- Ambalaj/Paketleme Elemanları/Teknolojileri

Diğer taraftan, 2010/101 no.lu BTYK kararı ile ihtiyaç odaklı alanlardan birisi olarak belirlenmiş gıda sanayii için, bugüne kadar çeşitli kurumlar tarafından ortaya konmuş birçok stratejik eylem planında sektörle ilgili sorunlara değinilmiştir. Bunlardan öne çıkanlardan bazıları, gıda sanayine girdi sağlayan tarım sektörüne yönelik bazı ihtiyaçlar olup, gıda endüstrisinde yer alan firmalar için;

- Türk gıda işleme sanayinin bazı ileri teknoloji gerektiren alt sektörlerinin henüz olgun ve istikrarlı olmaması,

- Türkiye’de gıda tüketicisinin davranışlarını daha çok düşük gelirli tüketici gruplarının belirlemesi ve bunların da ileri teknoloji gerektiren işlenmiş gıdalara taleplerinin az olması,

- Tüketim kalıplarının evrimi ve perakende sektörü yapısının gıda sanayinin gelişmesini doğrudan etkilemesi,

- Biyoteknolojinin geliştirilmesi yönelik araştırmaların yetersiz olması,

- Etkin kontrol stratejilerinin geliştirilememesi ve “Ulusal Gıda Güvenilirliği” strateji planlarının yapılamaması,

- GDO’lu ürünler konusunda mevzuat ve sektör çelişkileri ve bu konudaki eksiklikler,

- Dış ticarete konu olan GDO’lu ürünlerin analizleri için laboratuvar altyapısının yetersiz olması olarak belirlenmiştir (Bulu vd. 2007, TTGV 2011).

Genel anlamda Türkiye gıda ve içecek sanayii, hammadde kaynağı, iç pazar büyüklüğü, sahip olunan coğrafi konumun verdiği ihracat potansiyeli, sektördeki nc firmalar, sektörel örgütlenme gibi nedenlerle önemli bir güce sahiptir ve bu g rekabette avantaj olarak görülebilir. Yerel rn gruplarında çeşitlilik ve geleneksel gıdaların pazar yapısındaki gelişim sektörün rekabet olanaklarını artırmaktadır. Gıda sanayiinde yeni yatırımlardan daha çok mevcut tesislerin ıslahına ve büyütülmesine ihtiyaç olduğu söylenbilir. Söz konusu olan yatırım desteklerinin kaynak israfına yol amamasıdır. Bu amaçla yatırım teşvik ve desteklerinin rekabet gücünü artırıcı nitelikte kullanılması amacıyla bilinçli şekilde yönetilmesi önemlidir. Sonuç olarak, gelecekte gıda ve içecek sanayiinde rekabette sağlanacak başarının; bütünsel bir bakış açısı ile büyük ölçekte faaliyette bulunan, gelişmeleri takip ederek yenilikçi kimliğe bürünen, araştırma ve geliştirmeye açık, modern teknolojileri izleyebilen bir üretim yapısında aranması gerekeceği ileri sürülebilir.

4. SEKTÖRÜN GZTF ANALİZİ VE REKABET GÜCÜ DEĞERLENDİRMESİ

Onuncu Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında Ankara'da ÖİK katılımcıları ile 20-21 Eylül 2012 tarihinde moderatör aracılığıyla yürütülen Güçlü ve Zayıf yönler Fırsat ve Tehditler (GZFT) analizi sonrasında gıda ve içecek sanayiinin ülkemizdeki rekabet edilebilirlik durumu ile sanayiinin potansiyelinin ortaya çıkarılması amaçlanmış ve dışsal olumlu ve olumsuz unsurların belirlenmesine çalışılmıştır. GZFT analizinin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Sektörde güçlü yönler sayı olarak az da olsa ileriye yönelik gelişme potansiyeli açısından bakıldığında, mevzuat düzenlemelerinin büyük ölçüde AB standartlarında izleniyor olması, sanayide işlenen ürünlerin sayı ve çeşidinin artıyor olması ve ihracattaki gelişim önemli görülmektedir. Kurumsal örgütlenme ile yeterli uzman varlığı da ülkemiz için güçlü yönler olarak belirtilmektedir.

Aynı zamanda sektördeki fırsatlar değerlendirildiğinde, tarımsal üretim potansiyeli, gelişen yeni teknolojilerin ülkemize getirilebilmesi, çevre ülke ve bölgelerde potansiyel ihracat pazarlarının bulunması, artan nüfus ve gerek iç gerek dış piyasada artan talep, tüketici bilincinde güvenilir ürün tüketmeye yönelik gelişme, tarıma yeni sermaye yatırımları ile artan kamu destek ve teşviklerinin bulunması konularının ön plan çıktığı anlaşılmaktadır.

Sektördeki olumsuz yönlere bakıldığında, zayıf yönlerin genel bir başlıklandırması yapılacak olursa, doğal, beşeri ve mali kaynakların verimli ve etkin kullanılmaması, kayıt dışılık, üretimdeki sorunlar, hammadde sorunları, nitelikli işgücü yetersizliği, lojistik, pazarlama ve markalaşma sorunları, kamu yapılanmasından kaynaklanan sorunlar başta olmak üzere bir dizi sorunun ayrıntılarının ön planda yer aldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sektörün karşılaşabileceği tehditler ise, kaynakların sürdürülebilirliği, kayıt dışılık, girdi temininde sorunlar, küresel kriz, bilgi kirliliği, ulaştırma ve lojistik altyapı eksiklikleri, enerji fiyatlarında istikrarsızlık, yeni teknoloji, yeni gıda ve biyoteknoloji alanında araştırma ve uygulamada eksiklikler, tarımsal altyapı ve burada ekonomik ölçek sorunları ile uluslararası standartların oluşmasında ülkemiz aleyhine teknik engeller başlıkları altında toplanabilmektedir.

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER	TEHDİTLER
Mevzuat Altyapısı Varlığı	Kaynakların ve imkanların verimli ve etkin kullanılmaması	Gıda hammaddelerinin enerji olarak kullanılması
Gıda Sanayi Ürün Çeşitliliği	Ar-Ge'ye sektörden yeterli kaynak ayrılmaması	İklim değişikliği
İhracat Deneyiminin Bulunması	Kamu destek ve teşviklerinin etkinliğinin sağlanamaması	Ekilebilir arazilerin yanlış kullanımı, yok edilmesi ve miras yoluyla bölünmeler
Yeterli/Yeni Teknoloji Kullanımı	Kayıt dışılık ve ürün güvenilirliğinde yaşanan sorunlar	Tarım politika ve stratejileri eksikliği nedeniyle (GDO konusunun da negatif görünmesi) hammadde tedarikinde sorunlar
Kurumsal Örgütlenmenin Varlığı (Kamu-Özel Sektör, Sivil Toplum/Meslek Örgütü)	Teknolojiyi uygulama eksikliği	Gıda fiyatlarının dalgalanması
Yetişmiş Uzman Varlığı	Değişen talep yapısıyla uyumlu bir üretim için gerekli ar-ge çalışmalarının eksikliği	Çevre kirliliği kaynaklı sorunlar Ar-Ge yatırımının öncelikli olmaması
Bazı Tarımsal Hammaddelerin Yerli Üretimle Karşılanması	Gıda sanayii işletmelerinin içine kapalı yapısı nedeniyle ar-ge ve yenilik çalışmalarına direnç göstermesi ve işbirliğine uzak durması	Kayıt dışı ekonomik faaliyetler Mesleki etik kurallarına uyma sorunu
FIRSATLAR	Gıda hijyeni sağlamada istikrarsızlık	Kırsal kesimden şehirlere göç
İklim çeşitliliği ve farklı ürünlerin üretim imkanı (biyoçeşitlilik)	Hijyenik altyapı ve uygulama eksiklikleri	İthal girdi fiyatlarında istikrarsızlık
Yerel/coğrafi işaretli ürün potansiyeli	Bazı hammaddelerde yüksek orandaki “dışa bağımlılık”	Sürdürülebilir girdi (hammadde vb.) sağlayamama
Temiz toprak, temiz gıda ürünleri üretimi olanakları	Hammadde kalitesinde yaşanan sıkıntılar	Küresel piyasa koşullarında rekabet edilebilir hammadde temin edememe
Artizanal ürün spekturumunun zenginliği (Geleneksel/ Yöresel ürün zenginliği)	İş gücünün düşük profilli oluşu (düşük eğitim seviyesi)	Hammadde sorunları, pestisit vb kullanımı
Malzeme bilimi ve biyoteknoloji gibi alanlardaki son gelişmelerin gıda alanına yapacağı etkiler	Pazarlama, gıda ve turizmin dinamiklerinin birleştirilememesi	Tarımsal ürünlerde gümrük bariyerlerinin düşürülmesi

FIRSATLAR	ZAYIF YÖNLER	TEHDİTLER
AB müktesebatına uyum sürecinin ihracat potansiyeline olumlu etkisi	Ülke ve ürünlerin markalaştırılmaması	GDO ve bulaşıklık sorunu Uluslararası standartların oluşmasında teknik engeller
AB süreci ve Avrupa'daki ekonomik krizin ülke avantajı olarak fırsata dönüştürülmesi	Risk iletişimde yetersizlik (kurumlar arası iletişim, tüketiciye aktarım)	Girdi ve gıda fiyatlarında aşırı spekülasyon
AB tarım sübvansiyonlarındaki düşüş ve büyüyen Orta Doğu pazarı dolayısıyla Türkiye'nin en büyük tarımsal sanayi ürünü tedarikçisi olma fırsatı	İstatistik verilerdeki eksikler, bioistatistiklerin olmaması	Dünyada güvenilirliğe ve standartlara yönelik artan düzenlemeler karşısında geri kalma ihtimali
Uluslar arası gıda standartlarının ihracata katkısı	Kontrol yetersizliği	Gıda güvenilirliği süreç yönetim sorunları
Yeni ve gelişmeye aday dış pazar potansiyeli	Gıda denetim sistemindeki eksiklikler	Gıda üretim süreçleri ve sağlık ilişkisinde bilgi kirliliği
Artan tüketici bilinci	Gıda ürünleri ve güvenilirliği denetiminde donanım eksikliği	Üretim ve hammadde temininde enerji maliyetlerinin yüksek olması
Artan iç ve dış talep	Tağış ve taklit	Taşımacılıkta (lojistik) petrole bağımlı olmak ve yüksek maliyet
Tarımsal üretimde bölünmüşlüğü(ölçek ekonomisi) kaldırılacağı üretim modellerinin (şirketleşmeler, kooperatif) geliştiriliyor olması	Mevcut meyve bahçeciliğinin dağınık ve küçük parsellerden oluşan yapısı, yeterli miktar ve kalitede meyve tedarik edilememesi	Nanoteknoloji ile üretilen gıdalar, madde ve malzemelerin insan sağlığı üzerine etkisinin araştırılmasındaki eksiklikler
Türkiye ekonomisinin, büyüme potansiyeli, genç nüfus ve şehirleşme	Gıda sanayiinde gıda güvenilirliğine yönelik yatırımların desteklenmesine ilişkin eksiklikler	Gıda ticaretini düzenleyen ikili ve çok taraflı anlaşmalar ve müzakere sürecindeki sorunlar
Artan dinamik nüfus		Diğer ülkelerdeki teknoloji ve yenilik kapasitesinin hızlı bir şekilde artıyor olması
Talep büyüklüğü		
Turizm Sektörünün büyümesi		Biyoteknolojik ürün ile yeni gıda üretiminin geliştirilememesi ve mevzuat eksikliği
Artan Kamu Destek ve Teşviklerinin Bulunması		
Yatırımcı sermayenin tarımla ilgilenmesi		Lojistik hizmetlerinde kalite sorunları

5. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

5.1. Uzun Vadeli Hedefler

Gıda Ürünleri ve Gıda Güvenilirliği Özel İhtisas Komisyonu Onuncu Kalkınma Planı dönemi için vizyon, amaç ve politika tedbirlerin belirlenmesi çalışmaları GZFT çalışmalarını takiben, Komisyon tarafından gerçekleştirilmiştir. Gıda Ürünleri ve Gıda Güvenilirliği konusunda 2023 yılını da kapsayan vizyonun;

“Tarımsal potansiyeli değerlendiren ve yeni teknolojileri etkin kullanarak geliştiren, sürdürülebilir, kayıt dışılık sorununu çözümlenmiş, rekabetçi, katma değeri yüksek ürün üreten, gıda güvenilirliği kurallarının uygulandığı ve etkili denetlendiği bir sektör oluşturmak”

olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır.

5.2. Onuncu Kalkınma Planı Hedefleri

Komisyon, belirlenen vizyona ulaşabilmek için aynı toplantıda GZFT çalışması sonrasında sektörel hedeflerin belirlenmesi üzerinde çalışmıştır.

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı dönemi için aşağıdaki hedefleri içermesi önerilmektedir.

1. Mevzuatın tüm paydaşlar tarafından bilinir ve uygulanabilir yapıya ulaştırılması
2. Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini
3. Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması
4. Kamu-özel sektör koordinasyonu, sivil toplum/meslek örgütü dayanışmasının artırılması
5. Gıda sektörüyle ilgili olarak üretim, tüketim ve sağlık verilerini gerçek ve doğru yansıtan ülkesel bazda istatistik verilerin kayıt altına alınması
6. Kayıt dışılığın önlenmesi, etkin denetim sağlanması ve gıda güvenliğinin temini
7. İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirilmesi
8. Çevrenin korunması ve yeşil büyümeyi sağlamaya yönelik maliyetlerin azaltılması için gerekli düzenlemelerin yapılması
9. Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara girilmesi

10. Gıda sektörünün haksız yere karalanmasını engellemek amacıyla bilgi kirliliğinin önlenmesi

11. Sektörün gıda güvenilirliğine yönelik alt yapısının iyileştirilmesi için modernizasyon sürecinin belirli desteklerle etkin şekilde işletilmesi.

5.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar

Her bir hedef için Komisyon tarafından belirlenen temel amaç ve politika seçenekleri aşağıda sıralanmaktadır.

Hedef 1: Mevzuatın tüm paydaşlar tarafından bilinir ve uygulanabilir yapıya ulaştırılması

1.1. Alt düzenlemelerin (ikincil mevzuat) uygulama kılavuzlarının hazırlanması ve yayınlanması

1.2. Gerekli eğitim ve uzmanlaşmanın sağlanması

1.3. Mevzuat hakkında tüketicilerin bilgi seviyesinin artırılması

Hedef 2: Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini

2.1. Sanayi tipi ürün çeşidinin ve verimliliğinin artırılması

2.2. Arz-talep dengesini göz önünde bulunduracak hammadde teminine yönelik tarımsal üretim planlanmasının yapılması

2.3. KOBİ'lerde üretimde verimliliği artırmaya yönelik teknoloji geliştirilmesinin teşviğine devam edilmesi ve sektörde yeni teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması

2.4. Tarımsal üretimde verimin ve kalitenin yükseltilmesi için etkin denetim ve kontrolün uygulanması, üretici eğitimi, sulanabilir alanların artırılması, kaliteye yönelik destekleme mekanizmalarının geliştirilmesi

2.5. Uluslararası alanda rekabetçi olabilecek üretimi sağlayabilecek esnek (iç ve dış koşullara göre değiştirilebilen) teşvik sistemlerinin uygulanması ve iş modellerinin geliştirilmesi

2.6. Ölçek ekonomisine olanak veren, kümelenmeyi sağlayan ve ürün deseni oluşmasını teşvik edecek destek sistemlerinin oluşturulması

2.7. Uluslararası ticarete kabul görmüş cins ve türlere geçişin sağlanması

2.8. Gıda sanayiyle ilgili hammaddelerin gıda dışı kullanımının iyi analiz edilerek tüm paydaşlarca üretim planlamasının yapılması

2.9. Sözleşmeli tarım gibi hammadde-sanayi bağıını güçlendiren sistemin, gerek birincil üretici gerekse sanayici lehine işleyecek ve kümelenmeyi sağlayabilecek şekilde daha da geliştirilmesi

2.10. Bitkisel hammaddelerin üretimindeki dalgalanmaların (mevsimsel, iklimsel kuraklık vb.) negatif etkilerini minimuma indirmek için lisanslı depo ve ürün borsalarının aktif hale getirilmesiyle hedge edilebilir sistemlerin geliştirilmesi

2.11. Bitkisel ve hayvansal birincil üretimde şirketleşme/ kooperatifleşme modelleri geliştirilmesi, bu tür oluşumların teşvik edilmesi

2.12. Gıda ve içecek sektörünün global pazarlarda rekabet gücünün artırılabilmesi için ithalata bağımlı tarımsal hammaddenin ülkemiz coğrafyasında iklim koşullarına uygun olarak bölgesel üretiminin teşvik edilmesi

Hedef 3: Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması

3.1. Sektörde olabildiğince kümelenmeyi sağlayacak organize sanayi bölgelerinin oluşturulması ve buralarda üniversitelerin ilgili bölümlerinin ofislerinin açılmasının yasal düzenlemelerle desteklenmesi

3.2. Sektörde çalışacak uzmanların yetiştirilmesinde kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, üniversite-sanayi işbirliğini sağlayacak eğitim modellerinin geliştirilmesi

3.3. Gıda sektöründe teknolojinin etkin kullanılması ve geliştirilmesiyle ilgili yenilik ve araştırma faaliyetlerinin belirlenecek kriter ve önceliklere göre desteklenmesi

3.4. Disiplinler arası Ar-Ge faaliyetlerini destekleyici yapıların oluşturulması

Hedef 4: Kamu-özel sektör koordinasyonu, sivil toplum/meslek örgütü dayanışmasının artırılması

4.1. Kamunun STK'lar ile bilgi paylaşımını artırması ve mevzuat düzenlemelerinin ilk aşamalarından itibaren STK'ların görüşlerini dikkate alması

4.2. Gıda güvenilirliğinde, uzman personel çalışma zorunluluğu olmayan işletmelerde iç denetimin geliştirilmesi yoluyla kamunun denetim alanındaki görevinin STK ve/veya meslek odalarının da içinde bulunduğu bir sistemle etkin hale getirilmesi

Hedef 5: Gıda sektörüyle ilgili olarak üretim, tüketim ve sağlık verilerini gerçek ve doğru yansıtan ülkesel bazda istatistiki verilerin kayıt altına alınması

5.1. Gıda güvenilirliği ve beslenmeyle ilgili verilerin güncellenmesi ve sürekliliğinin sağlanması

5.2. Türkiye'deki beslenme alışkanlıklarına ait bölgesel detaylı araştırma ve istatistiksel verilerin oluşturulması ve gıda üretiminde Ar-Ge çalışmalarına kaynak olabilecek detayda sektör ile paylaşılması.

5.3. "Çiftlikten çatala" kadar üretim zincirinde tüm aktörlerin bilinirliğinin ve izlenebilirliğinin sağlanması.

Hedef 6: Kayıt dışılığın önlenmesi, etkin denetim sağlanması yoluyla gıda güvenilirliğinin temini

6.1. Tarladan sofraya kadar gıda denetiminde kamu otoritesinin şeffaf ve etkin mekanizmalarla çalışan, altyapısı iyileştirilmiş donanımına sahip, konu uzmanı bir denetim ekibiyle desteklenmesi

6.2. Kayıt dışılığın önlenmesi için izlenebilirliğin sağlanması ve kurumlar arası ortak veri tabanları oluşturularak koordinasyonun etkinleştirilmesi

6.3. Kayıt dışılığa neden olan/olabilecek ve diğer Bakanlıkların mevzuatından (iskan/yapı kullanım izni vb.) da kaynaklanan sorunların giderilmesi

6.4. Gıda sektöründe çeşitli vergi uygulamalarını (alkollü içki, yüksek gümrük vergileri ve SGK kesintileri gibi), harç oranlarını ve ruhsat sistemlerini gözden geçirerek doğru planlamayla kayıt dışına engel olunması

6.5. Bağımsız ve bilimsel nitelikli risk değerlendirmesi için altyapının ve bu konuda uzmanlaşmış bir kurum için ihtiyaç analizinin Plan döneminde tamamlanması.

6.6. Laboratuvarların akreditasyonun mecburi hale getirilmesi

6.7. Hızlı, güvenilir, ekonomik ve çoklu analiz metotları geliştirilmesiyle birlikte gıda kalite denetimleri ve piyasa kontrollerinin yaygınlaştırılması, denetim sisteminin akreditasyonu için program oluşturulması

6.8. Perakende ile gıda sektörleri arasında ödeme takvimi ve rafa giriş maliyetlerini ve diğer ayrıntıları kapsayan ticari ilişkilerin düzenlenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.

Hedef 7: İç ve dış pazar için katma değeri yüksek fonksiyonel özellikler taşıyan ve/veya özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirmek

7.1. Araştırma ve uygulama enstitülerinin etkin hale getirilmesi ve sanayi işbirliğinde ürün geliştirme odaklı projeler geliştirilmesi

7.2. Ülkemize ait katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve markalaşmasına katkı sağlayacak araştırma ve teşviklerin öncelikle ele alınması.

7.3. Özel konulara ilişkin Ar-Ge faaliyetlerinin üretilen ürünlerde ulusal rekabet üstünlüğü sağlanması amacıyla desteklenmesi

7.4. Gıda ürünlerinde sağlık beyanlarına yönelik mevzuat alt yapısının oluşturulması ve bu konuda ilgili kurumlar arasındaki sorunların giderilmesi

7.5. Toplumun hayvansal protein alımının yükseltilmesine yönelik politikalar uygulanması.

Hedef 8: Çevrenin korunması ve yeşil büyümeyi sağlamaya yönelik maliyetlerin azaltılması için gerekli düzenlemelerin yapılması

8.1. Gıda üretiminde hammaddeden başlayarak tüm proseslerde en önemli girdi olan suyun ekonomik kullanımı, sera gazlarının azaltılması ve atık yönetiminin geliştirilmesi ve çevresel etkilerinin azaltılmasına yönelik projelerin desteklenmesi

Hedef 9: Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara girilmesi

9.1. İşlenmiş gıda maddelerindeki yöresel/geleneksel ürün çeşitliliğinin korunarak gıda güvenilirliği standartlarına uygun marka ürünler üretilmesi, tescil alabilmeleri için özelliklerin belirlenmesi, uluslar arası düzeyde tescillenmesinin sağlanması ve iç ve dış piyasalara pazarlanması

9.2. Gıda ürünlerinde dış talebe ilişkin pazar araştırmaları konusunda kamunun ve birliklerin (meslek kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları gibi kurumların aracı kurum rolünü üstlenmeleri uygun olacaktır) öncülük etmesi ve teşviklerin bu konuya yönlendirilmesi

Hedef 10: Gıda sektörünün haksız yere karalanmasını engellemek amacıyla bilgi kirliliğinin önlenmesi

10.1. Meslek etiği kurallarının geliştirilmesi ve bu kuralların uygulanıp uygulanmadığının meslek odalarınca takip edilmesi

10.2. Toplumda gıda tüketimi ve beslenmeye yönelik eğitim ve bilgilendirme eksikliğinin giderilmesi

10.3. Tüketicilerde gıda sanayiine karşı bilgi kirliliği nedeniyle oluşan olumsuzluklara bilimsel temelli müdahalenin yapılabilmesi için gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi.

Hedef 11: Sektörün gıda güvenilirliğine yönelik alt yapısının iyileştirilmesi için modernizasyon sürecinin belirli desteklerle etkin şekilde işletilmesi

11.1. Modernizasyon planlarının değerlendirilmesi, kabul ve denetimi hakkında düzenleme yapılması

11.2. KOBİ'lerin yeni gıda mevzuatına uyum sağlamak için gıda güvenilirliği alanlarında yapacakları altyapı, eğitim, danışmanlık, analiz ve belgelendirme ile çevre gibi konulardaki yatırım ve harcamalara destek mekanizmaları oluşturulması.

5.4. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Eylemler ve Uygulama Stratejileri

STRATEJİK HEDEF 1: Mevzuatın tüm paydaşlar tarafından bilinir ve uygulanabilir yapıya ulaştırılması						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Alt düzenlemelerin (ikincil mevzuat) uygulama kılavuzlarının hazırlanması ve yayınlanması			Kılavuzların hazırlanması/ hazırlanması, basımı ve dağıtımı	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB)	Diğer kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar, üniversiteler, Sağlık Bakanlığı	2014
2. Gerekli eğitim ve uzmanlaşmanın sağlanması			- Paydaşlarla eğitim amaçlı projeler yapılması ve eğitim programları düzenlenmesi - Hizmet İçi Eğitimler (seminer ve kurs)	GTHB	Üniversiteler, ulusal ve uluslararası (AB Komisyonu, DG-SANCO, TAIEX) kuruluşlar, STK'lar, meslek örgütleri	Sürekli
3. Mevzuat hakkında tüketicilerin bilgi seviyesinin artırılması			- Gıda güvenirliliği ve Türk Gıda Kodekslerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik kamu spotları hazırlanması - Alo-174 Gıda Hattı, afiş, broşür, bülten vb. kitle iletişim araçlarıyla bilgilendirme yapılması	GTHB	STK'lar	2014

STRATEJİK HEDEF 2: Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Sanayi tipi ürün çeşidinin ve verimliliğin artırılması			Tarimsal destek politikalarında sanayiye ürün temini ve verimliliğin artırılmasına yönelik hedeflerin uygulamaya geçilmesi - Yağlı tohum üretimini özendirerek amacıyla alım garantisi sağlayacak üretim modelleri oluşturulması - Toprak zengini az gelişmiş ülkelerden hammadde teminine yönelik stratejiler belirlenmesi	GTHB	Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Üretici örgütleri, STK'lar	2014-2018
2. Arz-talep dengesini göz önünde bulunduracak hammadde teminine yönelik tarımsal üretim planlanmasının yapılması			- Yağlı tohum üretimini özendirerek amacıyla alım garantisi sağlayacak üretim modelleri oluşturulması - Toprak zengini az gelişmiş ülkelerden hammadde teminine yönelik stratejiler belirlenmesi	GTHB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, diğer ilgili kamu kurumları, Üretici örgütleri, STK'lar	2014-2018
3. KOBİ'lerde üretimde verimliliği artırmaya yönelik teknoloji geliştirilmesinin teşviğine devam edilmesi ve sektörde yeni teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması			KOSGEB destek mevzuatında yer alan "Tematik Proje Destek Programına" destek verilmesi	KOSGEB	TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, GTHB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bak.	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 2: Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
4. Tarımsal üretimde verimin ve kalitenin yükseltilmesi için etkin denetim uygulanması, üretici eğitimi, sulanabilir alanların artırılması, kaliteye yönelik destekleme mekanizmalarının geliştirilmesi			-Taze Meyve ve Sebzelelerin, Bitkisel Ürünlerin Pestisit Kalıntısının Önlenmesi İçin Hasat Öncesi Pestisit Denetimi Programlarının Uygulanması - Üreticilerin çevre dostu mücadele yöntemleri olan Entegre Mücadele ve EKÜY prensiplerine göre üretim yapmalarının sağlanması - Sulama yatırımlarının hızlandırılması	GTHB	DSİ, Kalkınma Bakanlığı	2014-2018
5. Uluslararası alanda rekabetçi olabilecek üretimi sağlayabilecek esnek (iç ve dış koşullara göre değiştirilebilen) teşvik sistemlerinin uygulanması ve iş modellerinin geliştirilmesi			Yeni pazarlara girişte, rekabet edebilirliğin sağlanması için belli bir süre daha yüksek ihracat destek uygulamasına yönelik destekleme modellerinin oluşturularak uygulanması	Ekonomi Bakanlığı	Kalkınma Bakanlığı, GTHB, Hazine Müsteşarlığı	2014-2018
6. Ölçek ekonomisine olanak veren, kümelenmeyi sağlayan ve ürün deseni oluşmasını teşvik edecek destek sistemlerinin oluşturulması	Yatırım teşvik mevzuatında düzenleme		Kümelenmeye yönelik desteklerin verilmesi	Ekonomi Bakanlığı	GTHB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 2: Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
7. Uluslararası ticarete kabul görmüş cins ve türlere geçişin sağlanması	Tarımın destekleme ve ihracat teşvik mevzuatında düzenleme		Uluslararası ticarete kabul görmüş cins ve türlerin belirlenmesi için araştırma yapılması	Ekonomi Bakanlığı	GTHB	2014-2018
8. Gıda sanayiyle ilgili hammaddelerin gıda dışı kullanımının iyi analiz edilerek tüm paydaşlarca üretim planlamasının yapılması			Biyodizel üretimi gibi, gıda dışında kullanım alanı olan hammaddelerin (örneğin yağlı tohumların), yurt içi üretimi az olan yem dahil gıda üretiminde kullanılan ürünlerin dışındaki ürünlerden olması yönünde tedbirlerin alınması	GTHB	Enerji Piyasa Düzenleme Kurulu	2014-2018
9. Sözleşmeli tarım gibi hammadde-sanayi bağı güçlendiren sistemin, gerek birincil üretici gerekse sanayici lehine işleyecek ve kümelenmeyi sağlayabilecek şekilde daha da geliştirilmesi	“Sözleşmeli Üretim İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte” düzenleme		Üretici-sanayici işbirliğinin artırılması için bölgesel modeller geliştirilmesi	GTHB	STK’lar, Üretici Örgütleri, KİT’ler	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 2: Hammaddenin dünyada rekabetçi olabilecek fiyat ve kalitede sürdürülebilir temini						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
10. Bitkisel hammaddelerin üretimindeki dalgalanmaların etkilerini en aza indirmek için lisanslı depo ve ürün borsalarının aktif hale getirilmesiyle hedge edilebilir sistemlerin geliştirilmesi			Lisanslı depo yapımının desteklenmesi, ürün borsaları ve lisanslı depo işlemlerinin özendirilmesi	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	GTHB, TMO, TOBB, Üretici Örgütleri	2014-2018
11. Bitkisel ve hayvansal birincil üretimde şirketleşme/kooperatifleşme modelleri geliştirilmesi, benzer oluşumların teşvik edilmesi	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve diğer ilgili mevzuatta değişiklik yapılması			GTHB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TKDK	2014-2018
12. Gıda ve içecek sektörünün global pazarlarda rekabet gücünün artırılabilmesi için ithalata bağımlı tarımsal hammaddenin ülkemiz coğrafyasında iklim koşullarına uygun olarak yetiştirilmesini teminen bölgesel üretimin teşvik edilmesi			Havza bazlı destek ve üretimin sağlanması	GTHB	Ekonomi Bakanlığı, Üretici Örgütleri, STK'lar	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 3: Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Sektörde olabildiğince kümelennmeyi sağlayacak organize sanayi bölgelerinin oluşturulması ve buralarda üniversitelerin ilgili bölümlerinin ofislerinin açılmasının yasal düzenlemelerle desteklenmesi	OSB mevzuatında değişiklik, tarımsal destekleme mevzuatı ve YÖK mevzuatında düzenleme		- Kamu, üniversite ve araştırma merkezlerinde yapılan gıda araştırma projelerinden elde edilen sonuçların, uygulamaya aktarılmasına yönelik mekanizmaların geliştirilmesi - San-Tez/Kümelennme desteklerinin yaygınlaştırılması	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	YÖK, TOBB, Kalkınma Bakanlığı, GTHB, ilgili STK'lar, TÜBİTAK	2014-2016
2. Sektörde çalışacak uzmanların yetiştirilmesinde kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, üniversite-sanayi işbirliğini sağlayacak eğitim modellerinin geliştirilmesi			- Gıda sanayinin teknoloji geliştirme sürecinde ihtiyaç duyduğu nitelikli personelin yetiştirilmesi için ilgili akademik bölümlerle işbirliğinin sağlanması - Üniversiteler ve Araştırma Merkezleri'nde devam eden / tamamlanan Gıda Ar-Ge çalışmalarının sunulduğu/ sergilendiği geniş katılımlı proje pazarı ve çeşitli bilimsel etkinliklerin organize edilmesi ve desteklenmesi	TOBB	Üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, TÜBİTAK, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, GTHB, İlgili STK'lar, meslek örgütleri	2014-2016

STRATEJİK HEDEF 3: Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
3. Gıda sektöründe teknolojinin etkin kullanılması ve geliştirilmesiyle ilgili yenilik ve araştırma faaliyetlerinin belirlenecek kriter ve önceliklere göre desteklenmesi		1003-TUBİTAK Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı ve 1511-TUBİTAK Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Destekleme Programı kapsamında çağrılara çıkılması	- AB Çerçeve Programları, AB CIP Programı, EUREKA, EBN gibi uluslararası Ar-Ge destekleri konusunda gıda sanayii firmalarına bilgilendirme yapılması - Gıda sanayii atık ve artıklarının farklı sektörlerde değerlendirilmesi konusundaki Ar-Ge ve yenilik çalışmalarının özendirilmesi - Sanayi kuruluşları ve akademisyenlerin bir araya gelmesini sağlayacak sektörel bazlı proje pazarlarının düzenlenmesi	TÜBİTAK	Kalkınma Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TOBB, İlgili STK'lar, Üniversiteler	2014-2018
4. Disiplinler arası Ar-Ge faaliyetlerini destekleyici yapıların oluşturulması			Bir uzman grubu kurularak gıda üretim ve tüketim zincirindeki teknolojik alanların; Ar-Ge potansiyeli, insan kaynakları, altyapılar, cari denge açısından incelenmesi ve önceliklendirilmesi	TÜBİTAK	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, GTHB, STK'lar, üniversiteler	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 4: Kamu-özel sektör koordinasyonu, sivil toplum/meslek örgütü dayanışmasının artırılması						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Kamunun STK'lar ile bilgi paylaşımını artırması ve mevzuat düzenlemelerinin ilk aşamalarından itibaren STK'ların görüşlerini dikkate alması			- Türk Gıda Kodeksi Hazırlama Yönetmeliğinin uygulamasında katılımcılığın gözetilmesi - Ürün Konseylerinde önemli mevzuat hakkında görüş alınması	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Diğer kamu kurum ve kuruluşlar, STK'lar, üniversiteler	Sürekli
2. Gıda güvenilirliliğinde, uzman personel çalışma zorunluluğu olmayan işletmelerde iç denetimin geliştirilmesi yoluyla kamunun denetim alanındaki görevinin STK ve/veya meslek odalarının da içinde bulunduğu bir sistemle etkin hale getirilmesi	Gıda ve Yemin Resmî Kontrollerine Dair Yönetmelikte değişiklik yapılması		Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın denetimin etkinleştirilmesi ve bunun için de sektördeki paydaş kuruluşlarla işbirliği modellerinin geliştirilmesi	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	STK ve meslek odaları	2014-2016

STRATEJİK HEDEF 5: Gıda sektörüyle ilgili olarak üretim, tüketim ve sağlık verilerini gerçek ve doğru yansıtan ülkesel bazda istatistikî verilerin kayıt altına alınması						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Gıda güvenirliliği ve beslenme ile ilgili verilerin güncellenmesi, süreklilik ve tutarlılığının sağlanması			Verilerin güncellenmesi İstatistik verilerinin kayıt altına alınması (üretim, tüketim ve sağlık) Verilerin paylaşımı	GTHB	Sağlık Bakanlığı, TÜİK, STK'lar, üniversiteler	Sürekli
2. Türkiye'deki beslenme alışkanlıklarına ait bölgesel detaylı araştırma ve istatistiksel verilerin oluşturulması ve gıda üretiminde Ar-Ge çalışmalarına kaynak olabilecek detayda sektör ile paylaşılması.			Kamu tarafından ortaya koyulacak ulusal eylem planlarının sektör işbirliği ile geliştirilmesi.	TÜİK	Sağlık Bakanlığı, GTHB, STK'lar	2014-2018
3. Çiftlikten çatala kadar üretim zincirinde tüm aktörlerin bilirliliğinin ve izlenebilirliğinin sağlanması.			İzlenebilirlik konusundaki prosedürlerin sektörde bilirliliğinin artırılması ve gerekli denetim altyapısının oluşturulması.	GTHB	STK'lar ve özel kesim	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 6: Kayıt dışılığın önlenmesi ve etkin denetim sağlanması yoluyla gıda güvenliğinin temini

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Tarladan sofraya kadar gıda denetiminde kamu otoritesinin şeffaf ve etkin mekanizmalarla çalışan, altyapısı iyileştirilmiş donanımına sahip, konu uzmanı bir denetim ekibiyle desteklenmesi		Denetimin etkinleştirilmesi için Bakanlık merkez ve taşra yapılarının güçlendirilmesi	Gıda denetimi alt yapısının iyileştirilmesine yönelik projelerin yürütülmesi IPA-2 Kapsamında AB Projesi hazırlanması ve uygulanması	GTHB	Kalkınma Bakanlığı, AB Bakanlığı	2014-2018
2. Kayıt dışılığın önlenmesi için izlenebilirliğin sağlanması ve kurumlar arası ortak veri tabanları oluşturarak koordinasyonun etkinleştirilmesi			Kayıt dışılıkla Mücadele Eylem Planının uygulanması	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	GTHB, Maliye Bakanlığı, STK'lar, Meslek kuruluşları	2014-2018
3. Kayıt dışılığa neden olan/olabilecek ve diğer Bakanlıkların mevzuatından (iskan/yapı kullanım izni vb.) da kaynaklanan sorunların giderilmesi	Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik		Çeşitli mevzuatta yer alan "iskan, yapı kullanma izni vb." belgelerin aranması yerine projelendirilmeleri safhasında işletmelerin üretime uygunluğunun onaylanması	GTHB	STK'lar, meslek örgütleri, üniversiteler	2014

STRATEJİK HEDEF 6: Kayıt dışılığın önlenmesi ve etkin denetim sağlanması yoluyla gıda güvenilirliliğinin temini

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
4. Gıda sektöründe çeşitli vergi uygulamalarını (alkollü içki, yüksek gümrük vergileri ve SGK kesintileri gibi), harç oranlarını ve ruhsat sistemlerini gözden geçirerek doğru planlamayla kayıt dışına engel olunması.	Gıda maddelerinin vergilendirilmesi, sosyal güvenlik vergileri ve harçlara yönelik genel mevzuatın gözden geçirilmesi			Maliye Bakanlığı	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, GTHB, Hazine Müst., STK'lar	
5. Bağımsız ve bilimsel nitelikli risk değerlendirmesi için altyapının ve bu konuda uzmanlaşmış bir kurum için ihtiyaç analizinin Plan döneminde tamamlanması.			GTHB'ce üstlenilecek olan risk yönetimine temel oluşturacak risk değerlendirmesini yapan, bilimsel önerilerini resmi makamlara ve kamuoyuna sunan riskin mahiyeti ile ilgili kamuoyunu bilgilendiren ve risk iletişimini yürüten bağımsız bir kurumsal yapının oluşturulabilmesi için gerekli altyapının kurulması ve geliştirilmesi.	GTHB	Başbakanlık, Sağlık Bak., STK'lar, meslek örgütleri, üniversiteler, TÜBİTAK	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 6: Kayıt dışılığın önlenmesi ve etkin denetim sağlanması yoluyla gıda güvenliğinin temini

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
6. Laboratuvarların akreditasyonun mecburi hale getirilmesi	Gıda Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul Ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelikte değişiklik yapılması.		Özel laboratuvarların gelişiminin özendirilmesi ve denetlenmesi.	GTHB	STK'lar, özel laboratuvarlar	2014-2018
7. Hızlı, güvenilir, ekonomik ve çoklu analiz metodları geliştirilmesiyle birlikte gıda kalite denetimleri ve piyasa kontrollerinin yaygınlaştırılması, denetim sisteminin akreditasyonu için program oluşturulması		Denetim sisteminin akreditasyonuna ilişkin AB mevzuatına uyum için gerekli altyapının oluşturulması	Öngörülen gelişmeler için gerekli kamu yatırımının sağlanması	GTHB	Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	2014-2018
8. Perakende ile gıda sektörleri arasında ödeme takvimi ve rafa giriş maliyetlerini ve diğer ayrıntıları kapsayan ticari ilişkiler için yasal düzenlemelerin yapılması.	Perakende sektörünün diğer sektörlerle ilişkilerini düzenlemek üzere yasal düzenleme yapılması		Perakende sektörünün rekabete aykırı uygulamalarının izlenmesi ve önlenmesi	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Rekabet Kurumu	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 7: İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirmek

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Araştırma ve uygulama enstitülerinin etkin hale getirilmesi ve sanayi işbirliğinde ürün geliştirme odaklı projeler geliştirilmesi			<ul style="list-style-type: none"> -Yapılacak yatırımların etkin kullanımının çeşitli çıktıları (bilimsel yayınlar, geliştirilen ürünler ve teknolojiler, sanayi ve akademiyle ortak yürütülen projeler vb.) bazında takibi. -Kurumların araştırma altyapılarının sanayi ve akademi tarafından görünürliğünün artırılmasına yönelik proje pazarı ve benzeri etkinliklerin gerçekleştirilmesi 	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	GTHB, TÜBİTAK, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, YÖK, STK'lar	2014-2018
2. Ülkemize ait katma değeri yüksek ürünlerin üretim ve markalaşmasına katkı sağlayacak araştırma ve teşviklerin öncelikle ele alınması			<ul style="list-style-type: none"> - Fonksiyonel gıdaların ve katma değeri yüksek yeni ürünlerin geliştirilmesi, üretilmesi ve uluslararası pazara sunulması için programların geliştirilmesi - Gıda üretiminde kullanılan starter kültür, enzim, maya gibi yardımcı maddelerin Ar-Ge ve üretiminin özendirilmesi - Birincil hammadde ve gıda üretiminde gen teknolojisi ve biyoteknoloji Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin özendirilmesi 	TÜBİTAK	GTHB, Kalkınma Bakanlığı, Üniversiteler	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 7: İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirmek						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
3. Özel konulara ilişkin Ar-Ge faaliyetlerinin üretilecek ürünlerde ulusal rekabet üstünlüğü sağlanması amacıyla desteklenmesi			Ülkemizdeki beslenme kaynaklı metabolik hastalıklara yönelik gıda Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi Ülkemizde fonksiyonel gıdalar alanına yönelik zengin endemik bitki altyapısını değerlendirmek üzere biyoaktif maddelerin enkapsülasyonu ve üretimine yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi	TÜBİTAK	GTHB, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, STK'lar, Üniversiteler	2014-2018
4. Gıda ürünlerinde sağlık beyanlarına yönelik mevzuat alt yapısının oluşturulması ve bu konuda ilgili kurumlar arasındaki sorunların giderilmesi	Türk Gıda Kodeksi Etiketleme Yönetmeliği (madde 42)		AB Mevzuatında olduğu gibi her bir sağlık beyanı başvurusu için onay süreç ve prosedürünün tanımlanması için temel düzenlemenin yapılması.	GTHB	STK'lar, meslek örgütleri	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 7: İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirmek						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
5. Toplumun hayvansal protein alımının yükseltilmesine yönelik politikalar uygulanması.			Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması (TBSA) sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması ve ülkemizin beslenme stratejisinin ortaya konulması ve eksikliği saptanan hayvansal protein tüketiminin artırılması yönünde tedbirlerin öngörülmesi	Sağlık Bakanlığı	GTHB, Milli Eğitim Bakanlığı, STK'lar, meslek örgütleri, üniversiteler,	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 8: Çevrenin korunması ve yeşil büyümeyi sağlamaya yönelik maliyetlerin azaltılması için gerekli düzenlemelerin yapılması

Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Gıda üretiminde hammaddeden başlayarak tüm proseslerde en önemli girdi olan suyun ekonomik kullanımı, sera gazlarının azaltılması ve atık yönetiminin geliştirilmesi ve çevresel etkilerinin azaltılmasına yönelik projelerin desteklenmesi			Yeşil büyümeye yönelik politikaların geliştirilerek sanayide uygulanmasına yönelik projelerin desteklenmesi için mekanizmalar oluşturulması	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Orman ve Su İşleri Bakanlığı, STK'lar, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 9: Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara girilmesi						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. İşlenmiş gıda maddelerindeki yöresel/geleneksel ürün çeşitliliğinin korunarak gıda güvenilirliliği standartlarına uygun marka ürünler üretilmesi, tescil alabilmeleri için özelliklerinin belirlenmesi, uluslararası düzeyde tescillenmesinin sağlanması ve iç ve dış piyasalara pazarlanması	Türk Gıda Kodeksi çerçevesinde Geleneksel Ürünlere Yönelik mevzuat çalışmaları yapılması.		<ul style="list-style-type: none"> - KOSGEB destek mevzuatı içinde yer alan “Tematik Proje Destek Programı” kapsamında destek verilmesi için düzenleme yapılması. - Geleneksel/yöresel ürünler ve bunların içinde coğrafi işaret alabilecek olanlar için üretim (yoğurt, peynir, lokum, pekmez gibi) standartlarının uluslararası düzeyde oluşturulma sürecinde etkin rol oynanması - Tarım ve gıda ile ilgili coğrafi işaret veya geleneksel adların resmi envanterinin yapılarak tescil alabilmesi için özelliklerinin belirlenmesi ve uluslararası düzeyde tescillenmesinin sağlanması. 	GTHB	KOSGEB, Diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları, STK’lar, üniversiteler	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 9: Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması ve yeni pazarlara girilmesi						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
2. Gıda ürünlerinde dış talebe ilişkin pazar araştırmaları konusunda kamunun ve birliklerin (meslek kuruluşları, sanayi ve ticaret odaları gibi kurumların aracı kurum rolünü üstlenmeleri uygun olacaktır) öncülük etmesi ve teşviklerin bu konuya yönlendirilmesi	Bakanlar Kurulu ve Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararları çıkartılması veya uygulamaya devam edilmesi		Ülke ve bölge bazında gıda ürünlerinin talep analizinin ve pazar potansiyelinin araştırılması, ülke bazlı teşviklerin geliştirilmesi ve uygulanması	Ekonomi Bakanlığı	İlgili kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar, üniversiteler	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 10: Gıda sektörünün haksız yere karalanmasını engellemek amacıyla bilgi kirliliğinin önlenmesi						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Meslek etiği kurallarının geliştirilmesi ve bu kuralların uygulanıp uygulanmadığının meslek odalarınca takip edilmesi			Meslek örgütlerinin yasal mevzuatı uygulamaları	Meslek örgütleri		Sürekli
2. Toplumda gıda tüketimi ve beslenmeye yönelik eğitim ve bilgilendirme eksikliğinin giderilmesi			<p>- Sağlıklı beslenme kavramının ilkökul seviyesinden itibaren topluma benimsetilmesi için yaygın ve örgün eğitimde bu konunun yer alması.</p> <p>- Tüketicilerin beslenme konusundaki yanlış ve bilimsel olmayan açıklamalara dayalı algı ve alışkanlıklarının değiştirilmesi için tüketici eğitimi odaklı eğitim projeleri oluşturulması. (Özellikle etiket okuma alışkanlıkları ve fiziksel aktivite alışkanlığı konuları)</p> <p>- Alo-174 Gıda Hattı, Kamu Spotları, Afiş, Broşür, Bülten vb. kitle iletişim araçlarıyla bilgilendirme yapılması.</p>	MEB	GTHB, STK'lar, meslek kuruluşları	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 10: Gıda sektörünün haksız yere karalanmasını engellemek amacıyla bilgi kirliliğinin önlenmesi						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
3. Tüketicilerde gıda sanayiine karşı bilgi kirliliği nedeniyle oluşan olumsuzluklara bilimsel temelli müdahalenin yapılabilmesi için gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi.			Risk değerlendirme konusundaki altyapının öncelikle kurularak hayata geçirilmesi ve bilgi kirliliği yaratan kaynakların tespit edilerek haklarında gerekli tedbirlerin alınması.	GTHB	Sağlık Bakanlığı, STK'lar, meslek örgütleri, üniversiteler, TÜBİTAK	2014-2018

STRATEJİK HEDEF 11: Sektörün gıda güvenliliğine yönelik alt yapısının iyileştirilmesi için modernizasyon sürecinin belirli desteklerle etkin şekilde işletilmesi						
Öncelikler	Yasal Düzenlemeler	Kurumsal Düzenlemeler	Diğer Tedbirler	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre
1. Modernizasyon planlarının değerlendirilmesi, kabul ve denetimi hakkında düzenleme yapılması		Gıda İşletmesi Modernizasyon Planı ve Kılavuz Belgeleri hazırlanması	Bakanlık personeline yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenmesi	GTHB		2013-2014
2. KOBİ'lerin yeni gıda mevzuatına uyum sağlamak için gıda güvenliği alanlarında yapacakları altyapı, eğitim, danışmanlık, analiz ve belgelendirme ile çevre gibi konulardaki yatırım ve harcamalara destek mekanizmaları oluşturulması		GTHB kurumsal altyapısının güçlendirilmesi	Dönemsel veya bölgesel eğitim programlarının düzenlenmesi	GTHB	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, TÜBİTAK, KOSGEB, STK'lar, Meslek örgütleri	2014-2018

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de gıda sektörünün durumu ve gelişimi, ekonomik gelişmeye olan çarpan etkisi, ileri ve geri bağlantıları, diğer ilişkili sektörler, istihdam ve döviz yanında özellikle de kaynak kullanımı yönüyle değerlendirilmelidir. Bölgesel ve kırsal gelir dağılımının eşitliğinde, gıda ve içecek sektörü önemini ve gerekliliğini korumaktadır. Tüketicinin güvenilir gıda gereksinimini karşılamada önemli bir güç olan gıda sektörüne ilişkin mevzuattaki gelişmeler de tüketici bilincinin artmasına ve gelişmesine yol açmaktadır. Sektör, tarımla olan geri bağlantısı ve pazar, dağıtım sektörü, teknoloji ile ilgili olarak ileri bağlantıları nedeniyle sürekli gelişme eğilimi göstermektedir. Bu eğilim artan sektörel yatırımlarla da gelişimine devam etmektedir. Sektörün büyüme yapısı ve gelişiminde kayıt dışılık ve haksız rekabet, pazarla entegrasyon, altyapı sorunları ve tarım sektörü ile işbirliği rol oynamaktadır. Bu süreçte bilgi ve verilerin güvenilirliğinin artırılması ve paralel olarak üretim ve tüketim istatistiklerindeki eksiklerin giderilmesi, belirlenen strateji ve hedeflere ulaşabilmesi açısından önemli görülmektedir.

Türkiye gıda ve içecek sanayiine yönelik önceden sunulan temel amaç, politika, hedef ve eylemlerin önümüzdeki plan dönemine katkı sağlayacak konuları aşağıda belirtilmiştir:

A. Gıda işletmelerinin üretiminde güvenilirliği sağlamak üzere modernizasyon gereklerinin yerine getirilmesi

1. Modernizasyon yatırımları için gerekli destek mekanizmasının kurulması, var olanlarının iyileştirilmesi
2. Modernizasyonun sağlanması için kamuda proje kabul, denetim ve izleme kriter ve altyapısının oluşturulması.

B. İç ve dış pazar için katma değeri yüksek ve/veya özel tüketici gruplarının ihtiyaçlarını karşılayan ürünler geliştirilmesi

1. Sektörde üretimin ihtiyaç duyduğu Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması ve böylece yeni teknolojilerin geliştirilmesi imkanının sağlanması
2. Toplam ihracattaki işlenmiş gıda ürünlerinin ihracat içinde payının ve çeşitliliğinin artırılması, yeni pazarlara girilmesi

C. Sektörde tüketici bilinçlenmesinin artırılması

D. Sektörde bütün paydaşların benimseyebileceği ve güvenebileceği, risk değerlendirme-iletişim sistemlerinin kurulmasına yönelik bir yapının oluşturulması

Komisyounun belirlenen dönüşüm alanlarında farklı katkıları olacaktır (Tablo 20). Bu alanlar içinde sanayinin kaynak kullanımı, yatırım ve istihdam boyutu ile bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltması ve iç ve dış dünyada rekabet edebilir bir sektör oluşturulması önemli görülmektedir. Bu arada yatırımlarla artan gelir ve tasarruf hacmi-

nin yükseltilmesi, sektörün geri bağlantısı olan bir yapının oluşturulması da komisyonun katkı sağlayacağı konular olarak belirlenmiştir.

Tablo 20: Özel İhtisas Komisyonunun Makro Dönüşüm Alanlarına Katkıları

DÖNÜŞÜM ALANLARI	Özel İhtisas Komisyonumuzun Katkı Durumu
Makroekonomik ve mali istikrar	
Yurt içi tasarrufların artırılması	X
Rekabet gücü yüksek üretim yapısı	X
Tarımda etkinlik ve gıda güvenilirliği	X
Enerji güvenliği	
Ulaştırma ve lojistik çevre, kentleşme ve afet yönetimi	
Doğal kaynakların verimli kullanılması	X
Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kırsal kalkınma	X
Kamu yönetimi ve adalet hizmetlerinin etkinleştirilmesi	
Beşeri sermayenin güçlendirilmesi	
Sosyal içerme	

KAYNAKÇA

- Akın, N., Karakaya, M., Kefi S., Biyogüvenlik ve Gıda güvenilirliğinde Temel Yaklaşımlar, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongresi, Ankara, 2010.
- Bulu, M., Eraslan, İ.H., Barca, M. Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi, 2007.
- Çoksöyler, N., Dizdar G., H., , P. Ataman, J. Çepni, Türkiye’de Gıda Denetim Sistemi ve Tüketici Hakları, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongresi, Ankara, 2010.
- Demirözü, B., Dünyadaki Gıda Denetim Sistemleri ve Karşılaştırmalar, Dünya Gıda Günü 2010 Sempozyumu, 16 Ekim 2010, II. Oturum “Güvenli Gıdaya Erişim ve Bilgi Edinme Hakkı”. 2010.
- Demirözü, B.,Yeni Gıda Mevzuatı Açısından Marketler, Dünya Gıda, Haziran 2012.
- Demirözü, B, AB, ABD ve Ülkemizde Gıda İşyerlerinin Kayıt Sistemine Kısa Bir Bakış, Dünya Gıda, Ocak 2012.
- Demirözü, B., Sürdürülebilir Güvenli Gıda Arzında KOBİ’lerin Rolü ve Resmi Otoritenin Sisteme Katkısı, Dünya Gıda, Aralık 2011.
- Demirözü, B., Yeni Teknolojilerle Üretilmiş Gıda Ürünleri; Gıda Dolandırıcılığı; Mevzuatlar ve Uygulanabilirliği, Dünya Gıda, Mayıs 2012.
- Dünya Yayıncılık A.Ş., Türkiye’yi 2023’e taşıyacak sektörler, Sayfa: 346
- Ekşi, A., Yurdakul, O., Emiroğlu, M., Güneş, E., Atamer, M., Topal, E., Deveci ,O. ve Taşdöğen, F., Gıda sanayiinde Yapısal Değişimler, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongresi, Ankara, 2010.
- FAO (Dünya Gıda ve Tarım Bakanlığı) Veri, Kayıt ve Çalışmaları, İtalya.
- KOOP, <http://www.turkiye2012koop.org/index.php>, 2012.
- Gençoğlu, M.T, Gençoğlu, E. Mühendislik Lisans Eğitimi ve Başarı Ölçütleri, TMMOB Mühendislik Eğitimi Sempozyumu, 2005.
- Gıda Teknolojisi Dergisi, Ağustos 2012
- Global Good Markets: Global Food Industry Structure, 2009
- Güneş, E., Gıda Sanayi ve Açlık Sorunsalı, Dünya Gıda, İstanbul, Ağustos 2012.
- Güneş, E., Türkiye’de Gıda ve İçecek Sanayinin Ekonomideki Önemi Artırıyor, Gıda Hattı, Ağustos 2012.
- Güneş, E., Demir, Y., Özer, O. O., Türkiye’de Gıda Açlığı Sorunsalı ve Nedenselliği Üzerine Bir Araştırma, 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, 2012.
- Güneş, E. Gıda Güvenliğinde Yeni Yaklaşım: Gıda Savunması, Dünya Gıda, İstanbul, Eylül 2012.

Halkman, A.K., Ergun, M.E., Öztan, A., Koçak, C., Yıldız, F. ve Erdoğan, S., Gıda Endüstrisinde Hammadde Üretiminde İleriye Yönelik Yaklaşımlar, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongresi, Ankara.

Jackson, S.H., Changes and Challenges in Engineering Education. American Society for Engineering Education Nashville, Tennessee Rugarcia,(Felder, R.M., Woods, D.R., Stice, J.E.) The future of engineering education- I. A vision for a new century, Chem. Engr. Education, 34 (1), 16–25, 2000.

Kalanlar, Ş., Demir, A., Dönmez, D., Dünyada Artan Gıda Fiyatları ve Yoksulluk, 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, 2012.

Kayahan, M., Artık N., İlbeği İ., Ercan, R., Seval, S., Ulusal ve uluslararası Gıda Mevzuatı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongresi, Ankara, 2010.

Kıymaz, T., Gıda Fiyatları Gıda Güvencemizi Tehdit Etmektedir, Dünya Gıda, 2011.

Kıymaz, T., Gıda Sanayiinde Yoğunlaşma Dereceleri, Dünya Gıda, 2010.

Kıymaz, T., Yeni İhraç Pazarları ve Kısıtlar, Dünya Gıda, 2010.

Koç, A.A., Dünya Gıda Krizi ve Gıda Fiyatlarında Oynaklığın Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluk Etkileri: Küresel ve Ulusal Politika Tepkileri, 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, 2012.

ITEP + ERS/USDA Briefing Room ,2009.

Leatherhead Food Research: Leatherhead Reveals 2012 Food And Drink Trends, <http://www.foodproductdesign.com/news/2011/12/2012-food-beverage-trends.aspx>, 2011

OECD, Agriculture, Development and Food Security, Paris, 2009.

OECD, Economic, Environmental And Social Statistics, Gross Domestic Expenditure On R&D, 2010.

OECD, A Green Growth Strategy For Food and Agriculture., 2010.

Resmi Gazete, 08.06.2011 tarihli ve 27958 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 03.06.2011 tarih ve 639 nolu Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Resmi Gazete , 17.12.2011 tarihli ve 28145 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik

Resmi Gazete , 04.04.2012 tarihli ve 28254 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

Resmi Gazete, 17.12.2011 tarihli ve 28145 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gıda ve Yemin Resmi Kontrolleri Dair Yönetmelik

Resmi Gazete, Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmeliklere İlişkin Açıklamalar

Resmi Gazete, 13.06.2010 tarihli ve 27610 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu

Rehber, E., Dünya Gıda ve Açlık Sorunu, 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, 2012.

Regan, M. and Sheppard, S., “Interactive Multimedia Courseware And The Hands-On Learning Experience: An Assessment.” Journal Of Engineering Education: 123–131, 1996.

Rekabet Kurumu, Türkiye Hızlı Tüketim Malları Perakendeciliği Sektör İncelemesi Nihai Raporu, Mayıs 2012.

Felder R.M., Stice J.E., Rugarcia A., The Future of Engineering Education VI. Making Reform Happen, Chem. Engr. Education, 34(3), 208-215, 2000.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ,Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi 2011-2014, 2010.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Destekleri, 2012.

T.C. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Türkiye Gıda Sektörü Raporu, Temmuz 2010.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Veri ve Kayıtları, Ankara.

Türkiye Gıda Dernekleri Federasyonu, Gıda Envanteri Raporları (Çeşitli Yıllar), Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu, Veri ve Bilgi İşlem Kayıtları (Çeşitli Yıllar), Ankara.

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, İleri Teknolojiler Destek Programı Sektörel İnceleme çalışmaları-II-Gıda Teknolojileri-Biyomedikal Teknolojiler- İklim Değişikliğine Uyum Teknolojileri, Haziran 2011.

TÜSİAD Uluslararası Rekabet Stratejileri: Türkiye Gıda Sanayi s.25, 2007.

<https://engineering.purdue.edu/ChE/AboutUs/Publications/TeachingEng/index.html>

http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/22/BTYK22_Ek7_Gida_Bilgi_Notu.pdf

http://www.gkgm.gov.tr/mevzuat/yonerge/yonerge_ekleri/kayit_onay_islem_aciklama.zip

<http://www.rts-resource.com/Blog/Latest-Trends/Future-trends-in-food-and-drink-2013-and-beyond/2012/7/26.aspx>

<http://www.fp7.org.tr/home.do?ot=1&sid=3211>

<http://www.iufost2010.org.za/>

http://www.novelq.org/ANQ/ANQ_Objectives.aspx

<http://www.Avromonitor.com/>

EKLER

Ek Tablo 1: Gıda ve İçecek Sanayiinde İşletme Sayılarının Alt Dallara Göre Dağılımı (Adet)

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda ve İçecek Ürünleri	27.618	36.728	31.069	34.781	40.077	35.631
Gıda Ürünleri İmalatı	27.407	36.321	30.635	34.315	39.579	35.172
Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması	390	419	474	474	454	410
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	53	69	59	59	52	56
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	1.091	1.297	1.377	1.377	1.545	1.476
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	767	727	853	853	819	777
Süt ürünleri imalatı	1.112	1.311	1.262	1.262	1.570	1.502
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	4.355	4.142	4.266	4.266	4.172	3.925
Hazır hayvan yemleri imalatı	443	417	391	391	330	286
Diğer gıda maddeleri imalatı	23.695	22.253	25.633	25.633	30.637	26.737
Ekmekek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı	17.750	18.146	20.857	20.857	26.816	23.940
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	4.754	2.694	3.449	3.449	2.271	1.525
Şeker imalatı	65	81	81	81	66	69
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	808	964	899	899	1.116	819
Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	31	40	34	34	29	33
Kahve ve çayın işlenmesi	147	163	124	124	126	143
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	109	110	140	140	139	125
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiyecekleri imalatı	15	17	15	15	22	18
BYS diğer gıda maddeleri imalatı	16	38	34	34	52	65
İçecek imalatı	211	407	434	466	498	459
Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı	3	7	7	7	7	7
Şarap imalatı	40	114	108	91	86	93
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı	5	9	12	11	-	-
Bira imalatı	2	4	4	4	4	4
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	161	273	303	353	401	355

Kaynak: TÜİK

Ek Tablo 2: Gıda ve İçecek Sanayiinde İstihdamın Alt Dallara Göre Dağılımı (Kişi)

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	275.773	315.196	311.791	328.653	349.135	384.484
Gıda Ürünleri İmalatı	264.834	304.572	301.108	317.713	337.176	371.624
Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması	22.353	27.290	26.645	29.242	28.380	33.435
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	3.440	5.226	4.362	4.621	3.835	4.814
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	34.658	36.215	40.071	39.729	41.872	45.274
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	11.927	11.926	11.086	12.250	11.732	11.891
Süt ürünleri imalatı	16.589	22.449	24.603	26.698	26.330	31.104
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	19.732	21.166	21.683	23.370	21.486	28.279
Hazır hayvan yemleri imalatı	5.548	7.707	7.731	7.506	7.567	7.156
Diğer gıda maddeleri imalatı	150.587	172.593	164.927	174.297	195.974	208.533
Ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı	74.033	92.466	82.352	90.787	113.447	124.809
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	24.264	18.889	18.606	21.449	17.706	19.641
Şeker imalatı	(*)	22.534	21.998	20.276	20.090	18.849
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	14.159	18.123	20.378	20.176	23.319	21.972
Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	2.106	2.061	2.166	2.190	2.172	2.747
Kahve ve çayın işlenmesi	11.808	13.572	14.325	14.251	13.091	13.386
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	1.206	1.722	1.734	1.702	2.444	3.159
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiyecekleri imalatı	(*)	897	1.027	903	827	(*)
BYS diğer gıda maddeleri imalatı	1.689	2.329	2.341	2.563	2.878	3.970
İçecek imalatı	10.939	10.624	10.683	10.940	11.959	12.860
Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı	(*)	(*)	1.065	926	(*)	(*)
Şarap imalatı	559	987	1.004	1.080	885	841
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı	10	17	(*)	(*)	(*)	(*)
Bira imalatı	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	4.937	6.559	7.319	7.645	8.964	10.042

Kaynak: TÜİK (*) Bilgi alınmamıştır.

Ek Tablo 3: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Üretim Değeri (Milyon TL)

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	34.069	50.075	56.406	66.732	69.504	84.984
Gıda Ürünleri İmalatı	32.023	46.860	52.617	62.244	64.664	79.476
Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması	3.376	4.719	5.791	6.556	7.107	10.358
Et imalatı ve saklanması	449	608	562	751	784	944
Kümes hayvanları etlerinin imalatı ve saklanması	1.912	2.263	3.407	3.881	4.747	6.614
Et ve kümes hayvanı et ürünlerinin imalatı	1.016	1.849	1.821	1.925	1.683	2.386
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	308	690	613	818	784	944
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	5.200	8.542	9.196	9.901	11.000	12.518
Patatesin işlenmesi ve saklanması	(*)	459	623	665	714	802
Sebze ve meyve suyu imalatı	(*)	741	707	687	644	834
BYS sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	4.579	7.341	7.866	8.548	9.642	10.882
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4.575	4.941	5.274	6.664	6.648	7.360
Ham, sıvı ve katı yağların imalatı	713	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Rafine sıvı ve katı yağların imalatı	2.525	3.396	3.709	4.757	5.661	(*)
Margarin ve benzeri yenilebilir katı yağların imalatı	1.338	(*)	(*)	(*)	987	(*)
Süt ürünleri imalatı	2.594	5.795	7.010	8.153	8.181	10.774
Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	2.415	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Dondurma imalatı	179	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	3.849	5.260	6.330	7.633	6.118	10.034
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	3.291	4.887	5.854	7.081	5.641	9.434
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	558	373	476	552	477	600
Hazır hayvan yemleri imalatı	1.206	1.951	2.679	3.138	2.950	3.212
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	(*)	(*)	(*)	3.092	(*)	3.156
Ev hayvanları için hazır yem imalatı	(*)	(*)	(*)	46	(*)	56
Diğer gıda maddeleri imalatı	10.914	14.960	15.724	19.382	21.877	24.013
Ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı	2.135	3.200	3.082	4.050	4.795	5.595
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	1.557	1.974	2.191	2.508	2.553	2.920
Şeker imalatı	2.973	3.613	3.535	4.230	4.881	5.050
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	2.216	3.308	3.773	4.605	5.271	5.244

**Ek Tablo 3: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Üretim Değeri (Milyon TL)
(devam)**

Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	423	520	627	930	852	1.068
Kahve ve çayın işlenmesi	932	1.417	1.434	1.835	1.905	2.420
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	197	227	250	259	392	588
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiyecekleri imalatı	75	185	246	203	226	(*)
BYS diğer gıda maddeleri imalatı	406	516	587	761	1.003	1.128
İçecek imalatı	2.046	3.215	3.789	4.488	4.840	5.508
Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı	(*)	(*)	236	310	297	(*)
Şarap imalatı	64	105	116	140	(*)	145
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı	1	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Bira imalatı	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	1.188	2.131	2.651	3.134	3.370	3.936

Kaynak: TÜİK (*) Bilgi alınmamıştır.

Ek Tablo 4: Türkiye’de Gıda ve İçecek Sanayiinde Faktör Maliyetiyle Alt Dallara Göre Katma Değer (Milyon TL)

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	7.388	8.001	9.165	10.984	11.856	13.043
Gıda Ürünleri İmalatı	6.824	7.192	8.190	9.819	10.571	11.631
Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması	694	490	982	841	1.133	1.523
Et imalatı ve saklanması	127	44	46	64	55	119
Kümes hayvanları etlerinin imalatı ve saklanması	349	268	753	562	860	1.159
Et ve kümes hayvanı et ürünlerinin imalatı	218	178	183	216	218	245
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	107	135	117	177	199	185
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	783	911	922	1.227	1.227	1.299
Patatesin işlenmesi ve saklanması	64	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Sebze ve meyve suyu imalatı	73	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
BYS sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	647	684	645	929	956	978
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	613	449	418	538	505	502
Ham, sıvı ve katı yağların imalatı	97	(*)	(*)	59	380	(*)
Rafine sıvı ve katı yağların imalatı	390	239	245	339	(*)	(*)
Margarin ve benzeri yenilebilir katı yağların imalatı	126	(*)	(*)	141	125	(*)
Süt ürünleri imalatı	457	1.009	1.210	1.340	1.415	1.439
Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	391	(*)	(*)	(*)	(*)	882
Dondurma imalatı	66	(*)	(*)	(*)	(*)	557
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	671	522	588	802	634	863
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	492	441	479	683	522	723
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	179	82	109	118	111	140
Hazır hayvan yemleri imalatı	176	217	278	342	390	298
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	(*)	(*)	272	334	384	290
Ev hayvanları için hazır yem imalatı	(*)	(*)	6	8	6	8
Diğer gıda maddeleri imalatı	3.323	3.458	3.674	4.552	3.159	3.331
Ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı	589	810	750	1.028	1.199	1.449
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı	385	445	480	568	614	622
Şeker imalatı	1.227	897	1.077	1.146	1.260	1.301
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	617	645	696	950	1017	944

Ek Tablo 4: Türkiye’de Gıda ve İçecek Sanayiinde Faktör Maliyetiyle Alt Dallara Göre Katma Değer (Milyon TL) (devam)

Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	74	56	83	107	96	118
Kahve ve çayın işlenmesi	280	387	342	446	438	559
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	29	36	32	41	90	116
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiyecekleri imalatı	26	50	59	57	72	(*)
BYS diğer gıda maddeleri imalat	95	132	156	209	281	327
İçecek imalatı	564	808	975	1.165	1.285	1.412
Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı	(*)	(*)	(*)	100	(*)	(*)
Şarap imalatı	19	24	27	31	25	31
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Bira imalatı	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	218	343	477	615	675	751

Kaynak: TÜİK (*) Bilgi alınmamıştır.

Ek Tablo 5: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Satış Ciroları (Milyon TL)

	2003	2006	2007	2008	2009	2010
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	34.355	52.410	58.306	69.918	73.446	88.767
Gıda Ürünleri İmalatı	32.375	49.208	54.490	65.420	68.524	83.229
Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması	3.434	4.844	5.842	6.654	7.244	10.339
Et imalatı ve saklanması	469	628	598	793	682	1.339
Kümes hayvanları etlerinin imalatı ve saklanması	1.934	2.319	3.397	3.846	4.798	6.546
Et ve kümes hayvanı et ürünlerinin imalatı	1.031	1.897	1.846	2.015	1.765	2.454
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	303	676	591	826	822	990
Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	5.170	8.834	9.454	10.222	11.700	13.468
Patatesin işlenmesi ve saklanması	(*)	507	629	(*)	731	824
Sebze ve meyve suyu imalatı	(*)	690	677	(*)	719	972
BYS sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	4.588	7.637	8.148	8.810	10.250	11.672
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı	4.706	5.233	5.485	7.174	7.305	7.718
Ham, sıvı ve katı yağların imalatı	735	(*)	(*)	(*)	6.279	(*)
Rafine sıvı ve katı yağların imalatı	2.628	3.665	3.870	5.080	(*)	(*)
Margarin ve benzeri yenilebilir katı yağların imalatı	1.343	(*)	(*)	(*)	1.026	(*)
Süt ürünleri imalatı	2.636	6.131	7.329	8.860	9.183	11.226
Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	2.463	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Dondurma imalatı	173	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	3.976	5.768	6.615	8.617	6.728	11.000
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	3.406	5.371	6.111	8.034	6.205	10.313
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	570	397	504	583	523	687
Hazır hayvan yemleri imalatı	1.247	2.087	2.854	3.463	3.253	3.589
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	(*)	(*)	(*)	3.417	3.208	3.533
Ev hayvanları için hazır yem	(*)	(*)	(*)	46	45	56
Diğer gıda maddeleri imalatı	10.903	15.636	16.320	19.603	13.799	14.899
Ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı	2.164	3.215	3.139	4.190	4.939	5.776
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ür. ve kek im.	1.648	1.976	2.205	2.540	2.578	2.969
Şeker imalatı	2.869	4.069	3.607	3.926	4.528	4.986

**Ek Tablo 5: Gıda ve İçecek Sanayiinde Alt Dallara Göre Satış Ciroları (Milyon TL)
(devam)**

Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	2.203	3.442	4.213	5.099	5.718	5.432
Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	442	582	687	980	992	1.255
Kahve ve çayın işlenmesi	899	1.419	1.374	1.638	1.875	2.469
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	204	226	262	265	412	603
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diet yiyecekleri imalatı	74	189	245	203	228	(*)
BYS diğer gıda maddeleri im.	399	519	587	762	1.018	1.137
İçecek imalatı	1.980	3.202	3.816	4.498	4.921	5.537
Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı	(*)	(*)	(*)	277	303	(*)
Şarap imalatı	56	107	101	134	(*)	138
Diğer damıtılmamış mayalı içeceklerin imalatı	1	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Bira imalatı	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)
Maden suyu ve alkolsüz içecek üretimi	1.189	2.115	2.673	3.194	3.453	3.986

Kaynak: TÜİK (*) Bilgi alınmamıştır.

Ek Tablo 6: Gıda ve İçecek Sanayii Ürünleri Dış Satımı (Milyon Dolar, ISIC Rev.3)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gıda Ürünleri ve İçecek	4.340	5.165	6.474	5.931	6.708	8.884	9.514
Et ve Et Ürünleri	60	83	112	177	243	436	581
Balık Ürünleri	129	148	173	154	192	242	258
İşlenmiş Sebze ve Meyve	1.789	2.082	2.318	2.146	2.446	2.729	2.733
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	498	411	785	508	457	1.011	1.186
Süt Ürünleri	89	112	136	142	168	227	228
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri	377	572	814	787	887	1.288	1.209
Nişasta ve Nişastalı Ürünler	55	52	68	56	95	148	136
Hazır Hayvan Yemleri	2	5	36	46	16	28	113
Fırın Ürünleri	264	347	424	417	487	622	739
Şeker	58	16	21	4	46	58	25
Kakao, Çikolata ve Şekerleme	468	611	665	628	706	841	953
Makarna, Şehriye, Kuskus vb. Unlu Ürünler	80	108	182	149	186	285	358
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Maddeleri	323	440	545	537	551	713	713
Mayalı Maddelerden Etil Alkol	29	35	33	27	49	52	56
Şarap	9	9	8	8	7	9	10
Bira ve Malt	42	48	64	62	69	64	72
Alkolsüz İçecekler, Maden ve Memba Suları	67	85	92	82	102	131	146

Kaynak: TÜİK

Ek Tablo 7: Gıda ve İçecek Sanayii Ürünleri Dış Alımı (Milyon Dolar, ISIC Rev.3)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Gıda Ürünleri ve İçecek	2.455	2.662	3.763	2.908	3.429	4.905	5.123
Et ve Et Ürünleri	414	426	375	215	592	1.038	620
Balık Ürünleri	105	134	141	138	185	194	217
İşlenmiş Sebze ve Meyve	75	105	179	143	167	250	215
Bitkisel ve Hayvansal Yağlar	858	767	1.611	1.172	1.113	1.843	2.467
Süt Ürünleri	80	115	133	120	149	113	118
Öğütülmüş Tahıl Ürünleri	83	136	184	151	150	107	77
Nişasta ve Nişastalı Ürünler	161	189	250	167	169	207	191
Hazır Hayvan Yemleri	73	88	113	90	93	122	126
Fırın Ürünleri	19	24	37	39	49	56	63
Şeker	20	33	46	25	22	24	62
Kakao, Çikolata ve Şekerleme	93	104	144	151	186	228	233
Makarna, Şehriye, Kuskus vb. Unlu Ürünler	3	3	4	5	5	6	6
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Maddeleri	393	443	431	363	405	500	511
Mayalı Maddelerden Etil Alkol	47	56	66	92	97	148	150
Şarap	4	4	5	4	7	9	11
Bira ve Malt	4	2	4	2	6	8	7
Alkolsüz İçecekler, Maden ve Memba Suları	21	32	38	31	34	51	49

Kaynak: TÜİK